

ፍርድ ወንበር ፊት እንደሚመዘን (4፡6-5፡10)፤ ዕርቅን እንደሚያውቅ (5፡11-6፡2)፤ ብዙ መከራ እንደሚያስከትል (6፡3-13)፤ ሰዎችን ወደ ቅድስና እንደሚጠራ፤ 6፡14-7፡1።

ሐ) ከቲቶ በተቀበለው ዜና መደሰቱ፤ 7፡2-16።

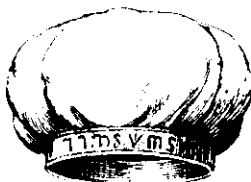
3. ለእየሩሳሌም ምእመናን ስለሚዘጋጀው አስተዋጽኦ፤ ም. 8-9።

4. የጳውሎስ እውነተኛ ሐዋርያነት፤ ም. 10-12።

ጳውሎስ መጀመሪያ በቆሮንቶስ ወንጌልን በመስበኩ (ም. 10)፤ ከሌሎች ይልቅ መከራን በወንጌል ምክንያት በመቀበሉ (ም. 11) እና ከፍ ያለ መገለጥ ለእርሱ በመሰጠቱ (12፡1-13) ሐዋርያነቱን አረጋገጠ።

5. መደምደሚያ፤ የመጨረሻ ማስጠንቀቂያዎችና ሰላምታ፤ 12፡14-13፡14።

ቆብ፤ በአሪት ዘመን የአሮን ልጆች በአገልግሎት ላይ ላሉ ከጨርቅ ተሰፍቶ በራሳቸው ላይ የሚደፉት፤ ዘጸ. 28፡40።

ቆንዳላ፤ የራስ ጠጉር ጉንጉን። የሰምሶን ቆንዳላ ሰባት ጉንጉን ነበር፤ መላ. 16፡13-14። ያልተገነገሩ ነገራትም ቆንዳላ ይባላል፤ መ.መ. 5፡2-11።

ቆዕ፤ ጦርቃ፤ ያልበሰለ ለጋ ፍራ፤ መ.መ. 4፡13።

ቆጵሮስ፤ በሜዲቴራኒያን ባሕር በስተምሥራቅ የሚገኝ ደሴት። ብዙ አይሁድ ይኖሩበት ነበር። በሮናባስ ቆጵሮሳዊ ነበር፤ ሐ.ሥ. 4፡36። የቆጵሮስ ሰዎች ወደ አንጾኪያ ሲሄዱ ወንጌልን ለግሪክ ሰዎች ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 11፡19-20። ጳውሎስ፤ በሮናባስና ማርቆስ ደሴቱን ጉብኝተው ወንጌል ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 13፡4-13። በኋላም በሮናባስና ማርቆስ እንደገና ወደ ቆጵሮስ ሄዱ፤ ሐ.ሥ. 15፡39። ክ. 67።

ቆላፍ፤ 1. አስተካክሎ መናገር የማይችል ኩልታ። መሴ ከንፈረ ቂላፍ ነበር፤ ዘጸ. 6፡12-30። 2. ያልተገረዘ ወሽላ፤ ዘፍ. 17፡14።

ቆረቆር፤ በራስ ቆዳ ላይ የሚወጣ በሽታ። ጠጉርን ያነጣል፤ ዐመጸምም ያደርጋል። በብ.ኪ. ይህ ዓይነት በሽታ የያዘው ሰው እንደ ርኩስ ይቈጠር ነበር። የኃጢአት ምላሌ ነው፤ ዘሌ. 13፡30-37።

ቆርቆር፤ «ቆርቆር» ይህ WW.ethiopianorthodox ቆንጆ፤ ቆንጃጅት፤ ለጋብቻ የበቃች ድንግል ሴት፤ ዘፍ. 24፡43፤ መዝ. 68፡25።

ውበትንም ይገልጣል፤ በመኃልየ መኃልይ ብዙ ጊዜ ተጠቅሶ ይገኛል።

ቋቋቻ፤ ቃሉ በሥጋ ቆዳ ላይ ማናቸውንም የቀለም ለውጥ ያመለክታል፤ ዘጸ. 28፡27። «በሽታ» ይህ.

ቋንቋ፤ አንዱ ከሌላው ጋር የሚገባበት ቃል ወይም ንግግር። ሰዎች በባቢሎን ግንብን ለመሥራት እስኪነሡ ድረስ ቋንቋቸው እንድ ነበረ። እግዚአብሔር ሲቀጣቸው ግን ቋንቋቸውን ደባለቀባቸው፤ ዘፍ. 11፡1-9። ብዙ ጊዜ ቋንቋ ከአገር ባህላ ጋር ይያያዝና የሕዝብ መለያ ይሆናል፤ መላ. 12፡5-6፤ ሕዝ. 3፡5-6፤ ራእ. 7፡9። ብሉይ ኪዳን የተጻፈበትና እስከ ባቢሎን ምርኮ ድረስ የእስራኤል ሕዝብ የተጠቀመበት ቋንቋ ዕብራይስጥ ነበረ። ከምርኮ በኋላ አይሁድ የተጠቀሙበት ቋንቋ ግን አረማይክ ነው። ይሁን እንጂ አዲስ ኪዳን የተጻፈው በዘመኑ በሁለጠነው ዓለም ቋንቋ በግሪክ ነበረ።

ቋንጃ፤ ከቁንና ከባት መካከል ከጉልበት በታች የሚገኝ የእግር ማጠፊያ። ፈረሶች ሠረገላን ለመሳብ እንዳይችሉ ቋንጃቸው ይቈረጥ ነበር፤ ኢያሱ 11፡6-9፤ 2ኛመ. 8፡4።

ቋጥኝ፤ አልፎ አልፎ ቁጭ ያለ ከገደል ተሸርፎ የወደቀ ድንጋይ፤ ኤ.ር. 4፡29።

የቍልምጫ ስም፤ የፍትር ወይም የወዳጅነት ስም። አንድ ሰው ወዳጁን ሌሎች በማይጠሩት ስም ቢጠራው፤ ያ ስም የቍልምጫ ስም ነው ለማለት ይቻላል። የይስሐቅ ልጅ ስሙ ያዕቆብ ነበር። እግዚአብሔር ግን እስራኤል ብሎ የቍልምጫ ስም አወጣለት፤ ኢሳ. 45፡4።

ቍልፈት፤ ያልተገረዘ አባል ሸለፈት። አብርሃምና ወንድ የሆነ ቤተሰቡ ሁሉ ቍልፈታቸውን እንዲገረዙ ታዘዙ፤ ዘፍ. 17፡11-14-23-24። «ሸለፈት» ይህ.

ቍርባን፤ የቀረበ ወይም የተሰጠ ማለት ነው። ይኸውም ለእግዚአብሔር የሚቀርብ መባ ወይም መሥዋዕት ነው፤ ዘሌ. 1፡2-9፤ 2፡1 ... ወዘተ። ማርቆስ ቍርባን የሚለውን ቃል «መባ» ብሎ ተርጉሞታል፤ ማር. 7፡11። በመ.ቅ. ክርስቶስ የደነገገው ሥርዓት ቍርባን ተብሎ ሲጠራ አናይም። በቤ.ክ. አጠራር መሠረት ግን «ሥጋ ወደሙ» ከሆናት ለምእመናን የሚያድሱት ስለሆነ ቍርባን ተብሏል። «ቅዱስ ቍርባን» ይህ.

ቍርዮ፤ ቅልጥመ ረጃጅም። «ቍር» የሚል ድምፅ ያለው አሞራ፤ ከብርድ ዘመን (ከክረምት) በኋላ ከደቡብ ተመልሶ ወደ እስራኤል የሚሄድ። ምግቡም እህልና ነፍሳት የሆነ። ሲቃውንት እንደሚሉት በመ.መ. 2፡11-12 ቍርዮ የተባለው ዋና ስም ጻፋ ግን በኢሳ. 38፡14 ሽመላ የተባለው ቍርዮ ነው። «ወፎች» ይህ.

ቍሳሳ፤ ቃሉ የሥጋ ቆዳን የሚያበላሸውን የበሽታ ዓይነት ሁሉ ይገልጣል፤ ኢሳ. 1፡6፤ ራእ. 16፡2። «በሽታ» ይህ.

ቍጣ፤ በሚገባ ወይም በማይገባ በሰው ላይ መፍረድ፣ መናገር፣ መቅጣት፣ መገሠጽ።

1. የእግዚአብሔር ቍጣ፤ እግዚአብሔር ቅዱስና ጻድቅ ስለሆነ በኃጢአት ምክንያት ይቋጣል፤ ዘጸ. 29፥23-28፤ ዕብ. 12፥29፤ ራእ. 16፥5-7፤ 19፥1-2። ቍጣው እንደ ሰው ቍጣ ቶሎ የሚነሣና የሚበርድ አይደለም፤ ቍጣውም በፍርድ ይታያል፤ ዘጸ. 9፥5-8፤ ዘካ. 8፥14፤ ዮሐ. 3፥36፤ ሮም 1፥18፤ 2፥5፤ ኤፌ. 5፥6። ምእመናን ከእግዚአብሔር ቍጣ በክርስቶስ ይድናሉ፤ ሮም 5፥9፤ 1ተሰ. 1፥9-10።

2. የጻድቅ ሰው ቍጣ፤ ጻድቅ ሰው በዐመፀ ሥራ ላይ ሊቋጣ ይገባዋል፤ ክርስቶስ በዚህ ዓይነት ተቋጣ፤ ነገር ግን ጻድቁ ቍጣውን በኃጢአት መንገድ እንዳይገልጥ ተከልክሏል፤ 1ሳመ. 20፥30-34፤ ማር. 3፥5፤ ኤፌ. 4፥26-27።

3. የኃጢአተኛ ቍጣ፤ ሰው መጥፎ ነገርን ሲያይ ሊቋጣ ይችላል፤ 1ሳመ. 20፥30-34። አብዛኛውን ጊዜ የሰው ቍጣ ከፍርሃትና ከኩራት ከሰንፍናም ይነሣል፤ ይህ የሥጋ ሥራ ነውና አሳዛኝ ውጤትን ያመጣል፤ ዘፍ. 27፥41-45፤ 30፥1-2፤ 49፥6፥7፤ ምላ. 27፥4፤ ገላ. 5፥20። ልዝብ መልስ ወይም ስጦታ የሰውን ቍጣ ሊያበርድ ይችላል፤ ምላ. 15፥1፤ 21፥14። አማኞች ቍጣን ማስወገድ ይኖርባቸዋል፤ ኤፌ. 4፥31፤ ቆላ. 3፥8፤ ያዕ. 1፥19። በቍጣ ፈንታ ፍቅርና ትዕግሥት፣ ይቅር መባባልም ያስፈልጋል፤ ኤፌ. 4፥32፤ ቆላ. 3፥12-13።

ቍጥር፤ በዕብራይስጥ ብዛት ሲገለጥ ቍጥሩ በፊደል እንጂ በአኃዝ ብዙ ጊዜ አልተጻፈም። ቍጥሮች ሲገለበጡ ልዩ ልዩ ስልተት የገባ ይመስላል፤ ለምሳሌ ልዩ ልዩ የሥነ ጽሑፍ ቅርሶች ከጥፋት ውሃ በፊት በነበሩት በአባቶች ዕድሜ አይሰማውም። ደግሞም ስለ አይሁድ አቋጣጠር አናውቅምና ሊቃውንት ዕድሜያቸውን ለመቅጠር በተለያዩ መንገዶች ይጀምራሉ። በዕብራይስጥም «ሺህ» እና «አለቃ» ተብለው የሚተረጉሙት ቃላት በጣም ስለሚመሳሰሉ፣ የሕዝብ ብዛትና የተገደሉ ወታደሮች ቍጥር ሲወርድ ሲዋረድ ስልተት ገብቶበታል የሚሉ ሊቃውንት ጥቂቶች አይደሉም።

በመቅ. ስለ ቍጥር አጠቃቀም ሌላ ነገር አለ፤ ይኸውም ቍጥሮች አንዳንድ ጊዜ የነገር፣ የሰውን ወይም የዘመንን ሁኔታ እንጂ ብዛትን አያመለክቱም። ይህም በተለይ በየሐንስ ራዕይ ይታያል። ሆኖም ስለ ቍጥር አተረጎም የሊቃውንት አሳብ ብዙና የተለያየ ነው። ከዚህም ቀጥሎ ከሊቃውንት አሳቦች አንዳንዶችን እናቀርባለን።

- 1. የአንድነትና የብቸኝነት ቍጥር፤ በተለይም ስለ እግዚአብሔር፤ ዘጸ. 6፥4።
- 2. ከአንድ በላይ ለሆነ ነገር ሁሉ መግለጫ ቍጥር፤ መክ. 4፥8-11፤ ማቴ. 18፥19-20።
- 3. ፍጹም ቍጥር (ሉቃ. 13፥32)፤ ለተለያዩ ሥላሴ ስምና አካል፤ ማቴ. 28፥19።

4. አራት ማዕዘን ለሆነ ለጠቅላላው ቍጥር፤ በተለይ ስለ ዓለም፤ ራእ. 7፥1።

6. የሥራና የሰው ቍጥር፤ ዘጸ. 20፥9፤ ራእ. 13፥18።

7. ሰባ፤ በእስራኤል ዘንድ በሥራም በቃልም የሚገለጥ ፍጹም ቍጥር፤ መዝ. 119፥164፤ ሩት 4፥15። እግዚአብሔር በሰባተኛው ቀን ከመፍጠር ሥራ ዐረፈ፤ ይህም ለዕረፍት ቀን፣ መሬት ለማይታረስበት ለሰባተኛው ዓመት፣ ለኢየሴልዩ፣ ለበዓለ ነምሳ፣ ለትንቢት ዓመታት ለሌላም መሠረት ይሆናል፤ ዘጸ. 20፥10፤ 34፥22፤ ዘሌ. 25፥2-10።

10. የሙላት ቍጥር። ከጥፋት ውሃ በፊት ዐሥር ሰዎች (ዘፍ. 5)፤ በግብጻውያን ላይ ዐሥር መቅሠፍት፣ ዐሠርቱ ትእዛዛት፣ ከእግዚአብሔር መንግሥት የሚከለክሉ ዐሥር ኃጢአቶች (1 ቆር. 6፥9-10)፣ ከእግዚአብሔር ሊያርቁን የማይችሉ ዐሥር ኃይላት (ሮም 8፥38-39)፣ በየሐንስ ራእይ የተጠቀሰው አውራ ዐሥር ቀንዶችና ዐሥር ዘውዶች (ራእ. 13፥1) ... ወዘተ።

12. የእግዚአብሔር ምርጥ ሕዝብ ቍጥር። ዐሥራ ሁለት የእስራኤል ነገዶች፣ ዐሥራ ሁለት ሐዋርያት፣ ዐሥራ ሁለት የአዲሲቱ ኢየሩሳሌም ደጃች (ራእ. 21፥12-14) ... ወዘተ።

40. ወደ አዲስ ሁኔታ የመግቢያ ምልክት ቍጥር። የጥፋት ውሃ አርባ ቀን ዘንብ፤ ሙሴ በደብረ ሲና አርባ ቀን ቆየ፤ እስራኤል በምድረ በዳ አርባ ዓመት ኖሩ፤ ክርስቶስ አርባ ቀን ጠመ፤ ክርስቶስ ከትንሣኤው በኋላ አርባ ቀን በምድር ላይ ቆየ ... ወዘተ።

70. የእግዚአብሔር አስተዳደር ቍጥር፤ ሰባ የኖሳ ዘር (ዘፍ. 10)፣ ወደ ግብጽ የወረዱ ሰባ ሰዎች (ዘፍ. 46፥27)፣ ሙሴን የረዱ ሰባ ሽማግሌዎች (ዘኁ. 11፥16)፣ የሰው ዕድሜ ሰባ (መዝ. 90፥10)፣ ኢየሱስ የላካቸው ሰባ ደቀ መዛሙርት (ሉቃ. 10፥1)፣ ይቅርታ የሚደረግባቸው ጊዜያት ሰባት ጊዜ ሰባ (ማቴ. 18፥22) ... ወዘተ።

666. ስለዚህ ቍጥር ብዙ ትርጉም ቢኖርም፣ በተጠቀሰበት አንቀጽ አሳብ መሠረት የመንግሥት ሥልጣንና የንግድ ሁኔታ የተጣመሩ መሆናቸው ይታያል፤ 1ነገ. 10፥14፤ ራእ. 13፥11-18። «በየፅሁፍ ከእግዚአብሔር ጋር» 4ኛ ዓመት ገጽ 205 ይመ.

1000። ያልተወሰነ የሰው ብዛት የዘመን ርዝመት ቍጥር፤ ዘጸ. 32፥30፤ 2ነገ. 11፥12፤ ራእ. 20። «ሺህ ዓመት» ይመ.

ቍጥቋጥ፤ ከዳዊት ዘር ለተገኘው ለመሲሕ የተሰጠ ምሳሌያዊ ስም፤ ኢሳ. 4፥2፤ 11፥1፤ ኤር. 23፥5፤ 33፥15፤ ዘካ. 3፥8።

ቍጥቋጦ፤ አንድ ዓይነት ዛፍ ሳይሆን ወደ ጨፈቃነት ያልደረሰ በትንሽ መጠን ለሆነ ማጭድ የሚጠረግ አጭር ዛፍ፤ ዘጸ. 3፥2፤ ዘጸ. 33፥16፤ ሉቃ. 20፥37፤ ሉሥ. 7፥30።

በለሳን፤ ከአትክልት ወገን የሆነ ጥፍ ሽብት ያለው ቀጥቋጥ፤ ሙጫው ወይም ዘይቱ ተነጥሮ ለቀጥቋጥ ማለስለሻ ቅባት ይሆናል፤ ዘፍ. 37፡25። ቅባቱ ከገለጻድ አገር ስለሚገኝ «በገለጻድ የሚቀባ መድኃኒት የለምን?» ተብሎ ይተረት ነበር፤ ኤር. 8፡22፤ 46፡11።

በለስ፤ ቅጠሉ ሰፋፊ፣ ነጭ ደም ያለው፣ ፍሬው የሚበላ አጭር ዛፍ ወይም ቀጥቋጥ። ከቤት ጋሮ ይተክል ነበር፤ ዘፍ. 3፡7፤ ዘዳ. 8፡8፤ ማር. 11፡13፤ 13፡28፤ ሚኪ. 4፡4።

የበለስ ዛፍና ፍሬው

በለዓም፤ በመስጴጦምያ አገር ይኖር የነበረ የቢያር ልጅ፤ ዘዳ. 23፡4። ሀብተ መርገም የተሰጠው ምዋርተኛ ነበር። እስራኤልን እንዲረገም በሞግብ ገጥሞ በባላቅ ተቀጠረ፤ ኢያሱ 13፡22። ከአሕዛብ ወገን ቢሆንም እንኳ ስለ እስራኤል አምላክ በጥቂት ሰምቶ ነበር። በተገለጠለትም መሠረት እስራኤልን በመርገም ፈንታ ባረካቸው፤ ዘጉ. ም. 22-24። «ከያዕቆብ ኮከብ ይወጣል፣ ከእስራኤል በትር ይነሣል፣ የሞግብንም ማዕዘኖች ይመታል» በማለት ግሩም የሆነ ቃል ስለ እስራኤል ተናገረ። የኮከቡ ትንቢት በገጥሞ ዳዊት እንዲሁም ደግሞ ከወገኑ በተገኘው በክርስቶስ መምጣት እንደተፈጸመ ይተመናል፤ ዘጉ. 24፡17። በለዓምን አህያይቱ በሰው አንደበት እስክትናገረው ድረስ መልአኩ ገሠጸው፣ ነገር ግን በለዓም ለጊዜው ለእግዚአብሔር ቢታዘዝም፣ የተንኩል ሥራ መሥራቱ አልቀረም። ይኸውም የእስራኤል ልጆች ከእግዚአብሔር እንዲርቁ ለማድረግ በመሞከሩ ነው፤ ዘጉ. 31። ከዚህም የተነሣ በኋላ በእስራኤላውያን እጅ ተገደለ።

በአ.ኪ. ውስጥ ክፉ ተጽእኖ የሚያሳድሩ የእግዚአብሔርን ሕዝብ የሚያሳዝኑ የግብዝ አስተማሪዎች ምሳሌ ሆኗል፤ ይሁዳ 11፤ 2ጲጥ. 2፡15።

በሉር፤ እንደ ብርጭቆ ብርሃንን የሚያሳልፍ አረንጓዴ ወይም ምናልባት ቀይ የከበረ ፍንጋይ፤ ዘዳ. 28፡18።

በሊታ፤ በላተኛ ማለት ነው። አንዲት አገር በመከራ፣ በሰደትና በሞት ምክንያት ያለ ሰው መቅረትዋን ያሳያል፤ ሕዝ. 36፡13-14።

በሎታ፤ ከእንጨት ወይም ከብረት የሚበጅ ራሳም ዱላ፣ ከንተሮ፤ እብዛኛውን ጊዜ ከእንጨት የሚበጅው ባለማንጠልጠያ ነው፤ ኢዮብ 41፡21።

በረሃ፣ የበረሃ ፍየል፤ ኢዮብ 39፡1። «አንስላት» ይመ.

በረቅ፤ እንደ ጠመኔ ያለ ነጭ ድንጋይ፤ ኢላ. 44፡13።

በረኛ፤ የከተማን ወይም የቤትን በር የሚጠብቅ ዘበኛ፤ 1ዜ.ሙ. 23፡5፤ ሕዝ. 7፡24፤ ማር. 13፡34።

በረከት፤ ሰው ወይም ማንኛውም ነገር እንዲበዛ (ዘፍ. 1፡22-28)፣ ወይም ጠቃሚ እንዲሆን (ዘፍ. 2፡3፤ 1ቆሮ. 10፡16)፣ እንዲሁም መልካም ነገርን እንዲያገኝ መመረቅ በረከት ይባላል፤ ኤፌ. 1፡3። እግዚአብሔር ይባርካል፤ ሰዎችም በረከትን ይሰጣሉ፤ ዘጉ. 6፡22-27፤ 2ቆሮ. 13፡14። ሰዎች ለእግዚአብሔር የሚያቀርቡት ምስጋና በረከት ይባላል፤ መዝ. 144፡1፤ 1ዜ.ሙ. 29፡10።

በረዶ፤ ሰብልገና እንስሳን፣ ሰውንም ሊያጠፋ ይችላል፤ ዘዳ. 9፡23-26፤ ኢያሱ 10፡11። በምሳሌነት የእግዚአብሔር ኃይል (ኢላ. 28፡17)፣ ቀጣውም ይገለጥበታል፤ ራእ. 16፡21።

በራይሌ፤ «አንስላት» ይመ.

በሬ፤ «ከብት» ይመ.

በር፤ ወደ ከተማ የመግቢያና የመውጫ መዝጊያ። ብዙ ጊዜ በር ከእንጨት ይሠራና እንዳይቃጠል በናስ ይሸረን ነበር፤ መዝ. 107፡16፤ ኢላ. 45፡2። ሰፋቱ 3 ሜትር ያህል ሲሆን፣ በግራና በቀኝ ግንቦች ይሠራሉ። በሮች በብረት ወይም በእንጨት መወርወርያዎች ይዘጉ ነበር፤ 1ነገ. 4፡13። ማታ ይዘጋሉ። ጧት ይክፈታሉ፤ ኢያሱ 2፡5-7። በበሩ አጠገብ ባለው አደባባይ መቀመጫዎች ነበሩ። ከዚያም ጉዳይ ይፈጸም፤ ዐዋጅ ይታወጃል፤ ፍርድ ይሰጥ ነበር፤ ሩት 4፡1-11፤ ምሳ. 22፡22፤ 2ሳሙ. 19፡8። በበር መቀመጥ ማለት በከተማ ከሸማግሌዎች መካከል እንደ አገድ ሆኖ መቁጠር ማለት ነው፤ ዘፍ. 19፡1፤ ምሳ. 31፡23። በአ.ኪ. በር የክርስቶስን ወንጌል የመስከበ ስድል ምሳሌ ነው፤ ዮሐ. 10፡1-7፤ 1ቆሮ. 16፡9። ሥዕሉን በገጽ 104 ይመ.

በርባን፤ በኢየሩሳሌም ሁከትን ያስነሣ ወንበዴና ነፍስ ከገደሉት ዐመፀኞች መካከል የታወቀ እስረኛ። በኋላ ግን በፋሲካ ልማድ መሠረት በጲላጦስ ተፈትቷል፤ ኢየሱስ በበርባን ስፍራ ተገርፎ በመሰቀሉ ለኃጢአተኞች ሁሉ መምቀ ግልጽ ሆኗል፤ ማቴ. 27፡16-26፤ ማር. 15፡6-15፤ ሉቃ. 23፡18-19፤ 25፤ ዮሐ. 18፡39-40።

በርተሎሜዎስ፤ ከሥራ ሁለቱ ሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፡3። በርተሎሜዎስ ማለት

የተሎሜዎስ ልጅ ማለት ነው። ምናልባት በርተሎሜዎስ የተባለው ናትናኤል ይሆናል። «ሐዋርያ» ይመ.

ነጋዴዎች በከተማ በር ላይ ሲነገጹ

በርኒቄ፤ «ሄድስ» ይመ.

በርናባስ፤ በቆጵሮስ የተወለደ ሌዋዊ። የመጀመሪያ ስሙ ዮሴፍ ነበረ፤ ሐዋርያት ግን በርናባስ ብለው ሰየሙት። ፍቼ የመጽናኛት ልጅ ማለት ነው። ድሆችን ለመርዳት መራቱን ሸጠ፤ ሐ.ሥ. 4፡36። ዳውሎስን ወደ ሐዋርያት አቀረበ፤ ሐ.ሥ. 9፡26-27። በኋላም ወደ አንጻሊያ አመጣው፤ እዚያም አብሮት ሠራ፤ ሐ.ሥ. 11፡22-26። በመጀመሪያው የሰብከት ጉዞ ከጳውሎስ ጋር (ሐ.ሥ. 13ና 14)። ወደ ኢየሩሳሌም ሸገን ሄደ፤ ሐ.ሥ. 15። ስለ ማርቆስ በተነሣው ክርክር ከጳውሎስ ተለይቶ ወደ ቆጵሮስ ተመለሰ፤ ሐ.ሥ. 15፡36-41፤ 1ቀ. 9፡6፤ ገላ. 2፡1-9፤ 13፤ ቆላ. 4፡10።

በርናስ፤ ከበግና ከፍታ ጠጉር የሚሠራ ማቅ። ጳውሎስ በርናስ ይሉበሰ ነበር፤ 2ጢዋ. 4፡13።

በርጤሜዎስ፤ ዕውር የነበረና በኢያሪኮ አጠገብ በኢየሱስ የተፈወሰ የጤጥጥ ልጅ። ከጳውሎስ ጋር ሌላ ዕውርም እንደተፈወሰ ማቴዎስ ገልጧል፤

ማቴ. 20፡29-34፤ ማር. 10፡46-52፤ ሉቃ. 18፡35-43።

በሽታ፤ ደዌ። ሕማም። በሽታ በኃጢአት ምክንያት ወደ ዓለም ገባ። የኃጢአትም ሁኔታ በበሽታ ምሳሌነት ተገለጠ፤ ኢሳ. 1፡6። አጻም ሲወድቅ ወዲያውኑ ፍርሃትና ሥቃይ ተሰማው፤ ዘፍ. 3፡10፡16፡17፤ 4፡13። እግዚአብሔር እርሱን ሲከተሉ ሕዝቡን ከበሽታ እንደሚያድናቸው ተስፋ ሰጣቸው፤ ዘጸ. 15፡25፡26፤ ዘጻ. 7፡12-16። እግዚአብሔር በማይታዘዝ ሕዝብ ላይ በሽታን ያመጣል፤ ዘሌ. 26፡14-16፤ ዘጻ. 28፡22፡27፡58-61፤ ኤር. 24፡10። ልዩ ልዩ ሰዎች እንደ ሙሴ እነት እንደ ማርያምና እንደ ግያዝ፤ እንደ ዘክርያስና እንደ በርያሱስ የመሳሰሉት ኃጢአት በሠሩ ጊዜ ወዲያውኑ በበሽታ ተቀሠፉ፤ ዘጉ. 12፡10፤ 2ኀ. 5፡25-27፤ ሉቃ. 1፡20፤ ሐ.ሥ. 13፡11። ብዙ ጊዜ ግን በሽታ የሚመጣው በግል ኃጢአት ምክንያት ላይሆን ይችላል፤ ዮሐ. 9፡2፡3። ሰይጣን ሰውን በበሽታ ለመምታት ይፈቀድለት ይሆናል፤ ኢዮብ 2፡4-7፤ ሉቃ. 13፡16፤ ሐ.ሥ. 10፡38። «ጤና»፤ «ፈውስ» ይመ.

የመቅ. ጸሐፊዎች ስለ በሽታዎች ሲጽፉ እንደ ዛሬ የሥነ ፍጥረት ሊቃውንት ሳይሆን፤ የዘመናቸውን ሕዝብ እጅም እንደተመለከቱት የደዌን ሁኔታ ገልጠዋል። በመቅ. እንደተጠቀሱት ለምጽን የመሳሰሉት ቃላት ብዙ ዓይነት በሽታን አጠቃልለው ሊያመለክቱ ይችላሉ። ስለዚህም ብዙ ጊዜ በሽታ በመቅ. ሲገለጥ በሽታው ዓይነት እንጂ ልክ እንደ ዛሬ ሳይንስ (ሥነ ፍጥረት) አገላለጥ በሽታው ሊታወቅ አይችልም። ሐዋርያት ከአጋንንት በሚነሡና በሌሎች በሽታዎች መካከል ልዩነት መኖሩን አሳይተዋል፤ ማር. 1፡34። በዘመናዊ ሥነ ፍጥረት አገላለጥ ሳይሆን፤ ጸሐፊዎች እንደተመለከቱት በመቅ. የተጠቀሱ በሽታዎችን በሚከተሉት አራት አርእስት ለማጠቃለል እንሞክራለን።

- 1. በቆዳ ላይ የሚታዩ። ለምጽ፤ ቄረቄር፤ እባጭ፤ ብጉር፤ ቋቋ፤ (ዘሌ. 14፡54-57)፤ ችፈ (ዘጻ. 28፡27)፤ የቀሳሌ ጠባሳ (ዘሌ. 13፡23) (የአመንገራ ቀሳሌ) ቂጥኝ... ወዘተ. (ምሳ. 6፡32፡33፤ ሚክ. 1፡9)፤ እኩክ (ዘሌ. 21፡20)፤ ክፉ ቀሳሌ (ኢዮብ 2፡7)፤ ፈሳሽ ነገር፤ ዘሌ. 15፡2። ዋናው ቁም ነገር በሽታው ርኩስና ተላላፊ መሆኑን ወይም አለመሆኑን ለማረጋገጥ ነበር።
- 2. የአእምሮ (የአንገል) በሽታ። እብደት (ዘጻ. 28፡28)፤ ክፉ መንፈስ (1ሳሙ. 16፡14)፤ እንስሳን ምምሰል፤ ዳን. 4፡33። ብዙ በሽታ በኃጢአት፤ በፍርሃት፤ በብስጭትና በሌላም ምክንያት እንደሚነሣ ተገልጧል፤ መዝ. 32፡9፡10፤ 39፡3-11፤ ምሳ. 14፡30፤ 15፡30፤ 17፡22፤ ማር. 2፡1-12፤ ያሴ. 5፡14-16።
- 3. ከሌጋንት የሚነሡ። ጋኔን ሰውን ሊያሳብድ (ማር. 5፡1-5)፤ ሊጥል (ማር. 9፡18)፤ ልዩ ልዩ የአካል

ብልቶችም እንዳይሠሩ ሊያደርግ ይችላል። «ጋኔን» ይሙ.

4. ልዩ ልዩ የሰውነት በሽታ። መቅሠፍት (ዘጉ. 11:33)፣ ተቅማጥ (ሐ.ሥ. 28:8)፣ ትል (ሐ.ሥ. 12:23)፣ ትኩሳት፣ ንዳድ፣ ክሳት፣ ጥብሳት (ዘዳ. 28:22)፣ የሆድ መነፋት (ሉቃ. 14:2)፣ የሆድ በሽታ (1ጢሞ. 5:23)፣ ከጊንጥና ከእባብ መርዝ የሚመጣ፤ ዘጉ. 21:6፤ ዘዳ. 8:15። ሰው ዐይን ለም (ዘፍ. 29:17)፣ በእርጅናም ምክንያት ዐይን ረዛዛ ሊሆን ይችላል፤ ዘፍ. 27:1። ሰው በበሽታ ምክንያት ሽባ (ማር. 2:3)፣ ደንቆሮና ኩልታፋ (ማር. 7:32)፣ ዕውር፣ አንካላ፣ ድንክ፣ ጃንደረባና ጉባጣ ሊሆን ይችላል፤ ዘሌ. 21:18-20። «ጤና፣ ረውስ» ይሙ.

በቀል፤ በድራትን ክፋትን መመለስ። ሰምሶን ፍልሰጥኤማውያንን ተበቀለ፤ መሳ. 15:7-8። እስራኤል የእግዚአብሔርን በቀል በምድያም ረዳሙ፤ ዘጉ. 31:1-3። የእግዚአብሔር ሰዎች መበቀል አይገባቸውም፤ በቀል የእግዚአብሔር ለንታ ነውና፤ 2ሳሙ. 22:48፤ ሮም 12:19፤ ዕብ. 10:30። ቂምን በመያዝ ለንታ ጠላትን መውደድ እንደሚገባቸው ታዝዞታል፤ ማቴ. 5:44-45፤ ሮም 12:20። ሆኖም ሰዎች እልክኞች ሆነው በእግዚአብሔር ሥራ ላይ ቢነሡና ተቃውሟቸውን ቢያከሩ የእግዚአብሔር በቀል በጠላቶቹ እንዲደርስ እግዚአብሔርን መጠየቅ ተገቢ ልመና ነው፤ መዝ. 18:47፤ መዝ. 69:22-28፤ 109:1 ራእ. 6:10፤ 19:1-3። የእግዚአብሔር በቀል በኃጢአተኞች ላይ የሚገለጠው እንደጽድቁ ነውና ሥራቸውን በትክክል ይመልሰላቸዋል፤ ዘዳ. 32:35።

በቅሎ፤ «እንሰላት» ይሙ.

በቋል፤ በቆሎንና ልዩ ልዩ እሾትን ረልፍላ የምትበላ «ጥራ ረጅ» ወፍ፤ ዘሌ. 11:16። «ወርቅ» ይሙ.

በተሃ፤ ያልበሰለ፣ ለጋ ብርዝ ጠጅ፤ ኢዩ. 1:5። የእግዚአብሔር በረከት ምሳሌ ነው፤ ኢዩ. 3:18።

በትረ መንግሥት፤ ከሰባቱ የንግሥ መሣሪያዎች አንዱ። ነገሥታት በሚነግሡበት ጊዜ በትረ መንግሥት ይይዛሉ፤ ዘፍ. 49:10፤ መዝ. 45:6።

በትር፤ ጠንካራ የሆነ በእጅ የሚያዝ የእንጨት መቋሚያ፤ መዝ. 23:4። ብዙ ጊዜ የሥልጣን ምልክት ነው፤ ኢሳ. 9:4፤ ዘጉ. 24:17፤ ኢሳ. 11:1። መሰሌ በበትሩ ተለምራትን አደረገ፤ ዘዳ. 4:2-5፤ 17:1 9:23፤ 14:16። የአሮን በትር ወደ እባብነት ተለውጧ የጠንቋዮችን በትር ዋጠች፤ ዘዳ. 7:9-12። በትራቱ በመለምለም የአሮን ክህነት ተረጋገጠ፤ ዘጉ. 17፤ ዕብ. 9:4። ሰዎች በበትር ስለሚገረፉ በትር የቅጣትና የመከራ ምሳሌ ነው፤ ኢዩብ 9:34፤ ኢሳ. 10:5።

የእረኛ በትርና ሌላ ዕቃ

በናያስ፤ ትርጓሜው እግዚአብሔር አጻና ማለት ነው። የዳዊት የክብር ዘብ አለቃና ጀግና የሆነ በይሁዳ አገር የተወለደ የካህን ልጅ፤ 2ሳሙ. 8:18፤ 23:20-23፤ 1ዜ. መ. 27:5-6። ዳዊት ከመሞቱ በፊት አድንያስን ተቃወመ (1 ነገ. 1)፤ አድንያስን፣ ኢዮአብንና ሳሚን በመማደል የሰሎሞንን መንግሥት አጻና፤ የሠራዊቱም አለቃ ሆነ፤ 1ነገ. 2:24-46።

በአል፤ ጌታ ወይም ባለቤት ማለት ነው።

1. ይህ ስም ብዙውን ጊዜ የፊንቃውያንንና የክነዳናውያንን የእርሻ አምላክ ያመለክታል። በእነርሱ እምነት ብዙ አህል፣ ትልቅ መንጋ፣ ለገበሬዎችም ብዙዎች ልጆችን የሚሰጥ አምላክ ተብሎ ይመለከ ነበር። እያንዳንዱ አካባቢ ወይም አገር የራሱ በአል ነበረው። በአሎች፣ ወይም በዕብራይስጥ አነጋገር በአሊም ብዙዎች ነበሩ ማለት ነው። ጠክነዓን አገር በአሊም የሚመለከት በከፍተኛ ቦታዎች ነበረ፤ መሠዊያዎችም ተሠርተውላቸው ነበር። የአምልኮውም ሥነ ሥርዓት ዝሙት፣ ራስን ማጉሳቋል፣ ሰውንም መሥዋዕት አድርጎ ማቅረብ ነበረ። ብዙዎች የእስራኤልና የይሁዳ ነገሥታት የበአልን አምልኮ ይደግፉና ያስፋፉ ነበር። በተለይም ኤልሳኤልና ነቆልያ የተባሉት ነገሥታት በዚህ ርኩስ ሥራ ስማቸውን አስጠርተዋል፤ 1ነገ. 16:31-32፤ 2ዜ. መ. 17:3።

ኤልያስ የእስራኤል ንጉሥ አካዓብ የረደመውን ክፉ ሥራ ፊት ለፊት ተናገረ፤ የበዓልንም ነቢያት አጠፋቸው፤ 1ነገ. 18:18-40። ሆሴዕ እስራኤልን ለበአሊም መሥዋዕት በማቅረባቸው ወቀላቸው፤ ሆሴዕ 11:2። እግዚአብሔር «በዚያ ቀን ባሌ ብለሽ ትጠራኛለሽ እንጂ ዳግመኛ በአሌ ብለሽ አትጠራኛም» በማለት የሚመጣውን የተሐደሶ ዘመን አመለከተ፤ ሆሴዕ 2:18። ኤርምያስም የይሁዳን ሕዝብ በዚህ ምክንያት ገሠጸ፤ ኤር. 9:14።

2. በአል የሚለው ቃል የአምላክ ስም ከመሆኑም ባላይ ለብቻው ወይም ለግሞ ከሌላ ስም ጋር ተያይዞ ሲገኝ፣

የሰው ወይም የእገር መጠሪያ ሊሆን ይችላል፤ ለምሳሌ የገገሥ ሳዖል ልጅ አስበአል (የበአል እሳት) ተብላ ተጠርታለች፤ 1ዜ.መ. 8+30:33፤ 1+49፤ ኢያሱ 11+17።

1500 ገደማ ከክ.በ. በከነዓን የተሠራ የበአል ቅርጽ

እስራኤላውያን በዚህ ዓይነት ልጆቻቸውን፣ የሚኖሩበትንም ቀበሌ በጣዎት ስም መሰየማቸው፣ የእግዚአብሔርን ስም መርሳታቸውንና ወደ አምላክ ባዕድ ማዘገባቸውን ይመሰክሩባቸዋል።

በዓለ ጎምሳ፤ በብ.ክ. የመከር በዓል ነው። ዘጸ. 23+16፤ 34+22። ጎምሳው ቀን የተቋጠረው ከፋሲካ ጀምሮ ነው («በዓላት» ይመ.)። በአ.ክ. ደግሞ መንፈስ ቅዱስ የወረደበት ዕለት ነው። ከትንሣኤ ጀምሮ በመቀጠር ጎምሳኛው ቀን ላይ ይውላል፤ ሐ.ሥ. 2፣ 1-4። «መንፈስ ቅዱስ» ይመ.

በዓላት (የአይሁድ)፤ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ለአይሁድ በትእዛዝ የታወጁ በዓላት ሰባት ናቸው፤ በሳምንት አንድ፣ በዓመት ደግሞ ስድስት ሲሆኑ አንድ ሌላ በዓል (ስምንተኛ) በመቃብያን ዘመን ተጨመረ።

1. የሰንበት በዓል፤ ዘሌ. 23+2-3። «ሰንበት» ይመ.
2. የቂጣ በዓል፣ ወይም ፋሲካ (በዓል ናኦት) የእስራኤል ከግብጽ እገር የመውጣታቸው መታሰቢያ፤ ዘጸ. 12+1-20፤ ዘሌ. 23+5-8። «ፋሲካ» ይመ.
3. የመከር በዓል (በዓል ወዊት)፣ ወይም (ሰባት ሱባዔ) ሰባት ሳምንት ከፋሲካ በኋላ ይከበራል። በዓሉ የሰንደ በኩራት አጫዳ መታሰቢያ፣ የምስጋና ጊዜ ነው፤ ዘጸ. 23+16፤ 34+22፤ ዙጉ. 28+26። በአ.ክ. ዘመን በዓለ ጎምሳ ተባለ (ሐ.ሥ. 2፣ 1)፣ ይህም በግሪክ ቋንቋ ጳንጠቆስጤ ይባላል። «መከር» ይመ.

4. የዳስ በዓል (በዓለ መጸለት)፣ ወይም የአዝመራ ማክማቻ በዓል። በሰባተኛው ወር በዐሥራ አምስተኛው ቀን እሁል ከተከማቸ በኋላ የእስራኤል ልጆች ሰባት ቀን በዳስ ውስጥ እየተቀመጡ አምላካቸውን ያመሰግኑ ነበር፤ ዘሌ. 23፣ 39-43።

5. መለኮቶች የሚነፉበት ቀን፤ ዘሌ. 23፣ 23-25፤ ዙጉ. 29+1።

6. የማስተሰሪያ ቀን። በሰባተኛው ወር በዐሥረኛው ቀን አይሁድ ሁሉ ራሳቸውን እያዋረዱ የእግዚአብሔርን ይቅርታ ይለምኑ ነበር፤ ዘሌ. 23+26-32። «የማስተሰሪያ በዓል» ይመ.

7. ፋሪም። በእስቴር ዘመን አይሁድ ከጠላቶቻቸው ዕረፍትን ያገኙባቸው ቀኖች ፋሪም ተብለው የደስታ በዓል እንዲደረግባቸው ታውጄአል፤ አስ. 9፣ 16-28። «ፋሪም» ይመ.

8. የመቅደስ መታደስ መታሰቢያ በዓል፤ የሐ. 10+22። ከእራትና ከነቢያት በኋላ በመቃብያን ዘመን ተጀመረ። የሶርያ ገገሥ ኤዲፋንዮስ አንጥያተሰ ቤተ መቅደሱን ካረከሰ በኋላ መቃብያን እንደገና 165 ከክ. በ. ቀደሱት።

በእራት ሕግ እስራኤላውያን ሁሉ ሰንበትን ለማክበር ተገደዋል። ደግሞም ወንዶች ሁሉ በቂጣ በዓል፣ በበዓለ ጎምሳና በዳስ በዓል በቤተ መቅደስ መገኘት ግዴታቸው ነበረ፤ ዘጸ. 16+16።

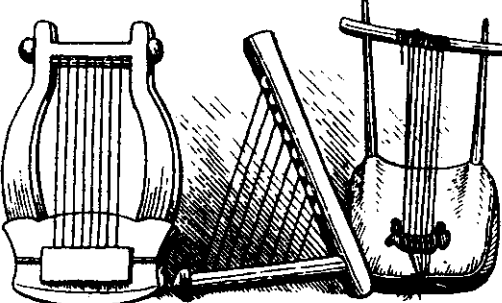
በዓላት (የክርስቲያን)፤ እንደ አይሁድ በዓላት የክርስቲያን በዓላት በአ.ክ. አልታወጁም። ሆኖም ቤ.ክ. የክርስቶስን ሥራ ለማስታወስ የምታከብራቸው በዓላት አሉ። ታላላቆቹ በዓላት ለደት፣ ጥምቀት፣ ስቅለት፣ ትንሣኤ፣ ዕርገት፣ ጳራቅሊሴስ (የመንፈስ ቅዱስ መውረድ) ናቸው፤ ራእ. 1+10።

በኩር፤ ከሰው ወይም ከከብት በመጀመሪያ የሚወለድ። ቃሉ ብዙ ጊዜ ለወንድ ጾታ ያደላል። በእስራኤል የበኩር መብት (ብኩርና) ትልቅ ነበርና እንደ በኩር አባቱ በሌለበት እንደ ሮቤል ለወንድሞቹ ጎላሪ ነው፤ ከርስት ሁለት እጅ ያገኛል። በቤተ መንግሥትም አልጋ ወራሽ ነው። በኩር ቢያጠፋ ብኩርናው ለሌላው ሊተላለፍ ይችላል፤ ዘፍ. 25+29-34፤ 27፤ 37+29:30፤ 49+3:4፤ ዘጸ. 21፣ 15-17፤ 1ዜ.መ. 5+1:2፤ 2ዜ.መ. 21+1-3። እግዚአብሔር በመቅሠፍት የግብጽ በኩርኞችን አጥፍቶ ከግብጽ ባርነት ቤት እስራኤልን ከነበኩርኞቻቸው ስላዳነ የእስራኤል በኩር ሁሉ የእግዚአብሔር ሆነ። እንዲሁም በበኩር ፈንታ ሌዎያንን ለራሱ ለየ፤ ዘጸ. 12+12፤ ዙጉ. 3+13:40:41። ከዚያም ወዲህ የሚወለደው በኩር በአምስት ሰቅል ይዋቅድ ነበር። ስለ እንስሳትም በኩራት ቢላ ልዩ ልዩ ሕግ ነበረ፤ ዙጉ. 3+42-51፤ 18+15-17። ኢየሱስ ለእናቱ በኩር ነውና በቤተ መቅደስ ቢላ ተሰጠለት፤ ሉቃ. 2+7:27። ከርስቶስ የምእመናን በኩር (ሮም 8+29፤ ዘጸ. 1+8)፣ በትንሣኤው የሙታን በኩር (ቆላ.

1+18፤ ራእ. 1፥5)፤ ገላጭን ፈጥሮ በዓለም ሁሉ ላይ ስለ መግዛቱ የፍጥረት በጦር ተብሏል፤ ቆላ. 1፥15። አማኞች የእግዚአብሔርን መንግሥት ስለሚወርሱ በጦራት ተብለዋል፤ ዕብ. 12፥23፤ ያዕ. 1፥18።

በደል፤ ጥፋት፣ ኃጢአት ማለት ነው። ብዙ ጊዜ በሰው ላይ በዕውቀትና በድፍረት የሚደረገውን ያመለክታል፤ መዝ. 51፥2.4፤ ዳገ. 9፥5። «ኃጢአት» ይመ.

በገና፤ አውታር ያለው የዜማ ዕቃ። ብዙ ጊዜ ስምንት ወይም ዐሥር የጅማት አውታሮች ይኖሩታል፤ ዘፍ. 4፥21፤ 1ኛመ. 16፥16.23፤ 1ዜ.መ. 15፥21፤ መዝ. 33፥2፤ ራእ. 5፥8።

በግ፤ ሥጋው ለመሥዋዕትና ለምግብ፣ ጠጉሩና ቆዳው ደግሞ ለልብስ የሚሆን የዋህ የቤት እንስሳ፤ ዘፍ. 4፥2፤ 38፥12፤ ዘሌ. 22፥19፤ ዘዳ. 14፥3.4፤ ዕብ. 11፥37። በግ በተለይም ለፋሲካ መሥዋዕት ይታረድ ነበር (ዘጸ. 12፥3-5)፤ ስለዚህ ክርስቶስ «የዓለምን ኃጢአት የሚያስወግድ የእግዚአብሔር በግ» ተብሏል፤ ዮሐ. 1፥29፤ ራእ. 5፥6.12።

ሰው በብዙ ምክንያት በበግ ተመስጧል በግ ወዳጅነትን ይቀበላል (2ኛመ. 12፥3፤ ዮሐ. 10፥4.14.15)፤ ሳያስተውል በራሱ መንገድ ሄዶ ይጠፋል (ኢሳ. 53፥6፤ ማቴ. 18፥12፤ 1ኛጥ. 2፥25)፤ በራሱ የመከላከልም ኃይል የለውምና ያለ እረኛ ተስፋ እይኖረውም፤ ኢሳ. 53፥7፤ ማቴ. 9፥36፤ ዮሐ. 10፥12፤ ሮሞ 8፥36። በግ ንጹሕና የማይጎዳ የዋህ እንስሳ ስለሆነ፣ ሐሰተኞች የዋህ ለመምሰል የበግ ለምድ በሚለብሱ ተመስለዋል፤ ማቴ. 7፥15። በጎች ክርስቶስን የሚከተሉ ምእመናን ምሳሌ ናቸው፤ ማቴ. 25፥33።

በጎነት፤ ማንኛውም መልካምና ጥሩ ሥራ። እግዚአብሔር በባሕርይና በሥራው የበጎነት ምንጭና መነሻ ነው፤ መዝ. 16፥2፤ ሮሞ 8፥28። በጎነት በአማኞች ሕይወት የሚገኘው ከመንፈስ ቅዱስ ነው፤ ዝላ. 5፥22። ሰዎች የእግዚአብሔር ልጆች መሆናቸውን የሚገልጹት በጎነትን በማድረግና በመክታተል ነው፤ ኤፌ. 5፥8-10፤ ዮሐ. 3፥8።

በጢህ፤ የዱባ ዓይነት ተክል፤ ዘኑ. 11፥5።

በፍታ፤ ጥሩ ለሰላሳ ልብስ፤ በዱር ጊዜ ከተለባ እግር ተፈትሎ ይሠራ ነበር፤ መሳ. 14፥12፤ ኢሳ. 3፥23።

ቡሀነት፤ (በራነት)። «ጠጉር» ይመ.

ቡሃቃ፤ የቡሆ ዕቃ፣ ሊጥ የሚጠነቅቅ፤ ዘጸ. 8፥3፤ 12፥34።

ቡላድ፤ ጠንካራ የድንጋይ ዓይነት። በብረት ሲመቱት አላት ይወጣዋል፤ ኢዮብ 28፥9፤ ኢሳ. 5፥28፤ ሕዝ. 3፥9።

ቡል፤ «ወር» ይመ.

ቡሩክ፣ **ቡሩካን**፤ የተባረከ፣ በረከትን የተቀበለ፣ የተመሰገነ፤ ማር. 14፥61፤ ኢሳ. 65፥23።

ቢላዋ፤ ስለታም ካራ፤ ዘፍ. 22፥6።

ቢረሌ፤ ብርሌ፤ እንደ ብርጭቆ ብርሃን የሚያስተላልፍና ብልጭታ ያለው የክበረ ድንጋይ። ነጭ፣ ቀይ ወይም አረንጓዴ ሊሆን ይችላል፤ ዘጸ. 28፥20፤ ዳገ. 10፥6፤ ራእ. 21፥20።

ቢተዋ፤ ከምዕድን የሚሠራ፣ ወታደር በከንዱ ላይ እንደ አንባር የሚያደርገው ጌጥና የጉራዴ መከላከያ፤ 2ኛመ. 1፥10።

ቢታንያ፤ የጠስ ቤት ማለት ነው። 1. ከኢየሩሳሌም በስተምሥራቅ አምስት ኪ.ሜ. ርቆ ከደብረ ዘይት ወዲያ የሚገኝ መንደር። ዛሬ ሌልአዛሪያ ይባላል። የማርያም፣ የማርታና የአልዛዛር (ዮሐ. 11፥1)፣ የለምጻው የስምንም መኖሪያ ነበር፤ ማቴ. 26፥6። ክርስቶስ ከቢታንያ ወደ ሰማይ ዐረገ፤ ሉቃ. 24፥50.51። 2. ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ የሚገኝ መንደር፤ ዮሐ. 1፥28። 3. ከገላትያ በስተሰሜን ያለ አገር። ዛሬ በተርክ አገር ውስጥ ነው። ጳውሎስ ወንጌልን በዚያ እንዳይሰብክ ተከለከለ፤ ሐ.ሥ. 16፥6-10። የጲፐርስ አንደኛ መልእክት ወደዚያ ተላከ፤ 1ኛጥ. 1፥1.2። ካ. 6።

ባለ መድኃኒት፤ «ፈውስ» ይመ.

ባለ ቅኔ፤ በጥንት ዘመን ባለ ቅኔዎች በየሀገሩ የታወቁና የተከበሩ ነበሩ፤ በተለይም በእስራኤልና በግሪክ ብዙ ባለ ቅኔዎች ነበሩ። ጳውሎስ አንዳንድ ጊዜ አሳሱን ለመግለጥ ከአሕዛብ ባለቅኔዎች ጠቅሷል፤ ሐ.ሥ. 17፥28። ከሊያንስ (ቴቶ 1፥12)፣ ኤፕመንዲስ (1ቆር. 15፥33)፣ መናንደር የተባሉት ባለ ቅኔዎች ተጠቅሰዋል። «ቅኔ» ይመ.

ባለጠግነት፤ «ሀብት» ይመ.።

ባላቅ፤ እስራኤልን እንዲረገምለት በላዓምን የቀጠረ የሞገብ ንጉሥ። «በላዓም» ይመ.

ባላንድ ቀንድ፤ አውራሪስ የሚመስል ኃይለኛ አውራጅ፤ ዘኑ. 23፥22፤ 24፥8፤ መዝ. 29፥6። ቃሉ በዕብራይስጥም በግሉዝም ርኤም ነው። በአማርኛ ግን ከቀንድ ይባላል። አንዳንድ ጊዜ ጐሽ ተብሎ የተገራገሏል፤ ኢዮብ 39፥9.10፤ ኢሳ. 34፥7።

ባላገር፤ አገርና ርስት ያለው ሰደተኛ ያልሆነ ተወላጅ። ምእመናን በእግዚአብሔር መንግሥት እንደ ባላገሮች ናቸው፤ ኤፌ. 2፡19።

ባላጋራ፤ ጠላት፣ ደመኛ፣ የሌላውን ሀብት በግና፣ የሚጋራ። የሰይጣን ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 59፡18፤ 1ጴጥ. 5፡8።

ባል፤ የሚሰት ራስ። ሚስቱን እንደራሱ መውደድ አለበት፤ ኤፌ. 5፡22-33፤ ቆላ. 3፡19፤ 1ጴጥ. 3፡7። «ጋብቻ»፣ «ወንድ» ይሙ.

ባልቴት፤ በዕድሜዋ የገፋች አርጊት። 60 ዓመት የሆናት ሴት ባልቴት ትባላለች። እግዚአብሔር ለባልቴት ደራራል (መዝ. 68፡5፤ ምላ. 15፡25)፣ በሙሴም ሕግ የባልቴቶች መብት እንዲጠበቅ ተደረገ፤ ዘጸ. 22፡22፤ ዘጸ. 14፡29፤ 16፡14፤ 24፡19-21፤ 26፡12፤ 27፡19፤ ኤር. 7፡6፤ ሚሊ. 3፡5። በሐዋርያት ዘመን ቢ.ክ. ባልቴቶችን ትንክብካቤ ነበር፤ ያዕ. 1፡27፤ 1ጢዋ. 5፡4-9፤ 10። «መበለት» ይሙ.

ባልደራስ፤ ፈረስ ጠባቂ፣ ፈረስ ገሪ ማለት ነው፤ 1ነገ. 9፡22።

ባልንጀራ፤ በብ.ኪ. ባልንጀራ የሚባል በጉርብትና የሚኖር እስራኤላዊ ነበር። ከዐሥሩ ትእዛዛት ውስጥ ከስድስተኛው እስከ ዐሥረኛው ድረስ ያለው ሰው ለባልንጀራው ያለበትን ገላፊነት ይገልጻል፤ ዘጸ. 20፡13-17። ባልንጀራችንን መውደድ እንደሚገባን ብሎ ዪዳንና አዲስ ዪዳን ያገዙናል፤ ዘሌ. 19፡18፤ ምላ. 14፡21፤ ማቴ. 19፡19። ክርስቶስ ለዓለም ሰዎች ሁሉ ስለሞተ ሰው ሁሉ ባልንጀራችን ነው፤ ሉቃ. 10፡25-37።

ባልጨት፤ ስለታም ድንጋይ። ምንም እንኳ በላዋ በኖርም (ዘፍ. 22፡6)፣ አንዳንድ ጊዜ ግዝረት በባልጨት ይፈጸም ነበር፤ ዘጸ. 4፡25፤ ኢያሱ 5፡2-3።

ባሕር፤ ታላቅ የውሃ ክምችት። እግዚአብሔር ባሕርን ፈጠረ (ዘፍ. 1፡9-10)፣ ይገዛልም፤ መዝ. 93፡3-4። በባሕሮች ተአምራትን አደረገ፤ ዘጸ. 14፤ ዮናስ 1፡4። ኢየሱስ ባሕርን ጸጥ አደረገ፤ በላዩም ተራመደ፤ ማር. 4፡33-41፤ ዮሐ. 6፡19። መቅ. ምድር በባሕር ላይ የተቆረቆረች ናት ይላል፤ ይህም በባሕር መከበብም ያሳያል፤ መዝ. 24፡1-2። ባሕር የፍርድ ምሳሌ ነው፤ ራእ. 20፡14-15። ባሕር ለእስራኤል ሰዎች አስፈሪ ነውና በመንግሥተ ሰማያት አይገኝም፤ ራእ. 21፡1። በመቆ. ባሕር ሲል ብዙ ጊዜ የሚዳቴራንያንን ባሕር ያመለክታል። ካ. 10። ሚዲቴራንያን ባሕር (ዘኁ. 13፡29)፣ ታላቅ ባሕር (ኢያሱ 1፡4)፣ የምዕራብ ባሕር (ዘጸ. 11፡24)፣ የፍልስጥኤም ባሕር ይባላል፤ ዘጸ. 23፡31። ከዚህም ሌላ የኤርትራ ባሕር (ዘጸ. 13፡18፤ ካ. 1።)፣ የወደው ባሕር (ዘፍ. 14፡3፤ ካ. 2ለ)፣ የኪኔራት ወይም የገሊላ ባሕር (ዘኁ. 34፡11፤ ማር. 1፡16፤ ካ. 5ለ) ተጠቅሰዋል። ባሕር የኤፍራጥስን (ኢሳ. 21፡1-3) እና የዐባይን ወንጌ (ኢሳ. 18፡2)

ሊያመለክት ይችላል። ነገር ግን የኢያዘር ባሕር ሲል ምን እንደሚያመለክት አይታወቅም፤ ኤር. 48፡32።

የባሕር ልሳን፤ የባሕር ሠላጤ። ወደ የብስ የወጣ ባሕር፤ ኢያሱ 15፡2-5፤ 18፡19።

ባሕርይ፤ የቀዋሚ ነገር ሁሉ ምክንያትና መሠረት። ባሕርይ የሚገለጠው በአካል ነው። ባሕርይ ያለ አካል ሊገኝ አይችልም። ቃሉ በሁለት መንገድ ይነገራል። 1. የሰውና የማናቸውም ፍጥረት ባሕርይ፤ የሰው ባሕርይ የሚሰማውን ትቶ የማይሰማውን ሌላ ነገር ለማድረግ ይለወጣል፤ ሮም 1፡26-27። ሰው በባሕርይ በዋቂ ስለሆነ ያልተሰጠውን ሁሉ ከባሕርይ አመንጭቶ ሊሠራ ይችላል፤ ሮም 2፡14። 2. የእግዚአብሔር ባሕርይ፤ በሐዋርያት የሃይማኖት ውሳኔ እንደተገለጠው ለእግዚአብሔር ባሕርይ ጥንተ ምክንያት የለውም። ግን የማይታወቅ ባሕርይ በፍጥረቱ ተገልጿል (ሮም 1፡20)። በባሕርይ ከአርሱ ጋር አንድ የሆነ አንድ ልጅ ኢየሱስ የባሕርይ ዐዳልና ምሳሌ ሆኖ ተገለጠ፤ ዕብ. 1፡3። ባሕርይ ክብር ተብሎ ይተረጎማል፤ 2ጴጥ. 1፡4። ከዚህም ሌላ ጠባይን፣ ግብርን ያሳያል። «መለኮት» ይሙ.

ባሪያ፤ ነፃነትና መብት የሌለው፣ በራሱ ፈቃድ የፈለገውን ማድረግ የማይችል። በመጀመሪያ እግዚአብሔር አንድን ለሌላው ባሪያ እንዲሆን አድርጎ አልፈጠረም። ቃሉ ለመጀመሪያ ጊዜ በስካር ድጢኦት ከወደቀው ከኖን አንደበት ተገኘ፤ ዘፍ. 9፡26። በጥንት ዘመን በየአገሩ ባሪያዎች ነበሩ። የእስራኤል ሕዝብ በግብጽ አገር ባሪያዎች ሆነው ኖረዋል፤ ዘጸ. 20፡2። በእስራኤል ዘንድ ስለ ባሪያዎች ሕግ ነበረ። «ባርነት» ይሙ.

ክርስቲያን ባሪያ በሆነ ነፃነት ማግኘት ይገባዋል፤ 1ቆሮ. 7፡21። ባሪያ ጌታውን እንዲያከብር ጌታም ባሪያዎቹን በእውነትና በቅንነት እንዲያስተዳድር ታዘዘዋል፤ ኤፌ. 6፡5-9፤ ቆላ. 3፡22፤ 1ጴጥ. 2፡18። አንዳንድ ሰዎች ሐዋርያት፡- «ጌቶች ባርችን ነፃ አውጡ፤ ለባሪያዎች መብት ስጡ» ብለው ለምን እንዳሳስተማሩ ይጠይቃሉ። መቅ. ባርነት ብዙ ጉዳት እንደሚያመጣ ይገልጻል፤ ጌቶች ባሪያዎችን እንዳይገዱ የሚከለክል በሙሴ ሕግ ብዙ ትእዛዝ አለ፤ በኢ.ኪ.ም እንዳይገቡባቸው ተከልከለዋል፤ ኤፌ. 6፡9። በሰዎች መነገድ መጥሮ እንደሆነ ይገልጻል፤ 1ጢዋ. 1፡9-11፤ ራእ. 18፡13። ነገር ግን ሐዋርያት እንደ ክርስቶስ ማናቸውንም ዓይነት አገዛዝ አይደሉም፤ አይቃወሙም። ነገር ግን ሰዎች በሚገኙበት ሁኔታ በፍቅር እንዲኖሩ ያዘዛሉ። በክርስቶስ ጌታና ባሪያ ወንድሞች ይሆናሉና ወንጌል በዚህ መንገድ ባርነትን ያስቀራል፤ ዘጸ. 21፡5-6፤ ዮሐ. 15፡15፤ ገላ. 3፡28፤ ፊልሞና 15፡17።

በሌላ አስተሳሰብ እንኳብርሃም የእግዚአብሔር ባርች ተብለዋል። ይህም የእግዚአብሔር ፍጡርና ታላቅ መሆንን ያመለክታል። እግዚአብሔርም አስፈላጊውን ሁሉ ለባሪያዎቹ ያደርጋል፤ ዘፍ. 26፡23-24፤ ዘኁ. 12፡7፤ ኢሳ. 20፡3፤ 37፡35፤ ሉቃ. 17፡7-10፤ ሮም 1፡1-2።

ባርሰነት፤ ቅጠሉ ጥሩ ሽታ ያለው ዛፍ። እንደ አደስ ከቅቤ ጋር ተለውሶ ይቀባል፤ ነሀ. 8፣ 14፣ 15፤ ኢሳ. 55፣ 13።

ባርቅ፤ መብረቅ ማለት ነው። ነቢይቱ ዲቦራ በእስራኤል ፈራጅ በነበረችበት ጊዜ በእርሰዋ ትእዛዝ በእግዚአብሔር መሪነት ዐሥር ሺህ ሰዎችን አሰልፎ ሲሣራ ከተባለው የከነዓናውያን የወራዊት አለቃ ጋር ተዋግቶ ያሸነፈ መሪ ነው። እግዚአብሔር የሲሣራን ሠራዊት ሰረገላዎች እንዳይሄዱ ከባድ ዝናብ በማውረድ አስደንግጦ ሁሉም በሰይፍ ስለት ከባርቅ ፊት እንዲወድቁ አደረገ፤ መሳ. 4፣ 1-24፤ 5፣ 19-22። በዕብራውያን መልእክት ፡- በጦርነት ኃይሎች ሆኑ የባዕድ ጭፍሮችን አባረሩ ተብለው ከተጠቀሱት የእምነት ጀግኖች አንዱ ባርቅ ነው፤ ዕብ. 11፣ 32-34።

ባርነት፤ በብ.ኪ. ዘመን ባርነት የተለመደ ነበር። ሰው ወደ ባርነት ሊገባ የቻለው በልዩ ልዩ መንገድ ነው፤ ደኸውም በገንዘብ ሲገዛ (ዘሌ. 25፣ 44)፣ በጦርነት ጊዜ ሲማረክ (ዘኑ. 31፣ 7-9)፣ ዕዳ ሲኖርበት (ዘሌ. 25፣ 39)፣ በባርነት በመወለድ (ዘጸ. 21፣ 4)፣ በሌብነት (ዘጸ. 22፣ 2፣ 3)፣ በገዛ ራሱ ፈቃድ፤ ዘጸ. 21፣ 5፣ 6። የሙሴ ሕግ ስለ ባርነት አያሌ ትእዛዛትን ሰጥቷል። ከባርነት እርነት የሚወጣበትንም መንገድ ያመለክታል፤ ዘጸ. 20፣ 10፤ 21፣ 2-27፤ ዘሌ. 25፣ 25-55፤ ዘጸ. 15፣ 12-18። በኢ.ኪ. ባርነት መኖሩ ተጠቅሷል። ለባሪያዎች ትእዛዝ ተሰጥቷል፤ ኤፌ. 6፣ 5-9፤ ገላ. 3፣ 28፤ ቆላ. 3፣ 22-25፤ 1ጢሞ. 6፣ 1። ክርስቶስ ኃጢአተኛ «የኃጢአት ባሪያ ነው» ብሎ አስተማረ፤ ዮሐ. 8፣ 34። ጳውሎስም በመልእክቶቹ ስለ ሕግ ባርነት (ባሊ. 5፣ 1፤ ሮም 8፣ 15) እና ስለ ሞት ፍርሃት ባርነት ጽፏል፤ ዕብ. 2፣ 15። «ባሪያ» ይሙ.

ባርክ፤ በሩክ ማለት ነው። የኔርያ ልጅ፣ የነቢዩ ኤርምያስ ታማኝ ወዳጅና ጸላፊ፤ ኤር. 32፣ 12። በይሁዳ ጉጉሥ በእያላቄም ዘመን መንግሥት እግዚአብሔር ለኤርምያስ የተናገረውን ቃል ሁሉ በመጽሐፍ ክርታስ ጽፎ በጸም ቀን በእግዚአብሔር ቤት ለተሰበሰበው ሕዝብ አነበበው፤ ለነጉሥ ኢየሳቄምም ተነበበ። ኢየሳቄም ግን የእግዚአብሔርን ቃል በመናቅ ክርታሱን በካራ ቋርጦ አቃጠለው። ባርክም በኤርምያስ ትእዛዝ ሌላ ክርታስ ወስዶ ለሁለተኛ ጊዜ ቃሉን ጻፈ፤ ኤር. 36፣ 1-32።

ኤርምያስ በነጉሥ ሴደቅያስ ዘመን በታሰረ ጊዜ፣ ባርክ የነጉሥን ቀጣሳ ሳይረፈ ነቢዩን ይረዳው ነበር፤ ኤር. 32፣ 12-16። በመሠረታዊም ነቢዩ ከጥቂቶቹ አይሁድ ጋር ወደ ግብጽ አገር እንዲጓዝ በተገደደ ጊዜ ባርክ አብሮት ሄደ፤ ኤር. 43፣ 1-7።

ባርክ፣ መጽሐፈ ባርክ፤ ባርክ በተማረከበት አገር በባቢሎን ላለ ለኢየሩሳሌም ነዋሪዎች ጽፎ ላካላቸው የተባለው መጽሐፍ ነው። የኦርቶዶክስና የካቶሊክ አብ.ክ. ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቋጥረው ይቀበሉታል። መጽሐፉ ስለ ጥያቄዎች አርቶዶክስ ቤ.ክ. ባለ አምስት ምዕራፍ ብቻ ነው።

ባሳን፤ ከገሌላ ባሕር በስተምሥራቅ ከአርሞንዳም እስከ ገላዳድ ያለው የከብት መሰግሪያ ለም አገር፤ ዘኑ. 21፣ 33-35፤ ዘጸ. 32፣ 14።

ባቢሎን፤ ባቤል፤ የቃሉ መሠረታዊ ትርጉም የእግዚአብሔር በር ማለት ሲሆን፣ ሕዝቡ «ድብልቅልቅ» ብለው ይተረጉሙት ነበር። ናምሩድ የባቢሎን ገዥ ነበር፤ ዘፍ. 10፣ 10። በአብርሃም ዘመን ባቢሎን ታላቅ መንግሥት ሆነ፤ በኋላ ግን ደከመ፤ ከአሦር በታችም ሆነ። ከሌዳውያን ከባቢሎን ሰዎች ጋር ተባብረው አሦርን አሸነፉ፤ ነነዌንም ያዙ። ከሌዳዊው ናቡከደነፆር የባቢሎን ጉጉሥ ሲሆን መንግሥቱ ከግብጽ እስከ ፋርስ መንግሥት ተስፋፋ። በናቡከደነፆር ጊዜ የባቢሎን ከተማ በብዙ ሕንፃ ያጌጠች፣ በትልቅ ቅጥር የተከበበች ምሽግ ነበረች፤ ዳን. 4፣ 30። እነዳንኤል የተማረኩት ወደዚያ ነበር፤ ዳን. 1። ነቢያት ስለ ባቢሎንና ስለ ውድቀቷ ትንቢት ተናገሩ፤ ኢሳ. 13፤ 14፤ 46፤ 47፤ ኤር. 50፤ 51። እንደቃላቸውም በ539 ከክ. በ. የባቢሎን ጉጉሥ ብልጣሰር ተገደለ፣ የፋርስ ጉጉሥ ቂርስም ባቢሎንን ያዘ፤ ዳን. 5፣ 30። በኢ.ኪ. ባቢሎን እግዚአብሔርን ለሚቃወም ጎዳል መንግሥት የምላሌ ስም ሆኖ ተጠቅሷል (ራእ. 17፣ 8)፣ በ1ጴጥ. 5፣ 13 «ባቢሎን» ማለት ምናልባት ሮምን፣ ወይም በግብጽ የሚገኝ አንድን ከተማ ያመለክት ይሆናል። ካ. 1።

የባቢሎን ግንብ፤ ከጥፋት ውሃ በኋላ ሰዎች ስማቸውን ለማስጠራት ትልቅ ግንብ መሥራት ጀመሩ። እግዚአብሔርን ሳይፈሩ ይህን ስላደረጉ፣ እግዚአብሔር ቋንቋቸውን ደባለቀ። ከዚያም በምድር ላይ በተናቸው፤ ያም በታ «ባቢሎን» ተባለ፤ ዘፍ. 11፣ 1-9።

ባኦስ፤ ከ909-886 ከክ. በ. በእስራኤል የነገሠ ሦስተኛ ጉጉሥ። የኢየሩሳሌምን ዘር አጠፋ፤ ከይሁዳ ጉጉሥ ከአላ ጋር በተከታታይ ብዙ ጦርነት አደረገ። ከሞተ በኋላ ዘምሪ የባኦስን ቤት አጠፋ፤ 1ነገ. 15፣ 16-16፣ 13፤ 2ዜ. መ. 16፣ 1-6።

ባዓል፤ «በአል» ይሙ.

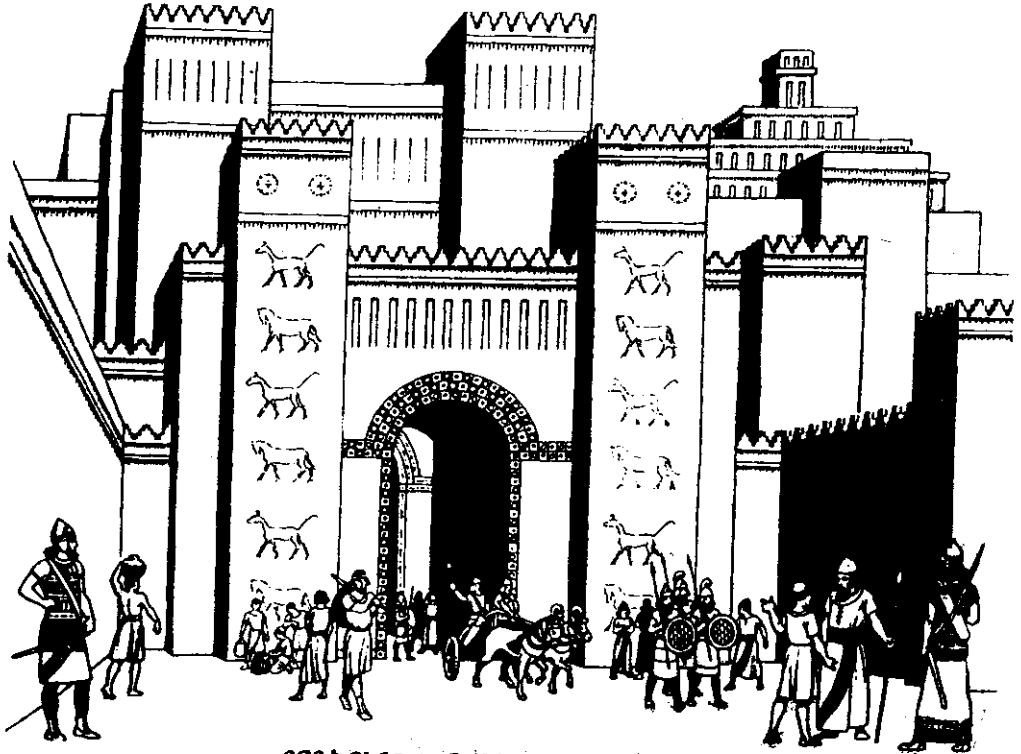
ባዙቶ፤ በጣም የለሰለሰ ነጭ ጥጥ ወይም የበግ ጠጉር፤ መሳ. 6፣ 37፤ ኢሳ. 1፣ 18።

ባዶ፤ ምንም ነገር የሌለበት፤ ዘፍ. 31፣ 42። ወልድ ሰው ሲሆን ሰማያዊ ክብሩን ሳያሳይ በሰዎች መካከል ሲገኝ እንኳን ክብር ባለመፈለጉ ራሱን «ባዶ» አደረገ ተባለ፤ ዮሐ. 17፣ 5፤ ፊል. 2፣ 7።

ባዶስ፤ የውሃ፣ የወይን፣ የዘይት መስፈሪያ፤ 1ነገ. 7፣ 26፤ ኢሳ. 5፣ 10፤ 2ዜ. መ. 2፣ 10። «መስፈሪያ» ይሙ.

ቤል፤ የባቢሎን ጣዖት ስም፤ ኢሳ. 46፣ 1። «በአል» ይሙ.

የቤል ታሪክ፤ ፋርሳውያን ያመለኩት የነበረ ጣዖት በዳንኤል አስተዋይነት እንዴት እንደጠፋ 13 ታትጧል።

በናቡከደነጾር ዘመን የነበረው ታላቁ የባቢሎን በር

በልጥር፤ «ሰይጣን» ይሙ.

ቤርሳቤህ፤ የገጉ ልዩት ወታደር የኬዲያዊው የአርዮ ሚስት። ግሪኮች ቤርሳቤህ እያሉ ይጠሩአት ነበር፤ በጥንታውያን አይሁድ አጠራር ግን ባትሺባ ትባላለች። ገጉ ልዩት ከእርሰዋ ጋር አመነዘረ፤ 2ኛው. 11። አርዮንን በጦር ሚዳ ካስገደለ በኋላ እግብተኣት ልጅ ወለደችለት፤ 2ኛው. 5፣ 14፤ 1ኪ.መ. 3፣ 5። የመጀመሪያው ልጅ ግን ሞተ። በኋላ ሌሎች አራት ልጆች ከእርሰዋ ተወለዱ። ከእነርሱም አንዱ በእስራኤል ላይ የገነጠው ሰሎሞን ነው፤ ማቴ. 1፣ 6።

ቤርሳቤህ፤ ከክብሩን በስተደቡብ በኩል አርባ ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ለመጀመሪያ ጊዜ በአብርሃም ተሰየመ፤ ዘፍ. 21፣ 30፣ 31። የይስሐቅም የውሃ ጉድጓድ ላቤህ ከተባለ በኋላ ቤርሳቤህ ተብሏል፤ ዘፍ. 26፣ 33። ግን ሁሉም አንድ ቦታ ይመስላል። ቤርሳቤህ የእስራኤል ደቡብ ዋና ከተማ ስለነበረ፣ የእስራኤል ምድር ብዙ ጊዜ «ከዳን እስከ ቤርሳቤህ» እየተባለ ተጠቅሟል፤ መሳ. 20፣ 1፤ 2ኪ.መ. 30፣ 5። አብርሃም፣ ይስሐቅና ያዕቆብ በዚያ ተቀመጡ፤ ዘፍ. 22፣ 19፤ 26፣ 23፤ 46፣ 1። ኤልያስ በዚህ በኩል ወደ ደብረ ሲና ሄደ፤ 1ነገ. 19፣ 3። ይህ ቦታ ዛሬ ትልቅ ከተማ ነው። ካ. 30።

ቤርኬል፤ ልዩትን የረዳ ሀብታም የገለጻች ሽማግሌ፤ 2ኛው. 17፣ 27-29፤ 1ነገ. 31-40።

ቤርያ፤ በመቆዶንያ አገር የምትገኝ ከተማ።

በሐዋርያው ጳውሎስ ሁለተኛ የሰብከት ጉዞ ወቅት በቤርያ ቤ.ክ. ተመሠረተች፤ ሐ.ሥ. 17፣ 10-14፤ 20፣ 4። ካ. 6ሸ።

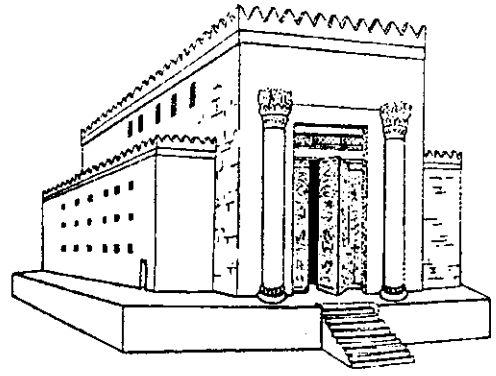
ቤተ ልሔም፤ የእንጆራ ቤተ ማለት ነው።

ከኢየሩሳሌም ወደ ደቡብ 9 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። በየዕቆብ ዘመን ኤፍራታ ይባል ነበር። እዚህም የያዕቆብ ሚስት ራኤል ሞተች፤ ተቀበረችም፤ ዘፍ. 35፣ 16፣ 19። በመላፍንት ዘመን የኢብራኅና የቦዲዝ (መላ. 12፣ 8-10፤ ሩት 2፣ 4)፣ የእሴይና የዳዊት ከተማ ነበር፤ 1ኛው. 17፣ 12-14፤ ሉቃ. 2፣ 4፣ 5፣ 11። ልዩት በቤተ ልሔም ላለ በነበዩ ሳሙኤል ተቀባ፤ 1ኛው. 16፣ 13። በዛብሎን ቤተ ልሔም የተባለ መንደር ስለነበረ (ኢ.ያሱ 19፣ 15)፣ አንዳንድ ጊዜ ይህ የዳዊት ከተማ የይሁዳ ቤተ ልሔም ይባል ነበር፤ ሩት 1፣ 1። ነቢዩ ሚካያስ መሲሐ ወይም ክርስቶስ በዚህ እንደሚወለድ ተነበዩ፤ ሚካ. 5፣ 2። ካ. 5ሠ።

ክርስቶስ በዚህ ተወለደ፤ ማቴ. 2፣ 1፣ 2፤ ሉቃ. 2፣ 4-7። እረኞቹ (ሉቃ. 2፣ 15-17)፣ በኋላም ሰብአ ስገል በቤተ ልሔም ጉበኙት፤ ማቴ. 2፣ 1-12። ከዚያም በኋላ ገገሁ ሄርድስ ዕድሜአቸው እስከ ሁለት ዓመት የሆኑትን ሕገኛት ሁሉ በዚህ ቦታ እስፈጀ፤ ማቴ. 2፣ 16። ዛሬ በቤተ ልሔም ከ30 ሺህ ግራ ሆኖ ይገኛል።

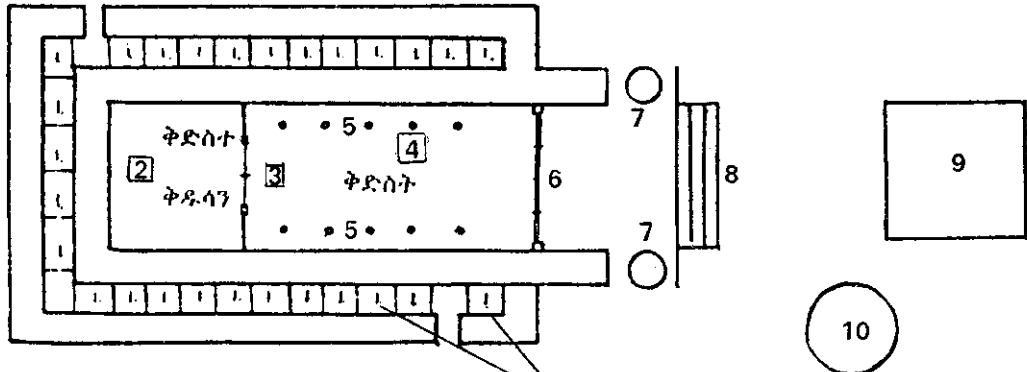
ቤተ መቅደስ፤ በኢየሩሳሌም የተሠራ አይሁድ ለእግዚአብሔር የሚሰግዱበት ልዩ ቤት። ሰሎሞን አባቱ ዳዊት እንዳለበ ቤተ መቅደስን ሠራ። ከሕዝቡ ኃጢአት የተነሣ ናቡከደነፆር ቤተ መቅደሱን አፈረሰው፤ 2ነገ. 25+8-17። ከባቢሎን ምርኮ በኋላ በዙርባቤል ዘመን እንደገና ተሠራ፤ በሄሮድስ ዘመን ታደሰ፤ ተስፋፍቶም ተሠራ። የሄሮድስ መቅደስ በተሠራበት ቦታ ዛሬ የእስላሞች መስጊድ ቆሟል። «ኢየሩሳሌም» ይህም ቤተ መቅደስ የተሠራበት ቦታ አብርሃም ይስሐቅን ለመሥዋዕት ያቀረበበትና ዳዊት የገዛው ነው፤ ዘፍ. 22፤ 2ዜ.መ. 3፤ 1።

1. የሰሎሞን ቤተ መቅደስ፤ እስራኤል በምድረ በዳ ሲጓዙ፣ ሃይማኖታዊ ሥርዓት ሁሉ በመካከላቸው ባለው በእግዚአብሔር ድንኳን ይፈጸም ነበር። ነገር ግን አገራቸው ሲገቡ ዳዊት ለእግዚአብሔር ድንኳን እንጂ ቤት ስለሌለው፣ ቤተ መቅደስ ለመሥራት ሲፈልግ እግዚአብሔር ከለከለው፤ 1ዜ.መ. 22+8። ነገር ግን የሚያስፈልገውን ድንጋይና እንጨት፣ ወርቅና የከበረ ድንጋይ፣ ሌላውንም ሁሉ ሰብስቦ፣ ለልጁ ለሰሎሞን እንዲሠራው አደራ ሰጠው፤ 1ዜ.መ. 22+3-5። ሰሎሞንም እንደ አባቱ ትእዛዝ ቤተ መቅደሱን እጅግ ውብ አድርጎ ሠራ። በመጨረሻም በምስጋና፣ በጸሎትና በመሥዋዕት በእስራኤል ጉባኤ ፊት ቤቱን ቀደሰ፤ 1ነገ. 8። በቤተ መቅደሱ ግራና ቀኝ ሁለት አዕማድ ቆመው ነበር፤ 2ዜ.መ. 3፤ 4:15።

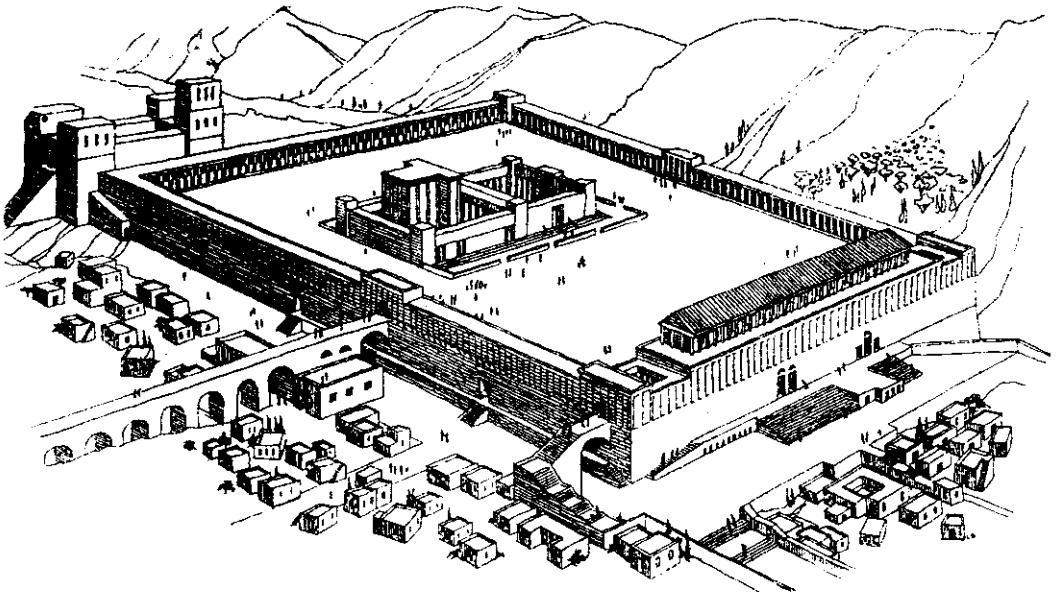

ስለ ሰሎሞን ቤተ መቅደስ የአንድ ሠዓሊ አሳብ

ውስጡም ለሁለት ተክፍሏል። ውስጠኛው ክፍል ቅድስት ቅዱሳን፣ ሌላውም መቅደስ ይባላል፤ 1ነገ. 8፤ 6:10።

- 1. ግምጃ ቤቶች
- 2. ታቦት
- 3. የወርቅ መሠዊያ
- 4. ገበታ
- 5. መቅረቦች
- 6. ወለል
- 7. ዕምዶች
- 8. ደረጃዎች
- 9. የናስ መሠዊያ
- 10. መታጠቢያ

ስለ ሄሮድስ ቤተ መቅደስና ስለ ሮም መንግሥት ግንብ የአንድ ወሳሊ አሳባ

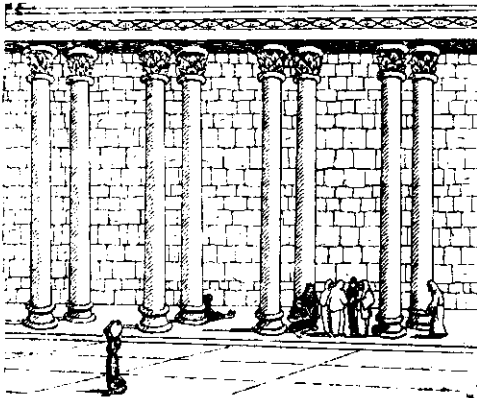
በውስጥ የነበሩ ዋና ዋና ዕቃዎች :- በቅድስተ ቅዱሳን ታቦት፣ በመቅደስም ከወርቅ የተሠሩ ዐሥር መቅረቦች፣ የወርቅ መሠዊያ፣ ፋብስት የነበረበት የወርቅ ገበታ ናቸው፤ 1ነገ. 7፡48-49። ከቤተ ፊት ለፊት የካህናት መታጠቢያና የናስ መሠዊያ ነበሩ፤ 1ነገ. 7፡23-26፡39፤ 8፡64። ደግሞም ለግምጃ ቤትና ለጅምቶ መኖሪያ ክፍሎች ነበሩ። ከ300 ዓመት በኋላ የቤተ መቅደሱ መቃጠል ምን ያህል ከባድ እንደነበረ በዳንኤል ጸሎት ይታያል፤ ዳን. 9፡11-17።

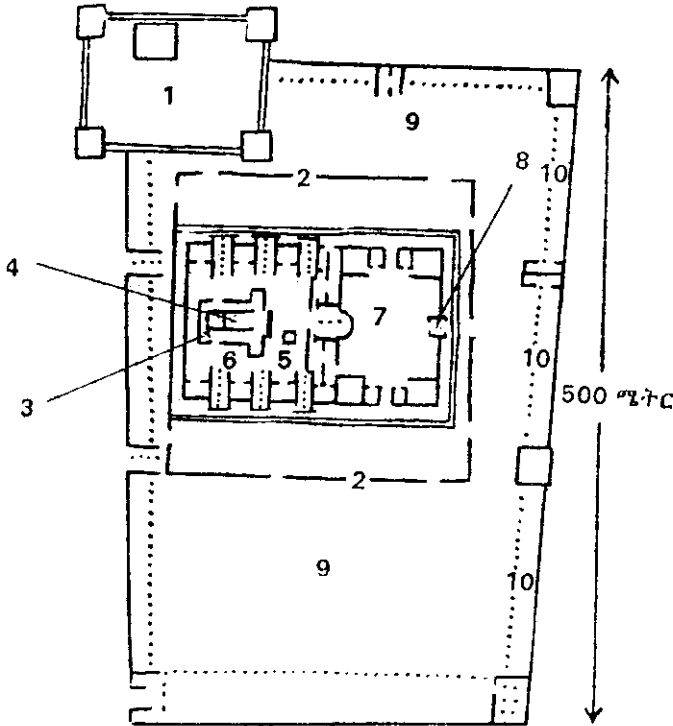
2. ዘሩባቤል ቤተ መቅደስን እንደሠራ፤ የእስራኤል ሰዎች ተሸንፈው ወደ ባቢሎን ከተማረኩ ከሰባ ዓመት በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሱ፤ በዘሩባቤል መሪነት ቤተ መቅደሱን እንደገና ሠሩ፤ ዕክ. 3-6።

3. ሄሮድስ ቤተ መቅደስን እንዳስፋፋ፤ 19 ከክ. በ. ሄሮድስ ቤተ መቅደስን እንደገና አስፋፍቶ አሠራው። ይህ ቤተ መቅደስ ለካህናት፣ ለአይሁድ ወንዶችና ሴቶች፣ ለአሕዛብም የሚሆኑ አራት አደባባዮች ነበሩት። ጌታችን ኢየሱስ እንደተነበየው በ70 ዓ.ም. ሮማውያን ኢየሩሳሌምን በሙሉ አፈረሱ፤ ማቴ. 24፡2፤ ሉቃ. 19፡41-44።

4. የቤተ መቅደስ ምሳሌነት፤ በሄሮድስ ቤተ መቅደስ አጥር ላይ እሕዛብ ወደ መቅደስ እየሰጡት የተገኘ ግስግስቀቂያ በድንጋይ ቅርጽ ተጽፎ ነበር፤ ሐ.ሥ. 21፡27-29፤ ኤፌ. 2፡14-15።

በዮሐ. 2፡20-22 ክርስቶስ ሥጋውን በቤተ መቅደስ መስሎ ተናገረ። ጳውሎስ በ1ቆሮ 6፡19-20 የምእመናንን ሥጋ በቤተ መቅደስ መሰለ። በኤፌ. 2፡22 ላይም ምእመናን በአንድነት በቤተ መቅደስ ተመስለዋል። የእስራኤል ሕዝብ በባቢሎን ምርኮኞች ሆነው ላሉ፣ ሕዝቅኤል ስለ አዲስ ቤተ መቅደስ በዘርዘር በጻፈላቸው ጊዜ ተጽናኑ፤ ነገር ግን ቤተ

1. የሮም ገዥና ወታደሮች ግቢ
2. አጥር
3. የካህናት አደባባይ
4. መቅደስ
5. መሠዊያ
6. የወንዶች አደባባይ
7. የሴቶች አደባባይ
8. መልካም የተባለች ደጅ
9. የአሕዛብ አደባባይ
10. የሰሎሞን ደጅ መመላለሻ

የሄሮድስ ቤተ መቅደስ ንድፍ

አልተሠራም፤ ሕዝ. ም. 40-43። አንዳንዶች ይህ መንፈሳዊ ምሳሌ እንጂ በድንጋይ የሚሠራ የመቅደስ ትንቢት አይደለም ብለው ሕዝቅኤልን ይተረጉማሉ። በዕብራይስጥ መልእክትና በዮሐንስ ራእይ የተጻፈው ስለ ሰማያዊ ቤተ መቅደስ ነው፤ ዕብ. 9፥12፤ ራእ. 11፥1፡2፡19። ከዚህም ጋር ጸሓፊዎች ለቤተ መቅደስ መንፈሳዊ ትርጉም የሰጡ ይመስላል። ቢሆንም ዮሐንስ በአዲሲቱ ኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ እንደሌለ ገልጦ ሲጽፍ፣ እግዚአብሔርና በጉ ቤተ መቅደስ መሆናቸውን ያስታውቃል፤ ራእ. 21፥22።

ቤተ መዛግብት፤ የአንድ ድርጅት ወይም የአንድ ቤተሰብ ንብረት የሚቀመጥበት ዕቃ ቤት፤ ነህ. 7፥70፡71፤ ኢዮብ 38፥22።

ቤተሰብ፤ ያንድ ቤት ሰዎች፤ ባንድ ባለቤት ስም የሚተዳደሩ። ሰው ብቸኛ እንዲሆን የእግዚአብሔር ፈቃድ ባለመሆኑ በእስራኤል ዘንድ ማናቸውም ሰው በቤተሰብ ይኖር ነበር። ቤተ ሰብ ማለት በአንድ ቤት ውስጥ የሚኖሩትን ሁሉ ያጠቃልላል፤ ዘጸ. 12፥4። ሆኖም እንደ አብርሃም ቤተሰብ በአንድ «አባት» የሚመሩ ሁሉ አንድ ሺህ የሚያህሉ በአንድ ቤተሰብ ይገኛሉ፤ ዘፍ. 14፥14። ከእነርሱም መካከል አገልጋዮችና ዘመዶች ይቋቋሉ። ምድራዊ አባትነት በአብ አባትነት የተመሠረተ ነውና አባት ለቤተሰብ አባትነት

ልጆችም ሊታዘዙለት ይገባቸዋል፤ ኤፌ. 3፥14፤ 6፥1-4። እግዚአብሔር በአንድ ሰው በኩል ብቻ ሳይሆን፣ በቤተሰብም በኩል የደንበኝነትን መንገድ ለመግለጥ ለአብርሃምና ለዘሩ ቃል ኪዳንን፣ ለቤተ እስራኤል ሕግን፣ ለምእመናንና ለልጆቻቸው ወንጌልን ሰጠ፤ ዘፍ. 17፥9፤ ኤፌ. 31፥31፤ ሐ.ሥ. 2፥39፤ ኤፌ. 2፥19። ምንም እንኳን በቤተሰብ ውስጥ የሚኖሩ ሁሉ የእግዚአብሔር ወገኖች ባይሆኑም፣ እግዚአብሔር በቤተሰብ በኩል ፈቃዱን ይፈጽማል፤ ሮም 9፥6-13። «አባት»፣ «እናት»፣ «ወላጅ»፣ «ልጅ»፣ «በኩር» ይወጡ።

ቤተ ሳይዳ፤ የዓሣ አጥማጅ ቤተ ማለት ነው።

1. ከገሊላ ባሕር በስተሰሜን የዮርዳኖስ ወንዝ ወደሚገባበት አቅራቢያ ያለ ከተማ፤ የጲፐርስና የእንድርያስ የፊልጶስም አገር፤ ዮሐ. 1፥44-50፤ 12፥21። ክርስቶስ በቤተ ሳይዳ ዐይነ ስውሩን ፈጠሰ፤ ማር. 8፥22-26። ነገር ግን ከተማው ትምህርቱን አልተቀበለም፤ ሉቃ. 10፥13።

2. ሄሮድስ ልልጶስ ምናልባት ይህን ከተማ፣ ወይም ቤተ ሳይዳ የተባለ ሌላውን ከተማ እንደገና በሰተምሥራቅ ሠራ፤ ክርስቶስ በዚህ ከተማ አቅራቢያ

ባለው በምድረ በዳ አምስት ሺህ ሰው መገባዎ ሉቃ 9፡10-17።

3. በኢየሩሳሌም ውስጥ ደግሞ ቤተ ሳይዳ የምትባል የበሽተኞች መጠመቂያ ቦታ ነበረች፤ ዮሐ. 5፡2። ግን ስምዎ ቤተ ሳይዳ ሳይሆን፤ ቤተ ኤሰዳ፤ ወይም ቤተ ዛታ የነበረ ይመስላል፤ ትርጉሙም «የምሕረት ቤት» ማለት ነው።

ቤተ ክርስቲያን፤ «ቤተ ክርስቲያን» ተብሎ የተተረጎመው «አቅሌስያ» የሚለው የግሪክ ቃል ነው። «አቅሌስያ» ማኅበር ወይም ጉባኤ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል፤ ሐ.ሥ. 7፡38። ቃሉ በመቅ. ሰዎችን እንጂ ሕንፃን አያመለክትም። በአ.ኪ. ምእመናን በመጀመሪያ በሰው ቤት፤ በትምህርት ቤት፤ በወንዝ ዳር፤ በሚመቻቸውም ቦታ ለጸሎትና ለአምላክ ይሰበሰቡ ነበር፤ ሐ.ሥ. 16፡13፤ 19፡9፤ 19፡16፤ 20፡13። በማኅበሩ የሚገኙት የክርስቶስ ተከታዮች ስለሆኑ ቤ.ክ. የቅዱሳን ማኅበር ናት፤ 1ቆሮ. 1፡2። ቃሉ አንዳንድ ጊዜ ተለይቶ በታወቀ በአንድ ስፍራ (1ቆሮ. 16፡19; 20፡1-2)፤ በሌላ ጊዜ በጠቅላላ የበቦታው የሚገኙትን ቅዱሳን ያመለክታል፤ 1ቆሮ. 12፡28፤ ኤፌ. 5፡23-25። ከሁሉ በላይ መገንዘብ የሚገባን የቤ.ክ. መሥራች ክርስቶስ ራሱ መሆኑን ነው፤ ማቴ. 16፡16-18፤ 1ቆሮ. 3፡11።

ቤ.ክ. በአካል (1ቆሮ. 12፡12፤ ኤፌ. 1፡23)፤ በቤተ መቅደስ (ኤፌ. 2፡21)፤ በሚስት (ኤፌ. 5፡21-33)፤ በዐምድና መሠረት (1ጢዋ. 3፡15)፤ በኢየሩሳሌም ተመስላለች፤ ገላ. 4፡26፤ ዕብ. 12፡22፤ ራእ. 21፡2። ስለ ቤ.ክ. የተገለጡ ዋና ዋና ነገሮች የሚከተሉት ናቸው፡-

1. ከክርስቶስ ዕርገት በኋላ በመንፈስ ቅዱስ መውረድ ተቋቋመች፤ ኤፌ. 1፡20-23።
2. ከቤተ እስራኤል ተገኘች፤ ሐ.ሥ. 2፡14; 36; 41፤ 1ቆሮ 11፡13-24።
3. ቅድስት እንድትሆን በክርስቶስ ደም ተዋጀች ወይም ተገዛች፤ 1ቆሮ. 6፡19፤ ሐ.ሥ. 20፡28።
4. የእግዚአብሔር መኖሪያ ናት፤ ኤፌ. 2፡20-22።
5. አንዲት ናት፤ ኤፌ. 4፡4።
6. ኅይል እንዲኖራት ልዩ ልዩ ስጦታ ተሰጣት፤ 1ቆሮ. 12፡3-8፤ 1ቆሮ. 12፡4-11።
7. አግባብና ሥርዓት እንዲኖራት ልዩ ልዩ መሪዎች ተሰጡአት፤ ኤፌ. 4፡11-13።
8. ወንጌልን ለሰዎች ሁሉ ለመስበክ ታዝዛለች፤ ማር. 16፡15።
9. ሰዎች የወንጌልን ቃል ሲያምኑ በጥምቀት ትቀበላቸዋለች፤ ማቴ. 28፡18; 19።
10. ዋና የተበረታዋ ምሥጢር ቅዱስ ቍርባን ነው፤ 1ቆሮ. 10፡14-17፤ 11፡23-26።
11. ለማሰር (ለማውገዝ) ለመፍታት ሥልጣን

አላት፤ ማቴ. 18፡15-20።

12. ተስፋዋ የክርስቶስ ዳግም ምጽአትና ትንሣኤ መታገን ነው፤ 1ቆሮ. 11፡26፤ 15፡20-22።

የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር፤ አ.ክ. ለቤ.ክ. አስተዳደር አንዳንድ መሠረታዊ መመሪያን እንጂ ረጅም የሆነውን የትእዛዛት ዝርዝር አይሰጥም። ክርስቶስ ሳያርግ ለሐዋርያት ገላፊነትን ሰጠ። ሐዋርያት በአይሁድ መካከል ስላደጉ፤ የቤተ መቅደስንና የምክራብን አስተዳደር ለምደው ነበር። ሆኖም የቤተ መቅደስን አስተዳደር ትተው የምክራብን አስተዳደር የተከተሉ ይመስላል፤ «ካህናት»፤ «ሊቀ ካህናት»፤ «ቤተ መቅደስ»፤ «ምክራብ» ይሙ። በመጀመሪያ ሐዋርያት ሁሉንም አገልግሎት ይፈጽሙ ነበር። በኋላም ደቀ መዛሙርት ሲበዙ ሰባት ሰዎች እንዲያገለግሉ በሕዝብ ተመረጡ፤ ሐዋርያትም እጃቸውን ጫገባቸው፤ ሐ.ሥ. 6፡1-6። ሐዋርያት በየቦታው ቤ.ክ. ካቋቋሙ በኋላ ግን እንዲያስተዳድሩ ሽማግሌዎችን ሾሙላቸው። የቤ.ክ. አባሎች ሁሉ ስጦታና አገልግሎት አላቸው፤ 1ጴጥ. 4፡10። ስጦታና አገልግሎትም ብዙ ዓይነት ነው (1ቆሮ. 12፡3-8፤ 1ቆሮ. 12፡4-11)፤ ስለዚህ ሁሉም በአግባብና በሥርዓት እንዲፈጸም መሪዎች አስፈላጊ ናቸው፤ 1ቆሮ. 14።

የቤ.ክ. መሪዎች በ1ቆሮ. 12፡28 ላይ ተዘርዝረዋል። በዝርዝሩ ሐዋርያትና ነቢያት 1ኛና 2ኛ ሆነው የተጠቀሱት ሲሆኑ፤ አንሱም የቤ.ክ. መሥራቾች ናቸው። ሦስተኛ አስተማሪዎች ናቸው። ቀጥሎም ልዩ ልዩ አገልጋዮች ተዘርዝረዋል። በተመሳሳይ ጥቅስ በኤፌ. 4፡11 ሰዎችን አሳምነው ወደ ቤ.ክ. የሚያስገቡ የወንጌል ሰባኪዎች ተጠቅሰዋል። በዚህም ዝርዝር አስተማሪዎች ጠባቂዎች እንደሆኑ ግልጽ ነው። እነዚህ መሪዎች ምእመናን ሁሉ አገልግሎታቸውን እንዲፈጽሙ እንጂ ራሳቸው ሁሉን እንዲያደርጉ አልተሾሙም፤ ኤፌ. 4፡11-16።

መሪዎች ብዙ ጊዜ ሽማግሌዎችና ጳጳሳት፤ ረዳቶችም ዲያቆናት ይባላሉ (በየአርእስቱ ይሙ)። አስተዳዳሪዎች የክርስቶስን አርአያ ተከትለው በግዴታ ሳይሆን በውዴታ፤ በኩራት ሳይሆን በትሕትና፤ እንደ ገዥ ሳይሆን እንደ አገልጋይ፤ ለገንዘብም ሳይሆን ለክርስቶስ ፍቅር መሥራት አለባቸው፤ ማር. 10፡42-45፤ 1ጴጥ. 5፡1-4። ምእመናን የሚያስተዳድሩአቸውን ሊቃውንታቸው፤ ሊደግፉአቸውም ታዝዘዋል፤ 1ተሰ. 5፡12፤ 1ጢዋ. 5፡17፤ ዕብ. 13፡7; 17። እያንዳንድዋ ቤ.ክ. ራስዋን የቻለች ናት ቢባልም ሁሉም የሐዋርያትን መሪነት ተቀብለዋል፤ 1ቆሮ. 14፡33፤ 16፡1። መለያየትም በቤ.ክ. ሲገኝ በኢየሩሳሌም ጉባኤ ተደርጎ ውሳኔው ለአብ.ክ. ተላለፈ፤ ሐ.ሥ. 15፡23-29።

ከሐዋርያት በኋላ አንድ ዓይነት አስተዳደርና አመራር ነበረ ማለት ያስቸግራል። የቤ.ክ. ምሥጢራት በሽማግሌዎች መሪዎች እንዴት

እንደሚመረጡና እንደሚሾሙ፤ ሰዎች በማን ሥልጣን እንደሚወጡ ሌላም ... እያንዳንድዋ ቤ.ክ. ለራስዋ ደምብና ሥርዓት አውጥታለች።

ዋና ዋና መሠረታውያን የቤ.ክ. አስተዳደር ነገሮች ተገልጠዋል፤ እነርሱም የሚከተሉት ናቸው ፡-

1. ሥልጣን ሁሉ ከክርስቶስ ነው፤ 1ጴጥ. 5፥4።
2. የክርስቶስ ትሕትና ለአገልጋዮች ሁሉ መመሪያ ነው፤ ማቴ. 20፥26-28።
3. አስተዳደር በአንድ ሰው ብቻ ሳይሆን ከተሾሙት ሁሉ ጋር በአንድነት የሚከናወን ነው፤ ማቴ. 23፥8፤ 28፥19፤ ሐ.ሥ. 14፥23፤ 15፥6-23።
4. ማስተዳደርና ማስተማር የተያያዙ ናቸው፤ 1ተሰ. 5፥12፤ 1ጢሞ. 3፥2-7።
5. የቤ.ክ. ትምህርት ከሐዋርያት ስብከት የሚወጣ አይደለም፤ ገላ. 1፥8፥9፤ ይሁዳ 3።
6. የእግዚአብሔርን ቃል ለሚያስተምሩና ጸሎትን ለሚመሩ ረዳዮች ያስፈልጉአቸዋል፤ ሐ.ሥ. 6፥2፥3።
7. ቤተ ክርስቲያንን ለማስተዳደር ብቁነት ያላቸው እንዲሾሙ ያስፈልጋል፤ ቴዎ 1፥5-9።
8. ቤ.ክ. በእግዚአብሔር ቃል መሠረት የመወሰነ ጳጳሳዊት የመስጠት ሥልጣን አላት፤ ማቴ. 16፥16-20፤ 18፥15-20፤ 1ቆሮ. 5፥3-5፤ 6፥3-7።

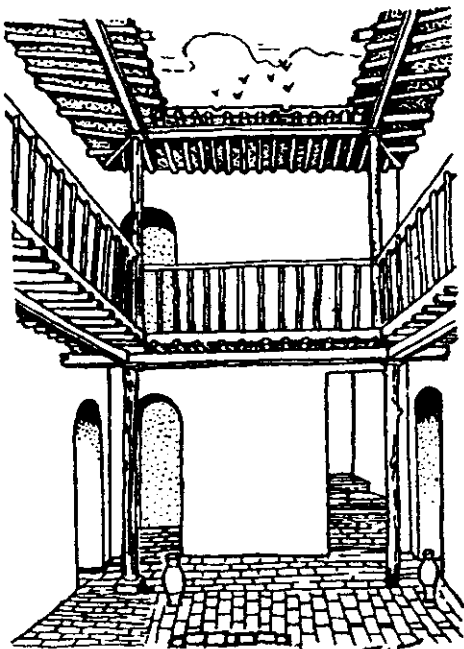
ቤተ ፋንቺ፤ ከኢየሩሳሌም ሁለት ኪ.ሜ. ርቆ በደብረ ዘይት ተራራ ላይ ያለ መንደር። ኢየሱስ ከቤተ ፋንቺ በአህያ ላይ ተቀምጦ በሕዝቡ እልልታ ታጅቦ ወደ ቤተ መቅደስ ገባ፤ ሉቃ. 19፥28-40።

ቤቴል፤ የእግዚአብሔር ቤት ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተ ሰሜን የነበረ ከተማ። ከኢየሩሳሌም ርቀት 18 ኪ.ሜ. ነው። ይህ ከተማ ከኢየሩሳሌም በስተቀር ከሌሎች ከተሞች የበለጠ ብዙ ጊዜ በመቅ. ተጠቅሷል። አብርሃም በዚህ ቦታ መሠዊያ ሠራ፤ ዘፍ. 12፥8። በኋላም ስለ ዘሩና ስለ መሬቱ ከእግዚአብሔር ተስፋ ተቀበለ፤ ዘፍ. 13፥3፥14። ያዕቆብ በዚህ ቦታ መሰላለ በሕልም አየ፤ ተስፋም ተቀበለ፤ ዘፍ. 28፥10-22፤ 35፥7። ታቦቱ በመሳናትን ዘመን መጀመሪያ በቤቴል ነበረ፤ መላ. 20፥26-28።

በነገሥታት ዘመን የሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት ዋና የአምላክ ስፍራ በኢየሩሳሌም በመሆን ፈንታ በቤቴል ሆነ፤ 1ነገ. 12፥26-13፥34። የሰሜን ነገሥታት በዚህ ቦታ ጣዖትን ስለሠሩ ነቢዩ አምጽ ወቀሳቸው፤ አምጽ 3፥14፤ 7፥10-17። በዚህ ምክንያት ሆሴዕ ስሙን ቤትአዌን (የኃጢአት ቤት) ብሎ ጠራው፤ ሆሴዕ 4፥15። የአውነተኞች ነቢያት ትምህርት ቤት ደግሞ በቤቴል ነበረ፤ 2ነገ. 2፥2፥3። ከአምሮ ምርኮ በኋላ ሳምራውያን ስለ እስራኤል አምላክ በዚህ ተማሩ፤ 2ነገ. 17፥24-28። የሁሉም ንጉሥ ኢየሱስ በቤቴል የነበረውን የጣዖት መብንጃ

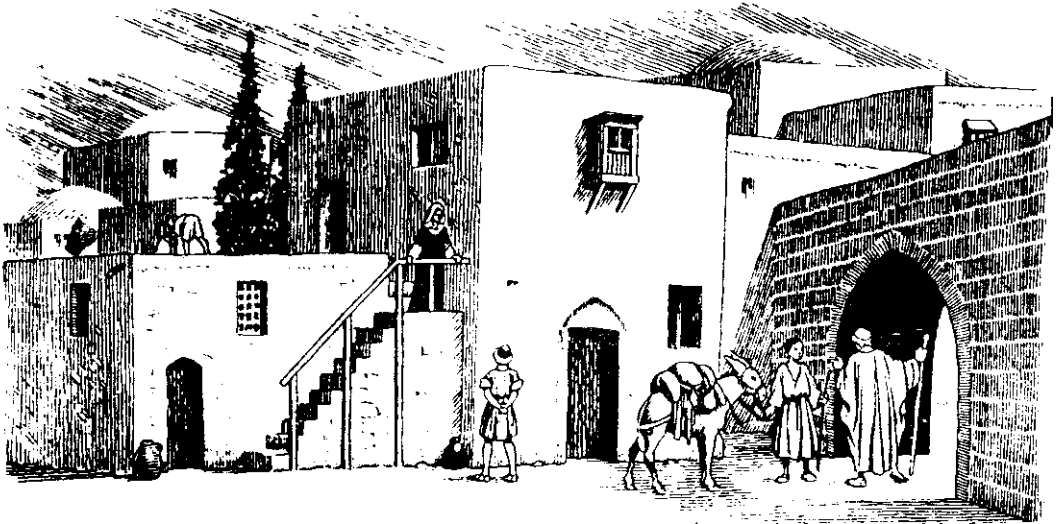
አፈረሰ፤ 2ነገ. 23፥15-20። ዛሬ ከተማው የለም፤ ቦታው ግን ቤይቲን ተባለ። ካ. 3ሰ።

ቤት፤ ለሰው ብዙ ዓይነት መኖሪያ አለው፤ አብርሃም በድንኳን ኖረ። እንደ ሎጥም በዋሻ የሚኖሩ ሰዎች ነበሩ። ግን ብዙ ሰዎች በተመሸገ ከተማ ውስጥ ቤት ይሠሩ ነበር። በእስራኤል አገር ልዩ ልዩ የቤት አሠራር ነበር። ብዙ ጊዜ ቤቶችን በሁለት ደረጃ ይሠራሉ። ምድር ቤቱን በድንጋይ፣ ደርቡን ደግሞ በጡብ ይሠሩ ነበር። ጣራው በማዕዘን እንጨት ይደገፋል። በዚያ ላይ በቅርንጫፍ ይረበረባል።

አብርሃም ዘመን በዑር የነበረ ፎቅ ቤት

ከርብራቡ በላይ ከሸንበቆ የተሠራ ሳጠራ ያነጥፋበታል፤ ከዚያም በላይ በብዙ ጭቃ ይደመድሙታል። በታችኛው ደረጃ ጉተራ፣ የውሃ ዕቃ፣ ሌላም መሣሪያ ያስቀምጣሉ። ከብተቻቸውንም ያሳድሩበታል። በሁለተኛው ደረጃ (በፎቅ) ግን ሰዎች ይኖራሉ። እንግዶችንም ይቀበሉበታል። አየሩ ሲመቸ ደግሞ በጣራው ላይ ያድሩ ነበር። ሰው እንዳይወድቅ በጣራው ዙሪያ መከታ ያደርጉበታል፤ ዘዳ. 22፥8፤ ኢያሱ 2፥6። የጣራው መውጫ ከቤት በስተ ውጭ ነበረ። የታላላቅ ሰዎች ቤት ብዙ ክፍል የሚኖረው ሲሆን በአደባባይ ዙሪያ ይሠራ ነበር። ሀብታሞቹ ቤታቸውን በወርቅ፣ በብር፣ በተቀረፀ ድንጋይና እንጨት በዝምን ጥርስም ያስጌጡ ነበር። መስኮቶች ከመረት ከፍ ያሉና ጠባብ ሆነው ይሠሩ ነበር።

መደብ (ወለል) መበል ጣራ ያለው ቤት

ቤተ ሳሚስ፤ «የፀሐይ ቤት» ግለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተምዕራብ ህያ ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ቦታ። የእግዚአብሔር ታቦት ከፍልስጥኤም ወደ ቤተ ሳሚስ ተመለሰ፤ 1ኛው. 6፣ 12-21። የእስራኤል ንጉሥ ዮሐን የይሁዳን ንጉሥ አሜስያስን እዚህ ቦታ ላይ ያዘው፤ 2ኛ. 14፣ 11-13። ሁለት ሌላ ቤተ ሳሚስ የተባሉ ስፍራዎች በስተሰሜን ነበሩ፤ ኢያሱ 19፣ 22፣ 37፣ 38።

ቤተሳን፤ ከገሌላ ባሕር በስተደቡብ በኩል በዮርዳኖስ ወንዝ አቅራቢያ የነበረ የተመሸገ ከተማ። ከገሌላ ባሕር 20 ኪ.ሜ. ደርቃል። ፍልስጥኤማውያን የንጉሥ ሳዎልን ሬሳ በቤተሳን ቅጥር ላይ አንጠልጠሉት፤ 1ኛው. 31፣ 8-10።

ቤዛ፤ የተያዘን ወይም የተወሰደን ነገር ለማስመለስ የሚከፈል ዋጋ፣ ካሣ፣ ለውጥ። ገንዘብ የሕይወት ቤዛ ነው፤ ምሳ. 13፣ 8። የእስራኤል ሕዝብ መራታቸውን ወይም ቤታቸውን ከሸጡ በኋላ ለመቤገጥ ይችሉ ነበር፤ ዘሌ. 25፣ 24-34። ኢየሱስ ለሚያምኑበት ሁሉ በሞቱ ቤዛ ሆነላቸው፤ ማር. 10፣ 45፤ ኤፌ. 1፣ 7፤ 1ጢዎ. 2፣ 5፣ 6፤ ዕብ. 9፣ 12። ለሰው የተደረገለት ቤዛነት የሚፈጸመው ከሙታን ትንሣኤ በኋላ ነው፤ ሮም 8፣ 23፤ ኤፌ. 4፣ 30። «ዋጀ» ይህ.

ብሉይ ኪዳን፤ እግዚአብሔር ለእስራኤል ሕዝብ በሙሴ አማካይነት የሰጣቸው ቃል ኪዳን፤ ዘጸ. 20፣ 1-17፤ 34፣ 28፤ ዘጸ. 4፣ 13። ሕዝቡ እግዚአብሔር የተናገራቸውን ቃሎች ሁሉ እናደርጋለን ሲሉ ሙሴ መሥዋዕትን ሠውቶ ደሙን በሕዝቡ ላይ በመርወት ቃል ኪዳንን አጸና፤ ዘጸ. 24፣ 1-8። ቃል ኪዳንም እንዲለፍ የተጠቀሰው ሥርዓተና ፍርድ ተሰጠ፤ ዘጸ. 5፣ 31። ከሙሴ ዘመን

በፊት ግዝረት ለአብርሃምና ለዘሩ በቃል ኪዳን እንደ ምልክት ተሰጥቶ ነበር (ዘጸ. 17፣ 11)፤ ከሙሴ በኋላም በተጨማሪ የቃል ኪዳን ምልክት ሰጣተኛው ቀን ሆነ፤ ዘጸ. 31፣ 13፣ 16። ይህም ቃል ኪዳን ከመጀመሪያ ጀምሮ ጊዜያዊ መሆኑ ታወቀ (ዘጸ. 18፣ 15፤ ኤር. 31፣ 31)። አዲስ ኪዳንም ስለገባ ብሉይ ኪዳን «አሮጊና ውራጅ» ተባለ፤ ዕብ. 8፤ 2ቆሮ. 3። «ቃል ኪዳን» ይህ.

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት፤ ከክርስቶስ በፊት የተጻፉ እስራኤል የተቀበሉአቸው፣ በክርስቶስም የጸደቁ ቅዱሳት መጻሕፍት በአንድነት ሲገኙ፣ «ብሉይ ኪዳን» ይባላሉ፤ 2ቆሮ. 3፣ 14። የክርስቶስ መምጣት ብ.ኪ. የሰጠውን ተስፋ ፈጽሞ የተሻለውን አዲስ ኪዳን አቋቋሙ፤ ዕብ. 8፣ 6-7። ይሁን እንጂ በዚህ ዘመን የሚገኝ ምእመን በብ.ኪ. የተመለከተውን ብዙ ጠቃሚ አሳብ መማር አለበት፤ ሉቃ. 24፣ 44፣ 47፤ ሮም 15፣ 4፤ 1ቆሮ. 10፣ 11።

ኢየሱስ ክርስቶስ ራሱ «ሙሴ፣ ነቢያት»፣ በሌላ ጊዜም «የሙሴ ሕግ»፣ ነቢያትና መዝሙራት» በማለት የብ.ኪ.ን ክፍሎች በትምህርቱ ጠቅሷል፤ ሉቃ. 24፣ 27፣ 44።

ሀ. «የሙሴ ሕግ» 5ተን የአሪት መጻሕፍት የሚያመለክት ሲሆን፣ እነርሱም «መጀመሪያ»፣ «አባቶች» እና «ሕዝብ» በመባል የተጠቀሱትን ዘመናት ያጠቃላላሉ፤ ገድፉንና «የአሪት ጸሐፊ» ይህ.

ለ. «ነቢያት» 17ተን የነቢያት መጻሕፍት፣ ደግሞም የነቢያት ንግግር ስለሚያተኩርባቸው ስለ «አገር»፣ «ገገታት»፣ «መከፋፈል»፣ «ምርኮ» እና «ከምርኮ መመለስ» የሚተርኩ 12 መጻሕፍትን

ዘመን	ዋና ዋና ድርጊቶች	ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት	ታላላቅ ሰዎች	የአምልኮና የሃይማኖት ሁኔታዎች
መጀመሪያ	ፍጥረት በኃጢአት መውደቅ የጥፋት ውሃ የባቢሎን ግንብ	10000 (5500?) 5000(?) 3500(?)	አዳም ኖሳ	በገንቲ የነበሩ ሁለቱ ዛሬች ቀስተ ደመና
አባቶች	ከዑር ወደ ክነዓን ክክነዓን ወደ ግብጽ	1900(?) (2085?) 1710(?) (1870?)	አብርሃም ይስሐቅ ያዕቆብ ዮሴፍና ወንድሞቹ	ተስፋ ስለ ምድርና ስለ ዘር ቃል ኪዳን - ግዝረት
ሕዝብ	ፋሲካ ፥ ክግብጽ መውጣት	1280(?) (1445?)	ሙሴ	ፀሀርቱ ቃላት ሕግ ፥ ታቦት መገናኛ ድንኳን
አገር	ወደ ክነዓን መግባትና አገሩን መያዝ	1240(?) (1400?)	አያሱ መሳፍንትና ሩት ባሙኤል	ሲታዘዙ በረከት ሲያጠፉ ቅጣት ታቦት በቤቴል
ነገሥታት	አ.የፋሳሊም መናገሻ ከተማ ሆነች	1051(?) - 1011 1011 - 971 971 - 931	ሳኦል ዳዊት ሰሎሞን	መዝሙራት ታቦት ወደ ቤተ መቅደስ መግባት
መከፋፈል	1. አስራኤል መናገሻ ሰማርያ ወደ አሦር መሰደድ	931-722 722	አ.ዮርዳንም አክዓብ ኤልያስ ፥ ኤልሳዕ ሆሴዕ ፥ አሞጽ ሰናክሬም	የወርቅ ጥጃዎች በቤቴልና በዳን የበዓል ጣቦታት
	2. ይሁዳ መናገሻ አ.የፋሳሊም ወደ ባቢሎን መሰደድ	931 - 587 (ሀ) 605 (ለ) 597 (ሐ) 587	ሮብዳም ሕዝቅያስ ፥ አሳይያስ አ.ዮሰያስ ፥ ኤርምያስ ናቡክደነሆር	ባዕድ አምልኮትና ኃጢአት እየበዛ ሄደ ቤተ መቅደስ ፈረሰ
ምርኮ	በባቢሎን በስደት መኖር	607 - 538	ሕዝቅኤል ፥ ዳንኤል	በምኩራብ መሰብሰብ ተጀመረ
ከምርኮ መመለስ	የፋርስ መንግሥት ወደ አ.የፋሳሊም መመለስ	539 - 330	አስቴር (480 ?) ዘፋባቤል ሐኔ ዘካርያስ (520) ዕዝራ (458) ነሀምያ (445) ሚልክያስ (400?)	ቤተ መቅደስ ተሠራ ትምህርትና ሥነ ሥርዓት ተጠበቀ
	የግሪክ መንግሥት	330 - 63	አንጥያኮስ ፥ መቃብያን	ፈሪሳውያን ሰዱቃውያን
	የሮም መንግሥት	63	www.ethiopianorthodox.org	ቤተ መቅደስ ታደሰ

ያጠቃላላት። ነቢያት ወይም የነቢያት ደቀ መዛሙርት በየዘመናቸው መልእክታቸውን ጽፈዋል። ከመጽሐፈ ኢያሱ እስከ መጽሐፈ አስቴር ያሉ መጻሕፍት ብዙ ጊዜ በእነዚህ እንደተጻፉ ባይገለጹም፤ በታላላቅ ሰዎች ማለትም፤ በሳሙኤል፤ በኢሳይያስ፤ በዕዝራና በሌሎች የተጻፉ መሆናቸውን ከአይሁድ ትውፊት መረዳት ይቻላል። ንድፋንና አርእስቱን ይመ.

ሐ. «መዝሙራት» መዝሙረ ዳዊት ብቻ ሳይሆን፤ ከመጽሐፈ ኢዮብ እስከ «መኃልየ መኃልይ ዘሰሎጦን» 5ኛ የጥበብ ወይም የግጥም መጻሕፍት ከንጉሥ ዳዊትና ከሰሎጦን ዘመን የተገኙ ናቸው። በየአርእስቱና «የቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር» ይመ.

«አሮጌና ውራጅ» የሚለው፤ «አሮጌና እያለቀ ያለ» ሲል መገረዝን ... ወዘተ የመሳሰሉ የተሻሩ የሙሴ ሕጎችን እንጂ የብ.ኪ. መጻሕፍትን የሚመለከት አይደለም፤ ማቴ. 5፥17፤ ዕብ. 8፥13። «ዐሠርቱ ቃላት» ይመ.

የብሉይ ኪዳን ስፍራ ዘመን፤ ከዘመኝ መቶ ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት የሆኑትን የድርጊቶች ዓመት በትክክል ለመወሰን አንችልም፤ «ዓመት» ይመ። ለምሳሌ የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ አገር የወጡበት ዐመቱ አንዳንዶች 1445 ሌሎች 1280 ከክ.በ. መሆኑን ይገምታሉ። አብርሃም ከ2800-1850 ገደማ ከክ.በ. እንደኖረ ይታሰባል። ከአብርሃም በፊት የኖሩት ሰዎች ምን ያህል ጊዜ እንደኖሩ አይታወቅም። አቋጣጠሩ የተለያየ በመሆኑ አንዳንድ ሊቃውንት ከአዳም እስከ ክርስቶስ ድረስ አምስት ሺህ አምስት መቶ ዓመት ይሆናል ይላሉ። ሌሎች ደግሞ ዐሥር ሺህ ዓመታት ያህል ይሆናል ይላሉ። ከአዳም ጀምሮ የብ.ኪ. ታሪክ አከፋፈል ልዩ ልዩ ይሆናል፤ እኛም ስምንት ክፍለ ዘመን አድርገንዋል። በሰንጠረዥ ከአዳም ጀምሮ የነበሩ ዋና ዋና ሰዎች፤ አምልኮና ድርጊቶች በቅደም ተከተል ተገልጠዋል። በዘመኑ አቋጣጠር ላይ ጥርጣሬ ስላለ ካጠገቡ የጥያቄ ምልክት ተወምሯል።

ብሌን፤ ብርሃንን የሚቀበል ጥቁሩ የዐይን ክፍል። ሰው ከፍ ባለ ጥንቃቄ ስለሚጠበቀው በምሳሌነት እግዚአብሔር ለሚጠበቃቸው ሁሉና ለሌላም ይነገራል፤ ዘጸ. 32፥10፤ መዝ. 17፥8፤ ምሳ. 7፥2፤ ዘካ. 2፥8።

ብል፤ ተፈጥሮው እንደ ቢራቢሮ ያለ፤ ለብስንና ቆዳን የሚበላ ትል፤ ኢዮብ 13፥28፤ ኢሳ. 51፥8፤ ማቴ. 6፥19፤ ያዕ. 5፥2።

ብልት፤ ማናቸውም የአካል ክፍል። «ክፍል» ይመ.

ብልጣሰር፤ ትርጉሙ ቤል (የባቢሎን ጣዖት) ንጉሥን ይጠበቀው ማለት ነው፤ ኢሳ. 46፥1።

1. የናቡከደነጾር የልጅ ልጅ፤ የፍጡር ስጦት የአዲሲቱ ባቢሎን መንግሥት የመጨረሻ ንጉሥ።

በመጠጥ ግብዣ ጊዜ በቤቱ ግንብ ላይ ጽሕፈት የምትጽፍ እጅ ታየችው። ጽሕፈቱም ፡- «ማኔ ቴቁል ፋሬስ» የሚል ነበረ። ንጉሡም ደንግጦ ትርጉሙን ሲፈልግ ዳንኤል እንዲህ ብሎ ተረጎሙለት ፡- «እግዚአብሔር መንግሥትህን ቁጠረው፤ ፈጸመው፤ በሚሄን ተመዘንህ፤ ቀልለህም ተገኘህ፤ መንግሥትህም ተከፈለ፤ ለሜዶንና ለፋርስ ሰዎችም ተሰጠ»፤ ዳን. 5፥25-28። በዚያ ሌሊት የባቢሎን መንግሥት በፋርስ እጅ ወደቀ። ይህም የሆነው 539 ከክ. በ. ነው፤ ዳን. 5፥1-30፤ 8፥1።

2. ለዳንኤል የተሰጠ ስም፤ ዳን. 1፥7።

ብሐር፤ ከፍየል ወገን የሆነ የጻር እንስሳ፤ መዝ. 18፥33።

ብር፤ ከሌሎች ማዕድናት በውድነቱ በሁለተኛ ደረጃ የሚቋጠር። ወርቅ አብዛኛውን ጊዜ ለከበረ ዕቃ ሲሆን፤ ብር ከጥንት ጀምሮ የተለመደ ገንዘብ ነው፤ ዘፍ. 23፥16፤ ኤር. 32፥9። ኢየሱስ ክርስቶስ ለሠላሳ ብር ተሸጠ፤ ማቴ. 26፥15። ብር ደግሞ ለጌጥና ለዕቃ ይጠቅም ነበር፤ ዘፍ. 44፥2፤ ዘጸ. 12፥35።

ብርሃን፤ እግዚአብሔር ብርሃን ነው (1ዮሐ. 1፥5፤ 1ጢዋ. 6፥16)፤ ብርሃንን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1፥3። ኢየሱስ የዓለም ብርሃን ነው፤ 1ዮሐ. 1፥4-9፤ 9፥5። እግዚአብሔር በሰው ልብ ብርሃንን ያበራል (2ቆሮ. 4፥6፤ ኤፌ. 5፥14)፤ ምእመናን የዓለም ብርሃን ይሆናሉ (ማቴ. 5፥14-16)፤ ብርሃንም የሚሆኑት በተለይ የእግዚአብሔርን ቃል በመፈጸምና በማሳወቅ ነው፤ ፊል. 2፥15-16። የእግዚአብሔር ሕግ ብርሃን ነው፤ መዝ. 119፥105። «ጨለማ» ይመ.

ብርኩማ፤ የአገር መዘርጊያና መቀመጫ፤ 2ዜ.መ. 9፥18።

ብርጉድ፤ እንደ ዕጣን ያለ፤ ከአንድ ዓይነት እንጨት የሚገኝ ጥቁር ሙጫ። ሲያጤሱት ሽታው ደስ ያሰኛል፤ ዘጸ. 30፥24፤ ሕዝ. 27፥19።

ብርጭቆ፤ ግብፃውያን ከሁለት ሺህ አምስት መቶ ዓመታት ከክ. በ. ብርጭቆን ከአሸዋ ይሠሩ ነበር። በተለይ ለጌጥ ይጠቀሙበት ነበር፤ ኢዮብ 28፥17፤ ራእ. 21፥18-21።

ብቃት፤ በቃ፤ የደስታ (ዘፍ. 45፥28)፤ የምግብ (ምሳ. 25፥16)፤ የክፋት (ማቴ. 6፥34)፤ የቅጣትም መጠን አለው፤ 2ቆሮ. 2፥6። በእግዚአብሔር ፊትና በክርስቲያናዊ ሕይወት ብቃት የሚገኘው ከእግዚአብሔር ጸጋ እንጂ ከሰው አይደለም፤ 2ቆሮ. 2፥16-17፤ 3፥5፤ 12፥9።

ብብት፤ የደረትና የክንድ መካከል መታቀፊያው አካል፤ ኢሳ. 40፥11። ቃሉ ጥልቅ ስሜትን ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 35፥13፤ መዝ. 7፥9።

1. የናቡከደነጾር የልጅ ልጅ፤ የፍጡር ስጦት የአዲሲቱ ባቢሎን መንግሥት የመጨረሻ ንጉሥ።

ብንያም ፤ የሰሙ ትርጉም፡ የቀኝ እጅ ልጅ ማለት ነው፤ ወይም የደቡብ ልጅ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል ይሆናል። የያዕቆብ የመጨረሻ ልጅ። እናቱ ራሔል ተጨንቃ ሕፃኑን ከወለደች በኋላ ልትሞት ስትል ቤንሐኒ ብላ ጠራችው፤ ትርጉሙም የጭንቀቱ ልጅ ማለት ነው። አባቱ ያዕቆብ ግን ስሙን ብንያም ብሎ ለወጠው፤ ዘፍ. 35፥16-20። ብንያም ከእስራኤል ነገዶች አንዱ፤ ይኸውም የነገደ ብንያም አባት ሆነ (ዘፍ. 46፥21)፤ ያዕቆብ ነጣቂ ተኩላ አለው፤ ዘፍ. 49፥27። የከነዓን ምድር በዐሥራ ሁለቱ ነገዶች መካከል በተከፈለች ጊዜ የብንያም አገር በስተሰሜን በኤፍራም በስተደቡብም በይሁዳ አገር የሚዋሰን ሆነ፤ ኢያሱ 18፥11-20። ካ. 3ሰ። በኋላም በጣም የሚያስጸይፍ ኃጢአት ስለሠሩ ተቀጡ፤ መላ. 19-21። ከዚህ ወገን ንጉሥ ሳዖልና ሐዋርያው ጳውሎስ ተገኙ፤ 1ኛሙ. 9፥1.2፤ ፈል. 3፥5። «ነገድ» ይህ.

ብኤር ለሃይሮኪ ፤ ትርጉሙ ሕያው የሆነውን፤ የሚያየኝንም ያየሁበት የውሃ ጉድጓድ ማለት ነው። በዚህ የውሃ ጉድጓድ አጠገብ የእግዚአብሔር መልአክ ለሣራ ገረድ ለአጋር ተገልጦ ለአብርሃም ስለምትወልደው ልጅ ስለ እስማኤል ነገራት፤ ዘፍ. 16፥7-14።

ብኩርና ፤ «ብኩር» ይህ.

ብዔልኬቡል (ብዔልኬቡብ) ፤ የዝንብ ጌታ ማለት ነው። በአቃርን የሚኖሩ ፍልስጥኤማውያን ያመልኩት የነበረ የጣዖት ስም፤ 2ነገ. 1፥2-6። ይህ በአል የዝንብ ጌታ መባሉ በፍልስጥኤማውያን እምነት ዝንብ የሚፈጥር ስለሆነ ነው። እንደ እምነታቸውም የዝንብ ጌታ በመሆኑ በዝንብ አማካይነት በሕዝብ ላይ በሽታን ሊያመጣ፤ ወይም ደግሞ ዝንብን ከአገር በማጥፋት በሽታን ሊያስወግድ ይችላል። በአ.ኪ. ግን ብዔል ኬቡል ሰይጣን ወይም የአጋንንት አለቃ የሚጠራበት ስም ነው፤ ማቴ. 12፥24፤ ሉቃ. 11፥15።

ብዙ ፤ **ብዙዎች** ፤ ጥቂቶች ያይደሉ። «ብዙዎች» ክርስቶስ የሞተላቸውን ሰዎች ሊያመለክት ይችላል፤ ኢላ. 53፥11፤ ማር. 10፥45፤ ሮም 5፥15.16.19፤ ዕብ. 9፥28።

ብድራት ፤ በክፋት ወይም በመልካም ሥራ ሳቢያ የሚመለስ ጭጋ። ዝንብን ያበደረ እንደሚቀበል ክፉ ወይም መልካም የሠራም ብድራትን በፈንታው ይቀበላል፤ መዝ. 91፥8፤ ኢላ. 34፥8፤ 2ቆሮ. 5፥10፤ ቆላ. 3፥25።

ብድር ፤ በአራጣ፤ በወለድ ወይም እንዲሁ ተሰጥቶ የሚመለስ ዝንብ። እስራኤላውያን ለወንድም ሲያበድሩ የተቸገረውን ለመርዳት እንጂ ለማትረፍ አልነበረም። ሆኖም ለእንግዳ ወይም ለባዕድ በወለድ ያበድሩ ነበር፤ ዘጸ. 22፥25፤ ዘጸ. 23፥19.20። በአ.ኪ. ለነጋዴዎችና ለዝንብ ለዋጮች በወለድ ማበደር ይፈቀዳል። ሉቃ. 19፥23፤ ነገር ግን ሰው በግል ሲያበድር ለእርዳታ እንጂ ሌላ ጥቅም ለማግኘት ተስፋ ማድረግ አይገባውም (www.EthiopianOrthodox.org)

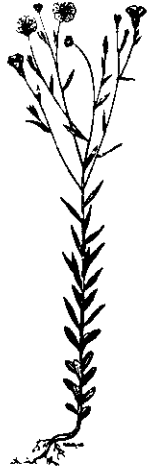
በእስራኤል ለብድር መያዣ መቀበል ይፈቀድ ነበር። ሆኖም ድሆች እንዳይገዱ ልዩ ልዩ ሕግ ተደንግጎ ነበር፤ ዘጸ. 15፤ 24፥10-13። «ዋስ»፤ «ዕዳ»፤ «መያዣ» ይህ.

ብጉር ፤ በመቅ. እንደተገለጠው ቃሉ በፊት ላይ በሌላም ቆዳ ላይ የሚገኝ መግል የሚይዝ አንድ ዓይነት በሽታን ያመለክታል፤ ዘሌ. 13፥2። «በሽታ» ይህ.

ብጡዕ ፤ **ብፅዕት** ፤ **ብፅዓን** ፤ የተባረከ ደስተኛ ማለት ነው፤ ሐ.ሥ. 20፥35፤ ሉቃ. 1፥48-49፤ ማቴ. 5፥3-12።

ቦዔዝ ፤ በመሳፍንት ዘመን የነበረ ሀብታም የቤተ ልሔም ሰው። ከምግብ ወገን የሆነችውን ሩትን በውርስ አግብቶ ከእርስዋ ኢዮቤድን ወለደ፤ ሩት 2፥1፤ 4፥13-22። ኢዮቤድ የንጉሥ ጻዊት አያት ስለሆነ፤ ቦዔዝ በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ የትውልድ ሐረግ ውስጥ ይቈጠራል፤ ማቴ. 1፥5-6፤ ሉቃ. 3፥32።

የተልባ እግር ፤ የተልባ እግር ወይም የአገዳው ልጥ ጭረትነት ያለው፤ ያው ጭረቱ በጥበብ ተሠርቶ ጥሩ ጨርቅ ወይም በፍታ የሚሆን፤ ኢያሱ 2፥6፤ ኢላ. 19፥9፤ ራእ. 18፥16። «በፍታ» ይህ.

ተልባ

ተመመ ፤ ኃይለኛ የባሕር፤ የጉርፍ ድምፅ የባሕር ጥገድ በኃይል ሲናወጥ፤ ጉርፍ ነጋሪት በኃይል ሲጮኽ ተመመ ይባላል። በምሳሌ የእግዚአብሔርን ታላቅ ክብር፤ የሠራዊትን ብዛት ያመለክታል፤ ኢላ. 5፥30።

ተመስጦ ፤ ሳያንቀላፉ በዙሪያ ያለውን ሁሉ ረስቶ በልዩ አሳብ ውስጥ መሞት፤ ሕሊናን ወደ አንድ የጭቀል። ጳጉርስ በዚህ ሁኔታ ሲጸልይ

ራእይ አየ (ሐ.ሥ. 10:9-16; 11:5)፤ እንደዚሁም ጳውሎስ በተመስጦ ከጌታችን ከኢየሱስ ጋር ተነጋገረ፤ ሐ.ሥ. 22:17-21።

ተመዝገብ፤ የባቢሎን የግብርና እምላክ (ጣዖት)፤ ሕዝ. 8:14። ቃሉ ለእስራኤል አራተኛ የዓመት ወር ሆኗል። «ወር» ይሙ.

ተማለለ፤ ለመን፣ ወደ እግዚአብሔር የምህላ ጸሎት አደረገ፤ ኤር. 27:18።

ተማፀነ፤ ሸሽቶ ተጠጋ። የሙጥኝ አለ፤ አደራ ሰጠ፤ መዝ. 143:9። «መግፀኛ ከተማዎች» ይሙ.

ተምር፤ ፍሬው እንደ ማር የሚጣፍጥ፣ መልኩ ዘንባባን የሚመስል ረጅም ዛፍ። ወንዶውና ሴቱው ዛፍ የተለያዩ ሲሆኑ፣ ፍሬ የሚገኘው ከሴቱው ዛፍ ብቻ ነው፤ ሰሌን ግን ከሁለቱም ይሠራል፤ ዘፍ. 43:11።

የዘንባባ ዛፍና የቴምር ፍሬ

ተምሳሌት፤ ምሳሌ፣ አምሳል፣ አምሳይ፣ የነገር አንጻር፣ ተረት፤ መዝ. 78:2።

ተምች፤ ጠጉራም ተንቀሳቃሽ በዕብራይስጥ ቋንቋ «ጋዛም» ይባላል። ይህም ትል ሳይሆን በመሬት የሚሸከረከር አንጠጣ ማለት ነው፤ እ.ቤ. 1:4።

ተረት፤ እውነት ነገርን በውስጡ ያዘለ ልብ ወለድ፣ እንቅስቃሴ ወይም ምሳሌ፤ መላ. 9:7-15፤ 2ነገ. 14:9። ሐዋርያት ስለ ከንቱ ተረት ማስጠንቀቂያ ሰጥተዋል፤ 1ጢዋ. 1:4፤ 4:7፤ 2ጢዋ. 4:4፤ ቲቶ 1:14፤ 2ጲጥ. 1:16። በሰው ላይ የሚሰነዘር ቀልድና ስድብ መሳቂያና መተረቻ ተረት ይባላል፤ ዘጸ. 28:37፤ 1ነገ. 9:7።

ተረፈ ባርክ (መጽሐፈ ባርክ)፤

እግዚአብሔር ለባርክ፣ ለአቤሜሌክና ለኤርምያስ ገልጦላቸው፣ እስራኤላውያንን በባቢሎን በምርኮ በነበሩበት ዘመን እንዲት ጠብቆ እንዳሳለፉቸውና በኤርምያስ መሪነት ምርኮኞቹ ወደ ኢየሩሳሌም እንዲት እንደተመለሱ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። በትልቁ የአማርኛ መ.ቅ. በሰቆቃው ኤርምያስ 7:6-11:63 ታትሟል። የኢትዮጵያ ጳጳሮች ለጳጳራት

ቤ.ክ. ከትንቢተ ኤርምያስ ጋር ጨምሮ ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራ ትቀበለዋለች። ይህ መጽሐፍ በብሉይ ኪዳን 2ኛ የቀኖና መጻሕፍት ውስጥ «ተረፈ ኤርምያስ» በሚል ስያሜ ተጽፎ ይገኛል።

ተራራ፤ በጥንት ዘመን ብዙ ሰዎች ተራራን እንደ ቅዱስ ቦታ አድርገው ይቈጥሩት ነበር። በእስራኤላውያን ዘንድ የሲና ተራራ (ዘጸ. 33:2፤ መላ. 5:4-5) እና የጽዮን ተራራ (መዝ. 48:1-2)፣ እግዚአብሔር እንደተገለጠባቸው ቦታዎች ይቈጠሩ ነበር። በመ.ቅ. ተራራ የልዩ ልዩ ነገር ምልክት ወይም ምሳሌ ነው (ዘካ. 4:7)፣ ዘላለማዊነት (ዘፍ. 49:26)፣ ብርታትና ጽናት (መዝ. 121:1-2)፣ የክርስቶስ መንግሥት (ዳገ. 2:35፤ ኢላ. 2:2) በተራራ ተመስለዋል። የተራራ ስብከት የተባለው የክርስቶስ ትምህርት (ማቴ. 5-7፤ ሉቃ. 6:17-49) የተሰማበት ተራራ የትኛው እንደሆነ አልተረጋገጠም።

ተራዳ፤ የድንኳን ማቆሚያ ምሰሶ፤ ዘጉ. 3:36፤ 4:31።

ተራፊም፤ በእስራኤል አገር የቀድሞ ሰዎች የሚያመልኩበት፣ የአምላካቸውን ፈቃድ የሚጠይቁበት፣ በየቤቱ የሚቀመጥ ምስል። ደግሞም ተራፊምን የያዘ ወራሽ ነበር፤ ዘፍ. 31:19-30-32፤ መላ. 17:5፤ 18:14-20፤ ሕዝ. 21:21። ተራፊም ለእስራኤል እንቅፋት ነበሩ፤ 1ሳሙ. 15:23፤ 2ነገ. 23:24። «ምስል» ይሙ.

ከሁር የተገኘ የጭቃ ምስል

ተርሴስ፤ የኖላ ልጅ የያዋን ልጅ ስምና የኖረበት አገር ስም፤ ዘፍ. 10:4። አገሩ ከታላቁ ባሕር በስተምዕራብ ያለ፣ ብዙ ማዕድን የሚገኝበት ስፍራ ነው፤ የኖስ 1:3፤ ኢላ. 66:19፤ ኤር. 10:9። የተርሴስ መርከቦች ብዙ ሀብት የሚያመጡት ሌላ ቅርንጫፍ ነበሩ፤ 1ነገ. 10:22፤ 2ዜ. መ. 9:21፤ መዝ. 48:7።

ተርቦተቦተ፤ ተንቀጠቀጠ፣ ተፋጠነ፤ እስ. 8፥14።

ተርቦ፤ ሸንጠ ረዥም፣ የሚናደፍ ዠንብ። ተፈጥሮው እንደ ንብ ሲሆን፣ ማር በመጠኑ ይሠራል። የእስራኤል ልጆች ወደ ከነዓን ሲገቡ እግዚአብሔር አረማውያንን የሚያባርሩ ተርቦችን ሰደደ፤ ዘጸ. 23፥28፤ ዘዳ. 7፥20፤ ኢ.ያሱ 24፥12።

ተርታን፤ በአሦር መንግሥት ከንጉሡ ቀጥሎ ያለው የአስተዳዳሪው ዋና የማዕረግ ስም፤ 2ነገ. 18፥17፤ ኢ.ሳ. 20፥1።

ተሰሎንቄ፤ ሐዋርያው ጳውሎስ በ2ኛ የስብከት ጉዞው ከሲላስና ከጢሞቴዎስ ጋር ወደ ተሰሎንቄ ሄደ። ከተማይቱ በግሪክ አገር የመቄዶንያ አውራጃ ዋና ከተማና ታላቅ ወደብ ስትሆን፣ ወደ ምሥራቅ በሚወስደው በታላቅ የሮም መንገድ ላይ ትገኛ ነበር። ጳውሎስ በፊልጶስጥስ ከተማ ስደት ከደረሰበት በኋላ ወደ ተሰሎንቄ ደረሰ፤ እዚያም 3 ሳምንት ያህል እስተማረ፤ ሐ.ሥ. 17፥1-10፤ 1ተሰ. 2፥2። ካ. 6 ሸ።

የተሰሎንቄ መልእክቶች፤ እነዚህ

መልእክቶች የተጻፉት ቅዱስ ጳውሎስ ከተሰሎንቄ ከወጣ ከጥቂት ወራት በኋላ ነው። ዘመኑ 50 ወይም 51 ዓ.ም. ሊሆን ይችላል። ጳውሎስ ከተሰሎንቄና ከቤርያ በአይሁድ ተሰድዶ እንዲወጣ በመደረጉ አቴና ሄዶ ረዳቱ የነበረው ጢሞቴዎስ ወደ አቴና ሲመጣ፣ ጳውሎስ ስለ ተሰሎንቄ ቤ.ክ. እጅግ ተጨንቆ ስለነበረ ምእመናንን ሄዶ እንዲጉበኛቸው ሳከው። ጢሞቴዎስም የተሰሎንቄን ምእመናን በደህና አግኝቶ ከጉበኛቸው በኋላ ተመልሶ በመሄድ በቆርንቶስ ከጳውሎስ ጋር ተገናኘ፤ ሐ.ሥ. 17፥10-14-15፤ 18፥1-5፤ 1ተሰ. 3፥1-6። ሐዋርያው ከጉብኝቱ

የመጣለትን መልካም ወራ ከሰማ በኋላ ሁለት መልእክቶቹን ለዚች አዲስ ቤ.ክ. አክታትሎ ጻፈ።

በሁለቱ መልእክቶች ውስጥ ጳውሎስ በሚከተሉት ነጥቦች ላይ አተኮሯል ፡-

ሀ) ለደኅንነት እግዚአብሔር በቃሉ አማካይነት በኃይል ይሠራል፤ 1ተሰ. 1፥4-5፤ 2፥1-13፤ 2ተሰ. 1፥3-5፤ 3፥1።

ለ) ምእመናን መከራ ቢቀበሉም በመከራው እየጸኑ ወንጌልን ማስፋፋት ታላቅ ደስታ ነው፤ 1ተሰ. 1፥6-8፤ 2፥14፤ 2ተሰ. 1፥3-5፤ 3፥1።

ሐ) የወንጌል አገልጋይ ከአገልግሎቱ የተነሣ ያመኑትን ይወዳቸዋል፤ ይንከባከባቸዋልም፤ 1ተሰ. 2፥7-9-11-12-17-20፤ 3፥1-5-6፤ 2ተሰ. 3፥8-9።

መ) አማኞች የመሪዎቻቸውን አርአያ ተከትለው በፍቅርና በቅድስና በሥራም ማደግ ይገባቸዋል፤ 1ተሰ. 1፥5-7፤ 3፥12-13፤ 4፥3-7-9-11፤ 5፥12-15-23፤ 2ተሰ. 1፥3፤ 3፥6-13።

ሠ) በክርስቶስ ትንሣኤ ላይ የተመሠረተው የክርስቲያን ተስፋ ፍጻሜ የሚያገኘው በዳግም ምጽአት ነው፤ 1ተሰ. 1፥2-3-9-10፤ 2፥19፤ 3፥13፤ 5፥10-23። ዳግም ምጽአቱ ድንገተኛ ይሆናል፤ 4፥13-17፤ 5፥1-11፤ 2ተሰ. 1፥5-10። በድንገት በመጣም ከመምጣቱ በፊት በዓለም ብዙ ምልክቶች ይታያሉ፤ 2ተሰ. 2፥1-12። ስለዚህ አማኞች እየተጽናኑ በፍቅር፣ በቅድስናና በሥራ ዳግም ምጽአቱን መጠበቅ ይገባቸዋል፤ 1ተሰ. 4፥18፤ 5፥23፤ 2ተሰ. 2፥15-17።

የመጀመሪያው መልእክት አከፋፈል :-

- 1. ስለ ተሰሉንቄ ቤ.ክ. የሐዋርያው+ ሀ) ምስጋና (ም.1)፣ ለ) ገድል (2፣1-16)፣ ሐ) ስጋት፣ 2፣17-3፣13።
- 2. ስለ ምእመናን ቅድስናና ፍቅር፣ 4፣1-12።
- 3. ስለ ክርስቶስ ዳግም ምጽአት፣ 4፣13-5፣11።
- 4. ስለ ምእመናን በገብረት መኖር፣ 5፣12-28።

የሁለተኛው መልእክት አከፋፈል :-

- 1. ክርስቲያንና መከራ፣ ም. 1።
- 2. ክርስቲያንና ዳግም ምጽአት፣ ም. 2።
- 3. ክርስቲያንና ዕለታዊ ተግባር፣ ም. 3።

ተሰፋ፣ ምኞትና ናፍቆት ብቻ ሳይሆን፣ አለጎታና መተማመን የሚገኝበት ነው፤ ሮም 15፣13። የክርስቲያን ተስፋ በክርስቶስ ትንሣኤ ላይ የተመሠረተ የእግዚአብሔር ስጦታ ነው፤ 1ጴጥ. 1፣3-5። ተስፋ በዚህ ዓለም አይወሰንም፤ 1ቆሮ. 15፣9። በሚመጣው ዓለም የእግዚአብሔር መንግሥት ተካፋዮች እንድንሆን ለእኛም ለሌሎችም ተስፋ አለን፤ ኤፌ. 1፣18፤ 1ተሰ. 2፣19። ተስፋችን ምንም እንኳን አሁን ባይታይም የተረጋገጠና የማይጠፋ ነው፤ ዕብ. 11፣1፤ ሮም 5፣5። እግዚአብሔር በክርስቶስ ተስፋ ሰጥቷልና እርሱ ስለማይዋሽ ተስፋችን ከጎቱ አይሆንም፤ 1ጢዮ. 1፣1፤ ቲቶ 1፣1-2። ተስፋ ከእምነትና ከፍቅር ጋር የተያያዘ ነው፤ 1ቆሮ. 13፣13። ተስፋ አማኝን በቅድስና እንዲኖርና መከራን እንዲታገሥ ያበረታታዋል፤ 1ዮሐ. 3፣3፤ ሮም 8፣18። እግዚአብሔር ለሰጠው ተስፋ ተካፋዮች መሆናችንን በመንፈስ ቅዱስ አረጋግጧል፤ ሮም 8፣14-16፤ ኤፌ. 1፣13-14። ሆኖም ተስፋው ፈቃዱን ለሚያደርጉ መሆኑን ዐውቀን የእግዚአብሔርን ፈቃድ ለመፈጸም መትጋት አለብን፤ ማቴ. 7፣21-23፤ 2ጴጥ. 1፣10።

የተስፋ ቃል፤ የተስፋ ቃል እግዚአብሔር ለዓለም ሁሉ የሚሆን መድኃኒት እንደሚልክ የገለጠው ቃል ነው። በመጀመሪያ የተሰጠው ለአዳም ነው፤ ዘፍ. 3፣15። ቀጥሎም ለአብርሃም ተሰጠ፤ ዘፍ. 12፣2፣7። ዘሩ ለዘላለም እንደሚነግሥ የተስፋ ቃል ለዳዊት ተሰጠ፤ 2ሳሙ. 7፣12፣13፣28። የተሰጠው የተስፋ ቃል በጠቅላላው በክርስቶስ እንደተፈጸመ አ.ክ. ይነግረናል፤ ሉቃ. 1፣67-79፤ 2ቆሮ. 1፣19-20፤ ኤፌ. 3፣5፣6። መንፈስ ቅዱስ ይመጣል በማለት ክርስቶስ የሰጠው የተስፋ ቃል በዓለ ጎምሳ (በጳጉሞቹ ስሜት) ተፈጸመ፤ ሐ.ሥ. 2። ለአብርሃም ዘር የተሰጠው የተስፋ ቃል እንደ አብርሃም እምነት ላላቸው ሁሉ እንደሆነ ጳውሎስ አረጋገጠ፤ ሮም 4፣13-17። ለአማኞች የተሰጠ ብዙ የተስፋ ቃላት አሉ፤ ያዕ. 1፣5፤ 2፣5፤ 1ጢዮ. 4፣8፤ 2ጴጥ. 3፣9፤ ሮም 15፣20፤ 1ቆሮ. 13፣13።

ተቀለበስ፤ ታጠፈ፣ ተቀነፈ፤ ሕዝ. 40፣43።

ተቀረቀረ፤ ጠልቆ ገባ፣ ተሰነቀረ፤ 1ሳሙ. 17፣49።

ተቃዋሚ፤ ባላገጣ፣ የክርስቶስ ተቃዋሚ፤ ይህ የዐመፅ ሰው (ሐላዊ መሢሕ) በዓለም መጨረሻ የሚገለጥ ክርስቶስን የሚቃወም ነው። የእርሱ መንፈስ አሁን በዓለም ይሠራል። ወደ መጨረሻውም በአንድ ሰው ወይም ምናልባት በአንድ ፍልስፍና የተቃውሞ መንፈሱ ጉልህ ሆኖ ይታያል። ዋና ሐሰቱ «ኢየሱስ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጅ አይደለም» ብሎ መናገር ራሱን አምላክ አድርጎ ማወጅ ነው፤ 1ዮሐ. 2፣18፣22፤ 4፣3፤ 2ዮሐ. 7፤ 2ተሰ. 2፣4። የሐንስ ተቃዋሚው ብሎ ሲናገር፣ ጳውሎስ ደግሞ የዐመፅ ሰው ብሎ ይገልጠዋል። የዐመፅ ሰው ከሚመለከ ሁሉ በላይ ራሱን ከፍ ከፍ አድርጎ በሰይጣን ኃይል ብዙዎችን ያስታል። ግን ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሲመጣ ይህን የዐመፅ ሰው ያጠፋዋል፤ 2ተሰ. 2፣1-12። ተቃዋሚው ወይም የዐመፅ ሰው ማን ነው? ቢባል በዓለም መጨረሻ የሚገለጠው አሁን በሰውር እየሠራ ያለው መንፈስ ነው። «ርዦሰት»፣ «የጥፋት ርዦሰት» ይህ.

ተቅማጥ፤ ከአንጀት ደም ሊወጣ እስከሚችል ድረስ የሚያም በሽታ፤ ሐ.ሥ. 28፣8። «በሽታ» ይህ.

ተቆራቆሰ፤ የጨበጣ ውጊያ ወይም ጦርነት ተጋጠመ፤ 2ሳሙ. 2፣14።

ተቈጠረ፤ ሰው ሳይሠራ የአንዱ ድርጊት ለሌላው ሲታሰብ «ተቈጠረ» ይባላል። የአዳም ኃጢአት ለዘሩ ሁሉ ተቈጠረ፤ የሰው ኃጢአት በክርስቶስ ተቈጠረ፤ የክርስቶስም ጽድቅ ለምእመናን ተቈጠረ፤ ኢሳ. 53፣12፤ ሮም 4፣3፤ 5፣12፣18፤ 2ቆሮ. 5፣21።

ተትጎሎጎሎ፤ በብዛት ወጣ፤ በዝቶ ታየ። ብዙ ጊዜ ለጢስ ይነገራል፤ ኢሳ. 30፣27።

ተች፤ ፈረደ፣ ነገሩን መረመረ፤ አስረዳ፤ ሐ.ሥ. 26፣10።

ተነጠጠ፤ ለዘበ፣ ተፋቀ ወይም ጥሩ ሆኖ ተቀረጸ፤ ቃሉ ከቀንድ ለሚሠራ ነገር ሁሉ ይነገራል፤ መ.መ. 7፣3።

ተንቀሳቃሾች (ተባይ)፤ እግዚአብሔር ተንቀሳቃሾችን በስድስተኛው ቀን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1፣25። በመቅ. የተጠቀሱ የተባይ ዓይነቶች የሚከተሉት ናቸው :- ሸረረት (ኢዮብ 8፣14)፣ ቁገጫ (1ሳሙ. 24፣14)፣ ቅማል (ዘጸ. 8፣16)፣ ብል (ኢዮብ 13፣28)፣ ተምች (ኢዮ. 1፣4)፣ ተርብ (ዘጸ. 23፣28)፣ ትል (ኢዮብ 7፣5)፣ ትንኝ (ማቴ. 23፣24)፣ ጉብ (መላ. 14፣8)፣ አልቅት (ዓላ. 30፣15)፣ አንበጣ (ዘጸ. 10፣4)፣ ኩብኩባ (ኢዮ. 8፣21)፣ ደጎብያ (ኢዮ. 1፣4)፣ ጉንዳን (ምሳ. 30፣25)፣ ጊንጥ (ሕዝ. 2፣6)።

ተንተናይ፤ የፋርስ ንጉሥ ዳርዮስ
 በኤፍራጥስ ወንዝ ማዶ በነበረው በሰማርያ ላይ የሾመው ገዥ ፅዘ. 4፥24፤ 5፥3፥6፤ 6፥6፥13።
 የኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ መታደስ ተጀምሮ ዐሥራ ስድስት ዓመት ከተቋረጠ በኋላ፣ አይሁድ እንደገና የእግዚአብሔርን ቤተ ሊሠሩ በጀመሩ ጊዜ፣ ተንተናይ ሥራው የተጓጉለበትን ምክንያት መርምሮ ወደ ዳርዮስ ጻፈ። የፈቃድም ደብዳቤ ተቀብሎ አይሁድን ረዳቸው፤ ፅዘ. 5 እና 6።

ተንኩል፤ ሰርዋራ ዘዴ። በዚህ ረገድ
 ሰውም ሆነ እንሰሳ የተለየ ዘዴ አለው። ለመልካምም ለክፉም ሊጠቀምበት ይችላል። ሰው ሰይጣንን ተከትሎ ዘዴውን ለክፋት ስለተጠቀመበት፣ ተንኩልኛ ሆኗል፤ ዘፍ. 3፥1፤ ኤር. 17፥9፤ ማር. 7፥22፤ ሐ.ሥ. 13፥10። ክርስቶስ ግን ተንኩል አልነበረበትም (1ጴጥ. 2፥22)፣ የተከታዮቹም አካሄድ ግልጥና ተንኩል የሌለበት ሊሆን ይገባል፤ ዮሐ. 1፥48፤ 1ተሰ. 2፥3፤ 1ጴጥ. 2፥1።

ተንዶለዶል፤ በብዛት ወረደ፤ ፈሰሰ፤ መነጨ፤ 2ዚ. መ. 32፥4፤ ኢዮብ 38፥27።

ተአምር፤ ተአምራት። አድራጊውን የሚያሳስብ አስደናቂ ድርጊት። ተአምር ብዙ ጊዜ በዓለም ጥንተ ተፈጥሮ የማይሆነውንና ያልተለመደውን ማድረግ ነው። ለምሳሌ ኢየሱስ ውሃውን ወደ ወይን ለወጠ፤ ሳይሰጥምም በባሕር ላይ ተራመደ። አንዳንድ ጊዜ ተአምር ለዓለም የተፈጥሮ ጠባይ እንደሚሰማ ሆኖ ይደረጋል። ለምሳሌ በግብጻውያን ላይ የደረሱት የመጀመሪያ 9 መቅሠፍቶች አልፎ አልፎ በዓለም ታሪክ ታይተዋል፤ ሆኖም ተአምራት ሆነው የተገኙት ሙሴ በተናገረበት ጊዜ ስለተፈጸሙ ነው። እንደ መቅ. አሳብ የሆነ ነገር ሁሉ የእግዚአብሔር ሥራ ነው፤ ለምሳሌ መዝ. 104 ይመ.። ተአምር ወይም ድንቅ፣ የእግዚአብሔር ብዙ ጊዜ የሚያደርገው ነገር ነው። ተአምራት የአምላክነቱን ሥራ ያስታውሳሉ፤ የእግዚአብሔርን ፈቃድ ይፈጽማሉ፤ የመልእክተኞችንም ከእርሱ ኃይል መቀበል ያረጋግጣሉ (1ነገ. 18፥36-39፤ ሐ.ሥ. 10፥38)፤ ብዙ ጊዜም የሰዎችን ችግር ለማቃለል ተደርገዋል።

ሰይጣንና ተከታዮቹም ተአምራትን ያደርጋሉ፤ ዘጸ. 7፥11-13፥22፤ ማቴ. 24፥24፤ 2ተሰ. 2፥9። በእግዚአብሔርና በሰይጣን ተአምራት መካከል ያለውን ልዩነት እንዴት ማሳየት ይቻላል? ክርስቶስ ለታይታ ያህል በድርጊቱ ጥቅም የሌለውን ተአምር ለማድረግ ፈቃደኛ አልነበረም፤ ማቴ. 4፥6-7፤ 12፥39። የክርስቶስ ተአምራት ለሰዎች ጥቅም ከመሆናቸውም በላይ ምልክቶች ናቸው። ምክንያቱም ከእግዚአብሔር መምጣቱንና የባሕርይ አምላክነቱን ያመለክታሉና፤ ዮሐ. 20፥30፥31።

በብ.ኪ. እንደተጻፈው ተአምራት በተለይ በሙሴና በእ.ያሱ፣ እንደዚሁም በኤልያስና በኤልሳዕ ዘመን ተፈጽመዋል። በእ.ኪ.ም ክርስቶስ ብዙ ተአምራት እንዳደረገ ተገልጿል (ሐ.ሥ. 11፥1 (መ)

ይመ.)። ክርስቶስ ተስፋ እንደሰጣቸው፣ ሐዋርያት በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ብዙ ተአምራትን አደረጉ፤ በእነዚህም ምልክቶች ሐዋርያታቸው ተረጋገጠ፤ ዮሐ. 14፥12-14፤ ማር. 16፥16-20፤ ሐ.ሥ. 4፥30፥31፤ 2ቆሮ. 12፥12፤ ዕብ. 2፥4። ሐዋርያት ሰዎችን ቀሠፉ (ሐ.ሥ. 5፥1-11፤ 13፥8-12)፤ ሙታንንም አስነሡ፤ በተለይም ሰዎችን ከጋኔን እስራትና ከበሽታ ፈወሱ («ፈውስ» ይመ.)። ተአምራትን በማድረጋቸው ብዙ ሰዎች ንግግራቸውን አዳመጡ፤ ሐ.ሥ. 3፥9-12፤ 14፥11-15። ተአምራትን ማድረግ ከመንፈስ ቅዱስ ለጠቃሚዎች አንዱ ነው፤ 1ቆሮ. 12፥10፥28፤ ገላ. 3፥5። ዛሬ ተአምራት እንደቀድሞው ዘመን በብዛት አለመታየታቸው በእምነት፣ በጸሎትና በሌላም ጉድለት ምክንያት ሊሆን ይችላል፤ ማቴ. 17፥14-21። በብ.ኪ. ዘመን እንዲሁም በእ.ኪ. ዘመን ተአምራት በብዛት የተሠሩባቸው ልዩ ጊዜአት መኖራቸው ግልጥ ነው፤ ዛሬም በሆነ ወንጌል ለመጀመሪያ ጊዜ በአንድ አገር ሲሰበክ ቃሉን ለማረጋገጥ ተአምራት የሚታዩባቸው ጊዜአት አሉ፤ ማር. 16፥20፤ ዕብ. 2፥4።

1. ተአምራት በብ.ኪ. ዘመን፤

እግዚአብሔር በብ.ኪ. ዘመን ደጋግሞ የበረከትም ሆነ የፍርድ እርምጃዎችን ወስዷል። ከዚህ በታች በተዘረዘሩት ክሥተቶች ግን የሰው ድርሻም ስለነበረ የብ.ኪ. ዘመን ክሥተቶችን በ3 ክፍል፣ ማለትም በመቅሠፍት (መ)፣ በበረከት (በ) እና በፈውስ (ፈ) ልንክፍላቸው እንችላለን ፡-

ሀ) ከሙሴ ዘመን በፊት

- የሄኖክ መወሰድ፤ ዘፍ.5፥21-24 (በ)
- የጥፋት ውሃ፤ ም. 6-7 (መ)
- የሰዶምና የገሞራ መደምሰስ፤ 19፥24 (መ)
- የሉጥ ሚስት ወደ ጨውነት መለወጥ፤ 19፥26 (መ)
- የይስሐቅ መፀነስና መወለድ፤ 21፥1-3 (ፈ)
- የርብቃ ማገፀን መከፈት፤ 25፥21 (ፈ)

ለ) በሙሴ ዘመን

- የበትር ወደ እባብነት መለወጥ፤ ዘጸ.4፥3፤7፥10(በ)
- በሙሴ እጅ ለምጽ ያለበት መምሰሉ፤ 4፥6-7 (በ)
- መቅሠፍት በግብጽ ላይ፤ ም. 7-12 (መ)
- የቀይ ባሕር መከፈል፤ 14፥21-25 (በ)
- የቀይ ባሕር መመለስ፤ 14፥26-31 (መ)
- የመራራው ውሃ መለወጥ፤ 15፥23-25 (በ)
- የመናና የድርጭት መገኘት፤ ም.16 (በ)
- ውሃ በማሳሳት መፍለቅ፤ 17፥5-7 (በ)
- የናዳብና የአቢሁ ሞት፤ ዘሌ. 10፥1-2 (መ)
- የአሳብና የአሳብ ሞት፤ ዘሌ. 11፥1 (መ)

የእነ ቆሬ ሞት፤ ም. 16 (መ)
 የአሮን በትር ልምላሚ፤ ም. 17 (በ)
 ውሃ በመሪባ መፍለቅ፤ 20፥7-11 (በ)
 የነሐስ እባብ፤ 21፥5-9 (ፈ)
 አህያ መናገሩ፤ 22፥21-30 (በ)

ሐ) በኢያሱ ዘመን

የርዳናስን መሻገራቸው፤ ኢያሱ 3፥14-17 (በ)
 የኢያሪኮ አወዳደቅ፤ ም.6 (መ)
 የበረዶ አወራረድ፤ 10፥11 (መ)
 የፀሐይ መቆም፤ 10፥13 (በ)

መ) በመላናንት ዘመን

የሰምሶን ኃይል፤ መላ. ም. 14-16 (በ)
 ውሃ በሌሒ መፍለቅ፤ 15፥19 (በ)
 የዳጎን መውደቅ፤ 1ላሙ. ም. 5 (መ)
 የላሞች ወደ ቤትሳሚስ መሄድ፤ 6፥7-12 (በ)
 የቤትሳሚስ ሰዎች መገደል፤ 6፥19 (መ)
 የፍልስጥኤ ማውያን መሸበር፤ 7፥10-12 (መ)
 የመከር ጊዜ ዝናብ፤ 12፥17-18 (መ)

ሠ) ከዳዊት እስከ ኤልያስ ዘመን

በዛርች የተሰጠ ድምፅ፤ 2ላሙ. 5፥23-25 (በ)
 የሦሃ መገደል፤ 6፥7 (መ)
 የኢየሱብ ስም ከንድ መስለል፤ 1ነገ. 13፥4 (መ)
 መሠዊያው መሰባሰብ፤ 13፥5 (መ)

ረ) በኤልያስ ዘመን

ለ42 ወራት ዝናም መጥፋቱ፤ 1ነገ. ም. 17 (መ)
 ኤልያስ በቅራዎች መመገብ፤ 17፥4-6 (በ)
 የመበለቲቱ ምግብ መበርከት፤ 17፥8-16 (በ)
 የመበለቲቱ ልጅ ከሞት መነሣት፤ 17፥17-24 (በ)
 ከሰማይ እሳት መውደቅ፤ 18፥30-39 (በ)
 የአፌቅ ቅጥር መውደቅ፤ 18፥30-39 (በ)
 ወታደሮች በእሳት መሞታቸው፤ 2ነገ. ም. 1 (መ)
 የርዳናስ ወንዝ መከፈል፤ 2፥7-8 (በ)
 የኤልያስ መነጠቅ፤ 2፥11 (በ)

ሰ) በኤልሳህ ዘመን

የርዳናስ ወንዝ መከፈል፤ 2ነገ. 2፥14 (በ)
 የኢያሪኮ ውሃ መንጸት፤ 2፥21-22 (በ)
 የ42ቱ ልጆች መረገም፤ 2፥23-24 (መ)
 ውሃ በምድረ በዳ መገኘቱ፤ 3፥16-20 (በ)

ለመበለቲቱ ዘይት መገኘቱ፤ 4፥2-7 (በ)
 የሱነማዊቷ ሴት ልጅ መወለድ፤ 4፥16-17 (ፈ)
 ልጅዋ ከሞት መነሣት፤ 4፥32-36 (ፈ)
 የወጡ መራራነት መወገድ፤ 4፥38-41 (በ)
 የመቶ ሰዎች መመገብ፤ 4፥42-44 (በ)
 የንዕማን መፈወስ፤ 5፥8-14 (ፈ)
 የግያዝ መቀጣት፤ 5፥20-27 (መ)
 መጥረቢያው መንሳፈቱ፤ 6፥5-7 (በ)
 የአገልጋዩ ዐይኖች መክፈት፤ 6፥15-17 (በ)
 የጦር ሠራዊት መታወር፤ 6፥18-20 (መ)
 ሬሳ ነፍስ መዝራቱ፤ 13፥21 (ፈ)

ሸ) ከኤልሳህ ዘመን በኋላ

የዮናስ ከዓሣ መዳን፤ ዮናስ 2፥10 (በ)
 የአሦራውያን መቀጣት፤ 2ነገ. 19፥35 (መ)
 የጥላ ወደ ኋላ መመለስ፤ 20፥9-11 (በ)
 የሦዝያን መቀጣት፤ 2ዜ. መ. 26፥16-21 (መ)
 የሠለስቱ ደቂቅ መዳን፤ ዳን. 3፥19-27 (በ)
 ዳንኤል በአንበሳዎች ጉድጓድ፤ 6፥16-24 (በ)

2. የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ተአምራት፤

ክርስቶስ ብዙ ሰዎችን ፈወሰ (ማቴ. 4፥23-24፤ 9፥35፤ 10፥1፤ 12፥15፤ 15፥30፤ 19፥2፤ 21፥14)፤ እንደዚሁም ከብዙ ሰዎች አጋንንትን አወጣ፤ ማቴ. 4፥24፤ 8፥16፤ 10፥1፤ በዝርዝር የተመዘገቡትን የኢየሱስ ተአምራት በአራት ልንክፍላቸው እንችላለን። ሰንጠረዥን ይመ.

3. በሐዋርያት የተሠሩ ተአምራት፤

በ«የሐዋርያት ሥራ» ውስጥ የተመዘገቡ ተአምራትን በ5 ክፍል ልንመዘግባቸው እንችላለን፡-

1. ከልዩ ልዩ ደዌ የተፈወሱ ሰዎች፤

አንካላ ሆኖ የተወለደው ሰው፤ ም. 3
 ሳውል እንደገና ማየት መቻሉ፤ 9፥17-18
 ሽባው ኤንያ፤ 9፥33-34
 በልስጥራን እግሩ የሰለለው ሰው፤ 14፥8-10
 የመላጥያ አለቃ አባት፤ 28፥8

አያሌ ሕመማን በኢየሩሳሌም፤ ሽባዎችና አንካሶች በሰማርያ፤ እንደዚሁም በኤፌሶንና በመላጥያ ብዙ በሹተኞች እንደተፈወሱ ተጽፏል፤ 5፥16፤ 8፥7፤ 19፥12፤ 28፥9።

2. አጋንንት የወጡ ሰዎች፡-

የሐላቶሪስ ሰዎች ገረድ፤ 16፥16-18
 በኢየሩሳሌም፤ በሰማርያና በኤፌሶን ከሰዎች አጋንንት

የአ.የሱስ ተአምራት	ማቴዎስ	ማርቆስ	ሉቃስ	ዮሐንስ
1. ክልዩ ልዩ ደዌ የተፈወሱ ሰዎች				
ለምጻሙ ሰው	8÷2-4	1÷40-42	5÷12-13	
የመቶ አለቃው አገልጋይ	8÷5-13		7÷1-10	
የኤጥሮስ ዐማት	8÷14-15	1÷30-31	4÷38-39	
ሸባው	9÷2-7	2÷3-12	5÷18-25	
ደም የሚፈሰሳት ሴት	9÷20-22	5÷25-29	8÷43-48	
ሁለት ዐይነ ሰውሮች	9÷27-31			
እጁ የሰለለበት ሰው	12÷10-13	3÷1-5	6÷6-10	
በርጤሜዎስና ጓደኛው	20÷29-34	10÷46-52	18÷35-43	
ደንቆሮና ዲዳ የነበረ ሰው		7÷31-37		
የቤተ ሳይዳው ዐይነ ሰውር		8÷22-26		
ሙሉ ሰውነቱ ያበጠበት ሰው			14÷1-4	
ዐሥር ለምጻሞች			17÷11-19	
የሊቀ ክህናቱ አገልጋይ			22÷50-51	
የሹሙ ልጅ				4÷46-54
38 ዓመታት ታሞ የኖረ ሰው				5÷1_9
ዕውር ሆኖ የተወለደ ሰው				9÷1-7
2 አጋንንት የወጡላቸው ሰዎች				
ሴጌዎንና ጓደኛው	8÷28-34	5÷1-15	8÷27-35	
ጋኔን ያደረበት ዲዳ ሰው	9÷32-33			
ጋኔን ያደረበት ዕውሮና ዲዳ ሰው	12÷22		11÷14	
የከነዓናዊቷ ሴት ልጅ	15÷21-28	7÷24-30		
ጋኔን የሚጥለው ሰው ልጅ	17÷14-18	9÷17-29	9÷38-43	
ርኩሰ መንፈስ ያደረበት ሰው		1÷23-26	4÷33-35	
ጉባጣዋ ሴት			13÷11-13	
3. በተፈጥሮ ላይ				
ነፋስንና ባሕርን በመገሠጽ	8÷3-27	4÷37-41	8÷22-25	
በውሃ ላይ በመራመድ	14÷25	6÷48-51		6÷19-21
5000 ሺህ ሰዎችን በመመገብ	14÷15-21	6÷35-44	9÷12-17	6÷5-13
4000 ሺህ ሰዎችን በመመገብ	15÷32-38	8÷1-9		
ከዓሣ አፍ ገንዘብ በማግኘት	17÷24-27			
በለስን በማድረቅ	21÷18-22	11÷12-25		
ዓሣ በማጥመድ			5÷4-11	
ውሃ ወደ ወይን በመለወጥ				2÷1-11
እንደገና ዓሣ በማጥመድ				21÷1-11
4. መታንን በማስነሣት				
የኢያሊሮስ ልጅ	9÷18-25	5÷22-42	8÷41-56	
የናይኗ መበለት ልጅ			7÷11-15	
አልዓዛር	www.ethiopianorthodox.org			11÷1-44

እንደወጡ ተጽፏል፤ 5+16፤ 8+7፤ 19+12።

3. በተፈጥሮ ላይ :-

ሐዋርያት ከወገኒ መውጣታቸው፤ 5+19፤ 12+6-11

ጳውሎስ በእጅግ አለመጉዳቱ፤ 28+3-5

4. ስዎችን በመቅጣት፤

ሐናንያና ሰጴራ በሞት መቀጣታቸው፤ 5+1-11

የንጉሥ ሄሮድስ መሞት፤ 12+20-23

የቆጵሮስ ሕንጻይ መታወሩ፤ 13+11

የሰባቱ ልጆች ተቃራኒ፤ 19+14-16

5. መታንን በማስነሣት፤

የኢዮኢዋ ዶርቃ፤ 9+36-41

የጤርካዳው አውጫኪስ፤ 20+9-12

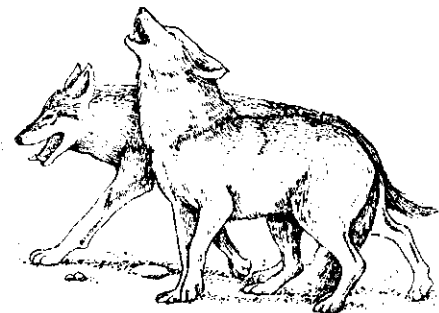
ተክነበለ፤ ውሃ በብዛትና በፍጥነት ፈሰሰ፤ ወረደ፤ ተደፋ፤ ሰ.ኤ. 3+54።

ተካፋይ፤ አብሮ የሚካፈል፤ አንድነት ያለው፤ ዕብ. 3+1። በበረከት የሚካፈሉ በሥራ፣ በድካምና በመከራ አብረው መካፈል አለባቸው፤ 1ቆሮ. 9+10-13፤ 10+17-21፤ 2ቆሮ. 1+7፤ ፊል. 1+7፤ ዕብ. 3+14፤ 12+8-10፤ 1ጴጥ. 4+13፤ 5+1። ክርስቶስም ይህን አሳይቷል፤ ዕብ. 2+14-15።

ተክሎች፤ እግዚአብሔር በሦስተኛው ቀን ተክሎችን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1+11-13። በመቅ. የተጠቀሱ ተክሎች የሚከተሉት ናቸው :- ሒሶጵ (ሁሶፕ፤ ዘጸ. 12+22)፤ ለውዝ (ዘፍ. 43+11)፤ ልብን (ዘፍ. 30+37)፤ መርካም ሣር (ሆሴዕ 10+4)፤ መቃ (ማቴ. 27+29)፤ የሚሸት እንጨት (ራእ. 18+12)፤ ምስር (ዘፍ. 25+34)፤ ሣር (ዘፍ. 1+11)፤ ሮማን (መ.መ. 6+11)፤ የሰሌን ዛፍ (ዘሌ. 23+40)፤ ሰናፍጭ (ማቴ. 13+31)፤ ሰንደል (2ዜ.መ. 2+8)፤ ሱፍ (መ.መ. 2+16)፤ ላማ (ምሳ. 24+31)፤ ሰንደ (ዘፍ. 30+14)፤ ሸምበቆ (1ነገ. 14+15)፤ የሸቱ ሣር (መ.መ. 4+14)፤ ሽንብራ (2ሳሙ. 17+28)፤ ሸላ (ሉቃ. 19+4)፤ ቀረፋ (ዘጸ. 30+23)፤ ቀይ ሽንኩርት (ዘጉ. 11+5)፤ ቀጋ (መ.መ. 4+14)፤ ቆጠማ (ዘጸ. 2+3)፤ ቅል (ዮናስ 4+6)፤ በለሳን (ዘፍ. 37+25)፤ በለስ (ማር. 11+13)፤ የበረሃ ቅል (የምድረ በዳ ሐረግ፤ 2ነገ. 4+39)፤ በጤህ (ዘጉ. 11+5)፤ ባርሰነት (ነህ. 8+14-15)፤ ባጭላ (2ሳሙ. 17+28-29)፤ ብርጉድ (ሕዝ. 27+19)፤ የተለባ እግር (ኢያሱ 2+6)፤ ተምር (ዘፍ. 43+11)፤ ትርጉን (መ.መ. 7+14)፤ ነጭ ሽንኩርት (ዘጉ. 11+5)፤ ናርዶስ (ማር. 14+3)፤ አሆማ (ኡሁማ፤ ሆሴዕ 4+13)፤ እሚከላ (ኢሳ. 34+13)፤ አስታ (ኢሳ. 41+19-20)፤ አሻያ (መዝ. 137+2)፤ አዝመድ (ኢሳ. 28+25)፤ አጃ (ዘጸ. 9+32)፤ ኤርሞን (ዘፍ. 30+37)፤ ሬት (ዘጉ. 24+6)፤ እሾህ (መሳ. 8+7)፤ ሃሃዳ (ዘጸ. 23+23)፤ እንክርዳድ (ማቴ. 13+25)፤ እንኩይ (ኢዮ. 1+12)፤ እንግጫ (ኢሳ. 58+5)፤ ከሙን (ኢሳ. 28+25)፤ ከርቤ (ዘጸ. 30+23)፤ ኩራት (ዘጉ. 11+5)፤ ክትክታ (1ነገ. 19+4)፤ ኮምበል (ሆሴዕ 4+13)፤ ኩርንችት (ኢሳ. 9+18)፤ ወይራ (ነህ. 8+14-15)፤ ወይን (ዘጉ. 13+23)፤ ዓልሙን (ምሳ. 7+17)፤ ዕማን (ዘጸ. 30+34)፤ ዘንባባ (ዘጸ. 15+27)፤ ዝግባ (ዘሌ. 14+4)፤ ዞጲ (ሕዝ. 27+15)፤ ደንገል (ኢዮብ 8+11)፤ ዱባ (ዘጉ. 11+5)፤ ድንበላል (ዘጉ. 11+7)፤ ገብስ (ዘሌ. 27+16)፤ ገውዝ (መ.መ. 6+11)፤ ግራር (ኢሳ. 41+19-20)፤ ጎፈር (ዘፍ. 6+14)፤ ጉመን (ምሳ. 15+17)፤ የጠጅ ሣር (ዘጸ. 30+23)፤ ጤና አዳም (ሉቃ. 11+42)፤ ጤፍ (ሕዝ. 4+9)፤ ጥድ (ኢሳ. 41+19-20)፤ ጥፕ (ሆሴዕ 2+7)፤ ጨው ጨው የሚል አትክልት (ኢዮብ 30+4)፤ ጽጌ ረዳ (ኢሳ. 35+1)።

23+23)፤ እንክርዳድ (ማቴ. 13+25)፤ እንኩይ (ኢዮ. 1+12)፤ እንግጫ (ኢሳ. 58+5)፤ ከሙን (ኢሳ. 28+25)፤ ከርቤ (ዘጸ. 30+23)፤ ኩራት (ዘጉ. 11+5)፤ ክትክታ (1ነገ. 19+4)፤ ኮምበል (ሆሴዕ 4+13)፤ ኩርንችት (ኢሳ. 9+18)፤ ወይራ (ነህ. 8+14-15)፤ ወይን (ዘጉ. 13+23)፤ ዓልሙን (ምሳ. 7+17)፤ ዕማን (ዘጸ. 30+34)፤ ዘንባባ (ዘጸ. 15+27)፤ ዝግባ (ዘሌ. 14+4)፤ ዞጲ (ሕዝ. 27+15)፤ ደንገል (ኢዮብ 8+11)፤ ዱባ (ዘጉ. 11+5)፤ ድንበላል (ዘጉ. 11+7)፤ ገብስ (ዘሌ. 27+16)፤ ገውዝ (መ.መ. 6+11)፤ ግራር (ኢሳ. 41+19-20)፤ ጎፈር (ዘፍ. 6+14)፤ ጉመን (ምሳ. 15+17)፤ የጠጅ ሣር (ዘጸ. 30+23)፤ ጤና አዳም (ሉቃ. 11+42)፤ ጤፍ (ሕዝ. 4+9)፤ ጥድ (ኢሳ. 41+19-20)፤ ጥፕ (ሆሴዕ 2+7)፤ ጨው ጨው የሚል አትክልት (ኢዮብ 30+4)፤ ጽጌ ረዳ (ኢሳ. 35+1)።

ተኩላ፤ ሥጋ የሚበላ የቀበሮና የውሻ ዘር። በግና ፍየል እየጠቀ የሚበላ የዱር አውራ፤ መዝ. 91+13፤ ማቴ. 10+16።

ተዘለ፤ ያለ ስጋት፤ ያለ ፍርሃት፤ በሰላምና በጸጥታ ኖረ፤ ተቀመጠ፤ ኤር. 23+6።

ተደሰተ፤ እግዚአብሔር በሥራው (መዝ. 104+31)፤ በሕዝቡ (ዘጸ. 10+15፤ ዕብ. 11+6)፤ ክርስቶስ በሚያድናቸው (ኢሳ. 53+10-11፤ ዕብ. 12+1-2)፤ መላእክትም ንስላ በሚገቡት (ሉቃ. 15+7-10)፤ ስዎችም በብዙ ነገር ቢደሰቱም፤ አማኞች በክርስቶስ፤ በሰማያዊ ርስታቸውና በመከራቸውም ላይቀር ይደሰታሉ፤ ማቴ. 5+12፤ ሉቃ. 10+20፤ ፊል. 4+4፤ 1ጴጥ. 1+6-7፤ ያዕ. 1+2-3። «ደስታ» ይላል።

ተገዳደረ፤ ተፈክከረ፤ ናቀ፤ 1ሳሙ. 17+10።

ተገጠጠ፤ በመስመር ተሠራ፤ የከተማ ቤት በአንድ ዓይነት በዝቶ ሲሠራ ተገጠጠ ይባላል፤ መዝ. 122+3።

ተግሣጽ፤ መጽሐፈ ምሳሌ ም. 25-31 ለግሣጽ ተብሎ ይጠራል።

ቱንቢ፤ ሕንጻ በትክክል መቆሙ የሚለካበት ድንጋይ፤ ወይም ብረት የታሰረበት ክር። በምሳሌነት የሕዝብ ጠባይ የተፈተነ መሆኑን ያመለክታል፤ 2፡7. 21፡13፤ ኢ.ሳ. 28፡17፤ አዋጽ 7፡7-9።

ቱንቢ ግንብ ሲሠራበት

ቲቶ፤ ቲቶ እንደ ጢሞቴዎስ ለሐዋርያው ጳውሎስ የመንፈስ ቅዱስ ልጅ ነው። በሐዋርያት ሥራውስጥ ስሙ አልተጠቀሰም፤ ቢሆንም የግሪክ ሰው መሆኑ፤ እንደዚሁም ጳውሎስና በርናባስ በአይሁድ ክርክር ምክንያት ወደ ኢየሩሳሌም በወጡ ጊዜ ቲቶ አብሮአቸው መሄዱ ተገልጿል፤ ሐ.ሥ. 15፡1፡2፤ ገላ. 2፡1-3። ቀጥሎም ድሆች ለሆኑት ቅዱሳን ገንዘብ ለመሰብሰብ ቲቶ ወደ ቆሮንቶስ ተልኳል። በኋላም በቆሮንቶስ ቤ.ክ. ለተፈጠረው ችግር ጢሞቴዎስ ተልኮ ሳይሳካ በመቅረቱ ቲቶ እንዲሆን ተደርጓል፤ 2ቆሮ. 7፡5-7፡13፡14፤ 8፡6፡16-24። ስለ ቲቶ የምናውቀው የመጨረሻ አሳብ ቤ.ክ.ን ያደራጅ ዘንድ ጳውሎስ በቀርጤስ የተወው መሆኑን ነው፤ ቲቶ 1፡5፡6። ወደ ኒቆሎሎን እንዲሄድ ጳውሎስ ነግሮት ነበር፤ የሄደ ስለ መሆኑ ግን የሚታወቅ ነገር የለም። ሐዋርያው በጻፈው የመጨረሻ መልእክቱ ላይ «ወደ ድልግጥያ ሄድክል» ይላል፤ ቲቶ 3፡12፤ 2ጢሞ. 4፡10። «ጳውሎስ፤ እስራቴ» ይሠጡ።

ወደ ቲቶ የተሳካ መልእክት፤ ቅዱስ ጳውሎስ ለጢሞቴዎስ የመጀመሪያ መልእክቱን ሲጽፍ በ63 ዓ.ም. ገደማ ወደ ቲቶም ጽፏል። የቀርጤስ ሰዎች አጉል ጠባያቸውን እንደያዙ ወደ ቤ.ክ. ገብተው ነበርና ቲቶ ጠንካራና አስተዋይ ሰው በመሆን እነዚህን ሰዎች መቋጣጠር ነበረበት፤ 1፡10-12፤ 2፡15፤ 3፡9-11። በዚህም መልእክት ሐዋርያው ፡- ሀ) በቤ.ክ. ሽግግሌሆን የብቃት መስፈርት (1፡5-9)፤ ለ) መልካም ሥራ (1፡16፤ 2፡7-8፡14፤ 3፡1፡8፡14)፤ ሐ) ግላግላዊነት

ለመሥራት በአጭዋር አንቀጾች በተሰጠ ትምህርተ መለኮት ላይ አተኮሯል፤ 2፡11-14፤ 3፡4-7።

አከፋፈል ፡-

1. ቲቶ በቀርጤስ የቤ.ክ.ን አስተዳደር የማስተካከሉ ጎላፊነት፤ ም. 1።
2. ቲቶ በቤ.ክ. መሪነት መልካም አርአያ የማሳየቱ አስፈላጊነት፤ ም. 2።
3. ቲቶ ግብረ ገብነትን በጥንቃቄ የማስተማሩ ጠቃሚነት፤ ም. 3።

ቲኪቆስ፤ የተወደደና የታመነ የጳውሎስ ጓደኛ፤ ሐ.ሥ. 20፡4፤ ኤፌ. 6፡21፡22፤ ቆሳ. 4፡7-9፤ 2ጢሞ. 4፡12፤ ቲቶ 3፡12።

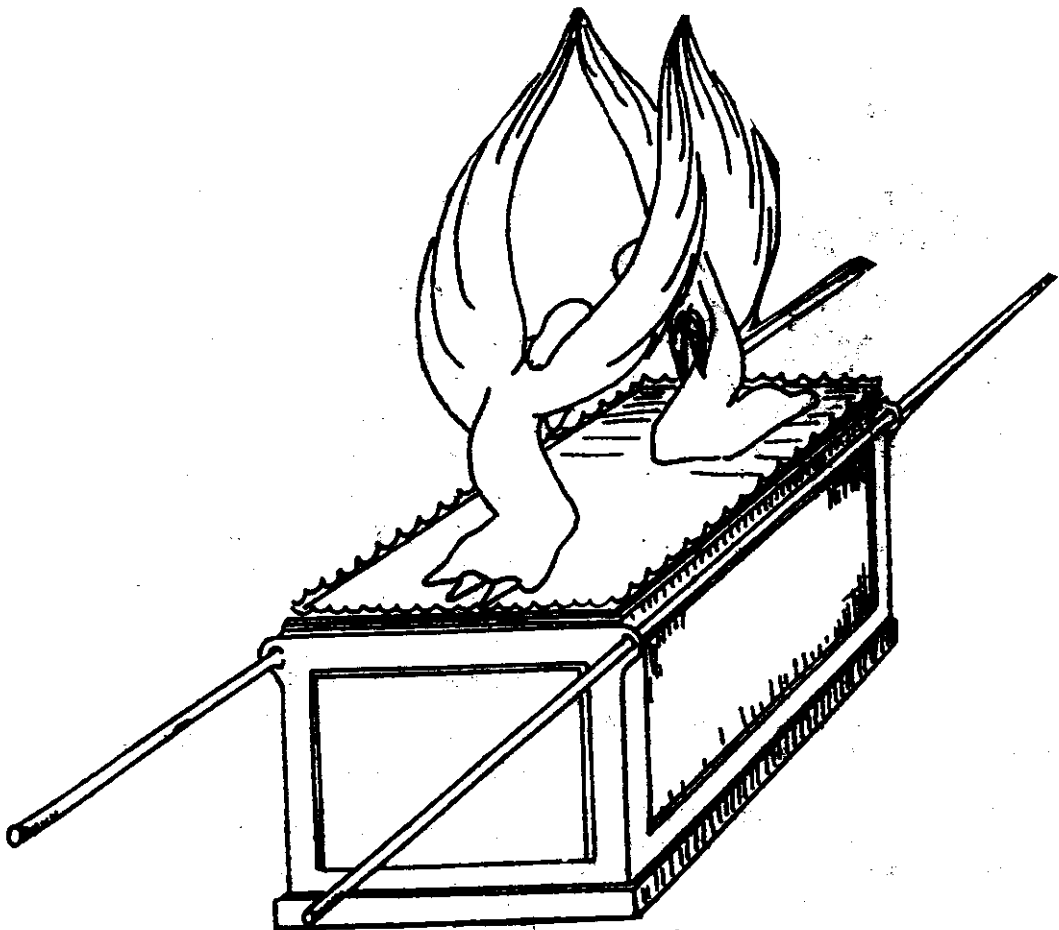
ታላንት፤ የሮም መንግሥት የክብደት መለኪያ፤ ራእ. 16፡21። «ክብደት» ይሠጡ።

ታማኝ፤ ቃሉን የሚፈጽም፤ እንደጠባዩ የሚኖር። እግዚአብሔር ታማኝ ነው፤ ክርስቲያን ታማኝ መሆን ይገባዋል፤ 2ቆሮ. 1፡18፤ 2ጢሞ. 2፡2፡11-13፤ ያዕ. 5፡12። ሰው በጥቂት ነገር ላይ ጎላፊነት ሲሰጠው ታማኝ እንዲሆን ያስፈልጋል፤ ሉቃ. 12፡42፤ 16፡10፡11።

ታሸቢ፤ ተጊጠ፤ ተለበጠ፤ ሕዝ. 27፡6።

ታቦር፤ ከገሊላ ባሕር በምዕራባዊ ደቡብ በኩል 10 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ተራራ። ተራራው እስከ 572 ሜትር ከባሕር ጠለል (ወለል) ከፍ ይላል። ባርቅ ሲሣራን በታቦር አሸነፈ፤ መላ. 4፡6-14። ሳዖል በሳሙኤል ትንቢት መሠረት ከ3 ሰዎች ጋር በታቦር ተገናኘ፤ 1ሳሙ. 10፡3። ክርስቶስ በዚህ ተራራ ላይ ክብሩን እንደገለጠ ብዙ ክርስቲያኖች ያምናሉ፤ ማቴ. 17፡1-8። ታቦር በዛብሎን ዕጣ ውስጥ ያለ ለሜሪሪ ልጆች የተሰጠ ቦታ ነው፤ 1ዜ.መ. 6፡77። ክ. 5ለ። «አርዋንዲም» ይሠጡ።

ታቦት፤ ሙሴ ከግራር እንጨት ታቦትን እንዲሠራ ታዘዘ። አሠራሩም ሣጥን ዓይነት ነበረ። ርዝመቱ 125፤ ወርዳም 75፤ ቁመቱ 75 ሳንቲ ሜትር ያህል ነበረ። ታቦቱ በወርቅ የተለበጠ፤ መክደኛውም ከወርቅ የተሠራ ነበር፤ በላዩም ሁለት ከሩቤል ተቀርጾዋል። የታቦቱ አገልግሎት 1. ዐሠርቱ ቃላት የተጻፉባቸው የሁለቱ ጽላት ማኖሪያ፤ 2. ከእስራኤል መሪዎች ጋር የእግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር የመኖሩ ምልክት ነበር፤ ዘጸ. 25፡1-22፤ 40፡20። ሙሴ ታቦቱን አሠርቶ ሲያበቃ በመገናኛው ድንኳን ውስጥ አኖረው። የእስራኤልም ሕዝብ ይዘውት ይጓዙ ነበር። በተለይም የርዳኛሰን ሲሻገሩና ኢያሪኮን ሲዘሩ ካህናት ተሸክመውት ፊት ፊት ይሄዱ ነበር፤ ኢያሱ 3፡6። የእስራኤል ሕዝብ ከኃጢአታቸው ሳይመለሱ በጦርነት እንደ መከላከያ መሣሪያ ሲሸከሙት፤ ታቦቱ በመሳፍንት ዘመን በፍልስጥኤማውያን ተማረከ። ታቦቱ በእግዚአብሔር ስም የተጠራ ስለነበረ፤ እግዚአብሔር በፍልስጥኤማውያን ላይ ብዙ ተአምር ለገጠው የሚያውቅ መለኮት፤ 1ሳሙ.

4-6። በኋላም ዳዊት ወደ ኢየሩሳሌም አመጣው። ሲያመጣውም ዶዛ የተባለው ሰው በድፍረት ስለነካው ተቀሠፈ (2ኛሙ. 6)፤ ሰሎሞንም ራሱ በሠራው ቤተ መቅደስ አኖረው፤ 1ኛኛ. 8። ታቦቱ በኢየሱያስ ዘመን በቤተ መቅደስ ነበረ፤ 2ኛሙ. 35፥3። በዚያን ጊዜ ነቢዩ ኤርምያስ ወደፊት የአስራኤል ሕዝብ ስለ ታቦቱ ምንም እንደማያስብ ትንቢት ተናገረ፤ ኤር. 3፥16። ናቡከደነፆር ኢየሩሳሌምን ሲያረርስ ታቦቱ የጠፋ ይመስላል። ምክንያቱም ዘሩባቤል በሠራው ቤተ መቅደስ ታቦት አልነበረም፤ በአ.ኪ. የቃል ኪዳን ታቦት በእግዚአብሔር ሰማያዊ መቅደስ እንደታየ ተጠቅሷል፤ ራእ. 11፥19።

ታች፣ በታች፤ «ላይ፣ በላይ» ይሙ.

ታንቀ፤ በገመድ ወይም ባሌላ ነገር ታንቆ መሞት። አኪጦሬል በገዛ እጁ ታንቆ ሞተ፤ 2ኛሙ. 17፥23። ይሁዳም ታንቆ ሞተ፤ ማቴ. 27፥5። በወጥመድም ሆነ በሌላ ዓይነት ዘዴ ታንቆ የተገደለ የእንስሳ ሥጋ እንዳይበላ ሐዋርያት በጉባኤ አቸው ውሳኔ ከሰጡ፤ ሐ.ሥ. 15፥20።

ታካች፤ ለመሥራት የማይወድ ደካማ፣ ሰነፍ። መተኛት ይወዳል፤ እንዳይሠራ ምክንያት ይፈጥራል፤ ይኩራል፤ ከጠባይም መተርኘት የተነሣ የፈለገውን አያገኝም፤ ምሳ. 6፥6-11፤ 10፥26፤ 13፥4፤ 20፥4፤ 21፥25፤ 22፥13፤ 26፥14-16።

ታዳጊ፤ «መድኃኒት» ይሙ.

ታዴዎስ፤ ከሐዋርያት አንዱ ነው፤ ማቴ. 10፥3። በሉቃስ 6፥16 እና በሐ.ሥ. 1፥13 «የያዕቆብ ልጅ ይሁዳ» ተብሎ ተጠርቷል። «ይሁዳ» ይሙ.

ቴልጌልቴልፌልሶር፤ ጉላት ጥሌር፤ ከ745-727 ክክ.በ. የነገሠ የአዋር ንጉሥ። ደግሞም ፎቅ ተብሎ ይጠራል። ከአስራኤል ንጉሥ ከምናሑም ገንዘብ ተቀበለ። በኋላም በፋቂሁ ዘመን ከአስራኤል ብዙ ሰዎችን ወደ አዋር አፈለሰ፤ 2ኛኛ. 15፥19፥20፥29። ይሁዳን ለመርዳት እስራኤልንና ሶርያን እንዲቆወም ከአካዝ ገዳ በረከት ተቀበለ። የሮም ክላሪፎም፤ 2ኛኛ. 16፥5-10፤ 2ኛሙ. 28፥16-21። ሥዕሉን በገጽ 130 ይሙ.

ከድንጋይ ቅርጽ የተገኘ የቴላጊልቴልሬሊሶር ሥዕል

ቴርሳ፤ ከሰማርያ በስተምሥራቅ 10 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ለተወሰኑ ዓመታት የሰሜን መንግሥት መናገሻ ከተማ ነበር፤ 1ነገ. 15፥21፤ 16፥9-24። ካ. 4ሀ።

ቴቁሐ፤ ከቤተ ልሔም በስተደቡብ 8 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ኢየሱስ ዳዊትንና አቤሴሎምን ለማስታረቅ ከቴቁሐ ብላህተኛ ሴት አስመጣ፤ 2ላሙ. 14፥2። ቴቁሐ የአሞጽ ከተማ ነበረ፤ አሞጽ 1፥1።

ቴዎፍሎስ፤ «የእግዚአብሔር ወዳጅ» ማለት ነው። ሉቃስ ወንጌሉንና የሐዋርያትን ሥራ የጻፈው ለቴዎፍሎስ ነው፤ ሉቃ. 1፥1፤ ሐ.ሥ. 1፥1።

ትሎት፤ ጥሎሽ፣ በጋብቻ ጊዜ የሴቲቱ ወላጆች ለእርስዎ የሚያበረከቱት ስጦታ፤ 1ነገ. 9፥16። «አጫ» ይሙ.

ትሑት፤ ራሱን የሚያጥርድ፤ ያዕ. 4፥6። «ትሕትና» ይሙ.

ትሕትና፤ ራሱን ዝቅ ማድረግ፣ ሌላው ሰው እንዲጠቀም መረለግ፣ ከራስ ይልቅ ሌላ ሰው እንደሚሻል መቀጠር። እግዚአብሔር ትሕትናን ይወዳል፤ 2ዜ.መ. 7፥14፤ ምላ. 15፥33፤ 18፥23፤ 22፥4፤ ያዕ. 4፥6። ሙሴ እጅግ ትሑት ሰው ነበረ፤ ዘኁ. 12፥3። ክርስቶስ ፍጹም ትሑት ነው፤ ማቴ. 11፥28-30፤ ዮሐ. 13፥1-20፤ ልል. 2፥1-11፤ 2ቀር. 8፥9። ትሕትናንም ያመለካል፤ ማቴ. 23፥12። አማኞች በትሕትና እንዲመሰገኑ

ታዝዘዋል፤ 1ጴጥ. 3፥8፤ 5፥5-6፤ ሮም 12፥16፤ ልል. 2፥3-4። ጳውሎስ ከአስመሳይ ትሕትና እንድንጠበቅ ያስጠነቅቀናል፤ ቆላ. 2፥18-23።

ትምህርት፤ «አስተማሪ» ይሙ.

ትምክህት፤ የሠሩትን ሥራ ማጋነን፣ ራሱን ማክበር፣ በሥራ፣ በጋይልና በችሎታ መታመን፣ ራሱንም ማመስገን። ሰው በጌታ እንጂ በራሱ መመካት አይገባውም፤ ኤር. 9፥23-24፤ 2ቆር. 10፥15-18፤ 11፥10-12፥11፤ ገላ. 6፥14፤ ኤፌ. 2፥9።

ትሥጉት፤ ሥጋ መሆን፣ ሥጋን መዋሐድ። ከዘለዓለም የነበረ እግዚአብሔር ቃል ከቅድስት ድንግል ማርያም ሥጋና ነፍስ ነሥቶ ሰው ሆነ፤ ዮሐ. 1፥14፤ ገላ. 4፥4፤ ዕብ. 2፥14-15። ሥጋን በነሣ ጊዜ ባሕርዩ ወይም መለኮቱ አልተለወጠም። ሥጋ ሆነ ሲባልም የሰውነትን ባሕርይ ሁሉ ገንዘብ አደረገ ማለት ነው፤ ዕብ. 2፥17-18፤ 4፥15። ስለዚህ ክርስቶስ ፍጹም አምላክ፣ ፍጹም ሰው ነው። «ኢየሱስ»፣ «ወልድ»፣ «ሥላሴ» ይሙ.

ትርጉሜ፤ ስለ እግዚአብሔር ቃል ትርጉም ብቻ ሳይሆን ሐተታና ማብራሪያ ያለበት፤ 2ጴጥ. 1፥20-21። በሕልም የሚገኘው የምሥጢር ፍች፤ ዘፍ. 40፥5-8።

ትርጉም፤ ቃል ከተገለጸበት አንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ ሲለወጥ የሚኖረው አሳብ፤ ዕብ. 4፥18፤ ዮሐ. 1፥42፤ 1ቆር. 12፥10፤ 14፥27-28።

ትናጋ፤ በተረሮ ውስጥ ሳይኖው ክፍለ አካል፤ ላንቃም ይባላል፤ ሲ.ኤ. 4፥4፤ ሕዝ. 3፥26።

ትንሣኤ፤ ትንሣኤ ማለት ከሞት በኋላ በነፍስ ብቻ ሳይሆን፣ በሥጋና በነፍስ ሕይወት ማግኘት ማለት ነው።

ትንሣኤ በብሉይ ኪዳን

አንዳንድ ጥቅሶች ሰዎች በሥጋ እንደሚነሡ ያላያሉ፤ መዝ. 16፥9-11፤ ኢሳ. 26፥19፤ ዳገ. 12፥2። ሰዱቃውያን በትንሣኤ እያምኑም፤ ክርስቶስ ግን ብ.ኪ.ን በመጥቀስ ስሕተታቸውን አጋለጠ፤ ማቴ. 22፥23-33።

የኢየሱስ ትንሣኤ

ጌታ ከተገለጠላቸው በኋላ ሐዋርያት በኢየሱስ ትንሣኤ አልተጠራጠሩም፤ ትንሣኤው ዋና የስብከታቸው መሠረት ነበረ፣ ከዚህም የተነሣ መከራን ተቀበሉ፤ ሐ.ሥ. 4፥1-3። ትንሣኤውን በምስት ነገሮች አረጋገጡ፡-

ሀ) ብሉይ ኪዳን፤ ሐ.ሥ. 2፥25-28። ኢየሱስም ራሱ አስቀድሞ ስለ ትንሣኤው ተናግሮ ነበር፤ ማር. 8፥31፤ 9፥30-31፤ 10፥34፤ 14፥28፤ ዮሐ. 2፥19-21።

ለ) ምንም እንኳን ጠባቂ ዘብ በደረገበትም፣ መቃብሩ ባዶ ሆኖ ተገኘ፤ ማቴ. 27፥62-28፥15፤ ዮሐ.

ሐ) ኢየሱስ በእርባ ቀን ውስጥ ለወንዶችና ለሴቶች፣ ለብዙ ሰዎችም በአንድነትና በየገላቸው፣ በቀንና በሌሊት፣ በቤትም በውጭም እየታየ ተናገረ፤ ተራመደ፤ ተጻሰለ፤ ከእነርሱም ጋር በላ። ከተገለጠባቸው ጊዜያት መካከል ዐሥራ አንዱ ተዘርዘረዋል፡-

- 1-5. በተነሣበት ዕለት ለመግደላዊት ማርያም (ዮሐ. 20፥11-18)፣ ለሴቶች (ማቴ. 28፥9-10)፣ ለጳጳርስ (ሉቃ. 24፥34፤ 1ቆሮ. 15፥5)፣ ለቀለዳና ለሌላው ሰው በኤማሁስ መንገድ (ሉቃ. 24፥13-35)፣ ከቶማስ በቀር ለሐዋርያት በአንድነት ታየ፤ ሉቃ. 24፥36-43፤ ዮሐ. 20፥19-25።
- 6. በስምንተኛው ቀን ለሐዋርያት ሁሉ ታየ፤ ዮሐ. 20፥26-29።
- 7. ከዚያም በኋላ ለሰባቱ ሐዋርያት በገሌላ ባሕር ዳር፤ ዮሐ. 21።
- 8. ለአምስት መቶ ሰዎች፤ ማቴ. 28፥16-20፤ 1ቆሮ. 15፥6።
- 9. ለያዕቆብ ታየ፤ 1ቆሮ. 15፥7።
- 10. ሲያርግ ለሐዋርያት ታየ፤ ሉቃ. 24፥44-53፤ ሐ.ሥ. 1፥6-11፤ 1ቆሮ. 15፥7።
- 11. ካረገ በኋላ ለጳውሎስ በደማስቆ መንገድ ታየ፤ ሐ.ሥ. 9፥1-9፤ 1ቆሮ. 15፥8።

ትንሣኤው ኢየሱስ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑን፣ ምእመናንም በእርሱ መጽደቃቸውን ያረጋግጣል፤ ሮም 1፥3-4፤ 4፥25።

የትንሣኤ ሁኔታ፤

ሙታን በአዲስ ሁኔታ ይነሣሉ። ኢየሱስ ከተነሣ በኋላ ታየ፤ ተሰወረ። ወደ ላይ በማረጉ፣ ወደ ተቆለፈ ቤትም በመግባቱ፣ በዚህ ዓለም ሕግ አለመወሰኑ ተገልጿል፤ ሉቃ. 24፥31-51፤ ዮሐ. 20፥19። ነገር ግን መንፈስ ብቻ አልነበረም፤ የችግካሩ ምልክቶች ነበሩበት፤ ሰዎች ዳሰሱት፤ በፊታቸውም ሙብልን በላ። ጳውሎስ ስለ ትንሣኤ ሁኔታ በ1ቆሮ. 15፥35-50 በሰፊው ያስተምራል። ሰው ከተነሣ በኋላ አካል ይኖረዋል፤ አካሉ ግን መንፈሳዊና የማይበሰብስ ይሆናልና ሥጋዊ ነገር አያስፈልገውም፤ ማቴ. 22፥30። ምእመናን በትንሣኤ ጊዜ እንዴት እንደሚሆኑ ሙሉ በሙሉ ገና አያውቁም፤ ነገር ግን ሥጋቸው የኢየሱስን ሥጋ እንዲመስል ይለወጣል፤ ፊል. 3፥21፤ 1ዮሐ. 3፥2። በክርስቶስ ዳግም ምጽአት መልካም ያደረጉ ለሕይወት ትንሣኤ፣ ክፉ ያደረጉ ደግሞ ለፍርድ ትንሣኤ ይነሣሉ፤ ዮሐ. 5፥28-29፤ 1ተሰ. 4፥13-18፤ ራእ. 20፥11-15። አማኝ በምድር ላለ በክርስቶስ ሆኖ የትንሣኤው ተካፋይ ሆኗልና በአዲስ ሕይወት ይኖራል፤ ሮም 6፥4-11፤ ቆላ. 3፥1። ይህም «ፈተኛው ትንሣኤ» ይባላል። «ሺህ ዓመት» ይሆን ይላል።

ትንቢት፤ ነቢያት ያስተማሩት ትምህርት

ትንቢት ተብሏል፤ ነቢያት ሕዝቡን ሁሉ ከነበረበት ሁኔታ ለማላቀቅ በእግዚአብሔር ስም የተናገሩት የወቀሳም ሆነ የማጽናኛ ቃል ነው። ይህም ገና ያልተፈጸመውንና እንደየወቅቱ ሁኔታ የተሰጠውን የእግዚአብሔር ቃል ያጠቃልላል፤ 2ጴጥ. 1፥19-21። እግዚአብሔር በብዙ ዓይነትና በብዙ መንገድ በነቢያት ጠኑል ተናገረ፤ ዕብ. 1፥1። ነገሮች ሲተነበዩ መሠረታዊ ሁኔታቸው እንጂ በጋዜጣ እንደሚጻፉ ድርጊቶች አይደሉም። ስለዚህ ትንቢት ከመፈጸሙ በፊት እንዴት እንደሚሆን አይታወቅም፤ ከተፈጸመ በኋላ ግን ድርጊቱ የትንቢቱ ፍጻሜ መሆኑን የእግዚአብሔር ሰዎች ያስተውላሉ። የኢ.ኪ. ጸሓፊዎች «በነቢይ ... የተባለው ይፈጸም ዘንድ ይህ ሁሉ ሆነ» እያሉ ደጋግመው ቢኪ.ን ይጠቅሳሉ፤ ማቴ. 1፥21-23፤ 1ጴጥ. 1፥10-12።

የትንቢትን ቃል መተርጎም ከባድ ነው፤ ሆኖም የሚከተሉትን ነገሮች ማስተዋል ይረዳል፡-

- 1. ነቢይ እንደ ሰሚዎች ሁኔታና ዕውቀት ይናገራል፤ የትንቢት ፍጻሜ ግን እንደሚፈጸምበት ዘመንና ሁኔታ የሚታይ ነው። ለምሳሌ ስለ ዳዊት ድንኳን የተተነበየው አሕዛብ ባሉባት በቤ.ክ. ተፈጸመ። መሠረታዊው ነገር የእግዚአብሔር ሕዝብ በረከት ነው፤ አዋጽ 9፥11፤ ሐ.ሥ. 15፥14-19።
- 2. አንዳንድ ጊዜ ትንቢት ቃል በቃል ሳይሆን መሠረታዊ ግቡን ተመርኮዞ ሊፈጸም ይችላል። ለምሳሌ ስለ ኤልያስ የተተነበየው በመጥምቁ ዮሐንስ ተፈጸመ። መሠረታዊው ነገር ሕዝብን ለእግዚአብሔር ማዘጋጀት ነው፤ ሚል. 4፥5፤ ማቴ. 17፥10-12።
- 3. ትንቢት ከአንድ በላይ በሆነ ጊዜ ወይም መንገድ ሊፈጸም ይችላል። ለምሳሌ ከቤቱ ንጉሥ እንዳይጠፋ ለዳዊት የተሰጠ ተስፋ መጀመሪያ በሰሎሞን በኋላም በኢየሱስ ክርስቶስ ተፈጸመ፤ 2ሳሙ. 7፥12-17፤ ራእ. 22፥16።
- 4. በአንድ ትንቢት ውስጥ የሚገኙ ነገሮች በተለያዩ ጊዜያት ሊፈጸሙ ይችላሉ። ለምሳሌ የክርስቶስ የመጀመሪያና የሁለተኛ መምጣት (ኢዩ. 2፥28-32)፣ የኢየሩሳሌም ውድቀትና የዓለም መጨረሻ፤ ማቴ. 24፥1-3፤ 15-31።
- 5. ስለ ሰው የተነገረ ትንቢት በሰው አድራጎት ሊቀር ይችላል፤ ኤር. 18፥7-10። ለምሳሌ የነሃይ ሰዎች ንስሐ ስለገቡ የዮናስ ቃል አልተፈጸመም፤ ዮናስ 3፥4-10። «ነቢይ» ይሆን ይላል።
- 6. በቤ.ክ. ትንቢትና መገለጥ በሥርዓት መነገር ስላለበትና ቤ. ክ. በገላፊነት መመርመር የሚገባት ስለመሆኗ ሐዋርያው ጳውሎስ በሰፊው ጽፏል፤ 1ቆሮ. 14፤ 1ተሰ. 5፥19-21።

ትንንኝ፤ የምትበርር፣ የሰውን ደም የምትመጥ በጣም ትንንጃ ፍጥረት፤ ማቴ. 23፥24። የእግዚአብሔር ዘፍ. 2፥16። «ሕግ» ይሆን ይላል።

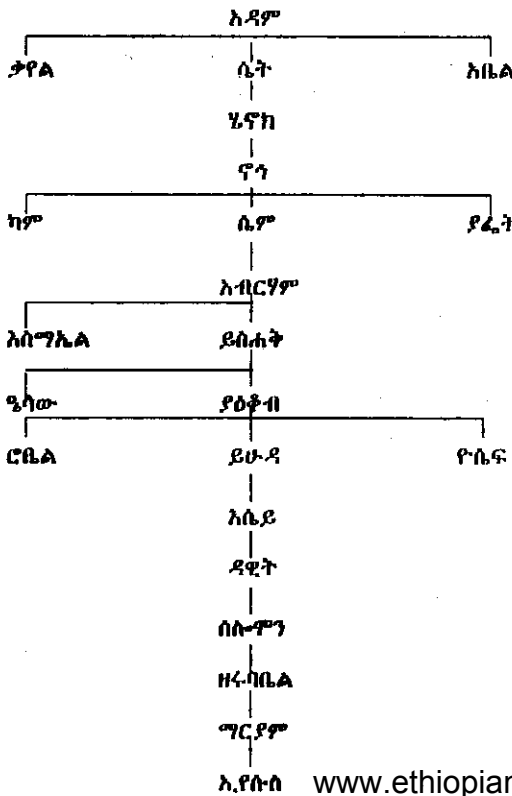
ትእዛዝ፤ 71 ወይም 72 ቀናና (አንቀጽ) ያለበት የሲናዶስ መጽሐፍ ክፍል። «ሲናዶስ» ይሆን ይመ.

ትኩሳት፤ እንደ ንጻድ ያለ በሽታ፤ ዘሌ. 26፣ 16። «በሽታ» ይሆን ይመ.

ትካዜ፤ ጽኑ ገዘን፣ ጭንቀት። ትካዜ ብዙ ከማሰብና ከመመርመር ሊመጣ ይችላል፤ መክ. 1፣ 18፤ 2፣ 23። የልብ ዕረፍት ከማጣት የተነሣም ትካዜ በሰው ላይ ይደርሳል፤ ኢዮብ 30፣ 28።

ትውልድ፤ 1. የአንድ ሰው ታሪክና ከእርሱ የተወለዱ ሰዎች ስም ታሪክ፤ ዘፍ. 5፣ 1፤ 6፣ 9። 2. በተራ የሚቋጠር የዘር አወራረድ፤ ማቴ. 1፣ 17። 3. በአንድ ዘመን የሚኖሩ ሁሉ፤ መላ. 3፣ 2። 4. በአንድ አላብ የሚመራ ሕዝብ፤ ማቴ. 16፣ 4።

የትውልድ ሐረግ፤ ከላይ ወደ ታች፣ ከታች ወደ ላይ የሚቋጠር የዘር ስም ዝርዝር። የትውልድ ሐረግ፣ ሰዎች ከማን እንደተወለዱ፣ የርስት መብታቸውን፣ የማዕረግ ወይም የሹመት ቅደም ተከተላቸውን፣ የወገንና የገንድ ግንኙነትታቸውን ሊያሳይ ይችላል። በመቅ. ብዙ የትውልድ ሐረግ አለ፤ በተለይ የአዳም (ዘፍ. 5)፡

የናገ (ዘፍ. 10)፣ የሴም (ዘፍ. 11፣ 10-32)፣ የያዕቆብ (ዘፍ. 46፣ 8-27)። የእስራኤል ትውልድ ሐረግ እስከ ባዪሎን ምርኮ በ1 ዘ.መ. 1-9 ይገኛል፤ ከባዪሎን ምርኮ በኋላ የተመለሱት የትውልድ ሐረግ በዕዝ. 2፣ 1-63፤ 8፣ 1-20፤ ነሀ. 7፣ 7-63 ተጽፏል።

ማቴዎስ የክርስቶስን ትውልድ ሐረግ ከአብርሃም ጀምሮ ይዘረዝራል፤ ማቴ. 1፣ 1-17። ይህም በሦስት ክፍል የተከፈለ ሲሆን፣ እያንዳንዱ ክፍል ዐሥራ አራት ትውልድ ይገኝበታል። ማቴዎስ ከአይሁድ ደምብ ውጭ አምስት ሴቶችን በትውልድ ሐረግ ውስጥ ጽፏል፤ ከኢዮራም በኋላ ሦስት ትውልድ፣ ማለትም አካዝያስን፣ ኢዮአስንና አሚስያስን አልፏቸውም፤ ማቴ. 1፣ 8፤ 1 ዘ.መ. 3፣ 11-12። በሐረግ ውስጥ «ወለደ» ወይም «ልጅ» የሩቅ ግንኙነትን ወይም የወራሽነትን መብት ሊያመለክት ይችላል ነበር።

ሉቃስ የክርስቶስን ትውልድ ሐረግ እስከ አዳም ድረስ ጻፈ፤ ሉቃ. 3፣ 23-38። ከአዳም እስከ አብርሃም ያለው የትውልድ ሐረግ ከ1 ዘ.መ. 1፣ 1-4፣ 24-28 ጋር ይስማማል። የሉቃስ ሐረግ አቋጣጠር ከአብርሃም እስከ ዳዊት ድረስ ከማቴዎስ ጋር ይገናኛል። ከኢየሱስ እስከ ዳዊት ድረስ ግን ይለያያል። ልዩነቱ በምን ምክንያት እንደሆነ አልተገለጠም። የሆነው ሆኖ ሉቃስ በሥጋ ትውልድ ሐረግ፣ ማቴዎስ ደግሞ በሕግና በመብት ትውልድ ሐረግ ላይ ያተኮሩ ይመስላል። በኢየሱስ ትውልድ ሐረግ የታወቁ ዋና ዋና ሰዎች የሚከተሉት ናቸው፡-

ትዕቢት፤ ከራት፣ የትሕትና ተቃራኒ። እግዚአብሔር ስለሚቃወማቸው ትዕቢተኞች ይወድቃሉ፤ ምላ. 8፣ 13፤ 16፣ 18፤ 21፣ 4፣ 24፤ ኢሳ. 13፣ 11፤ 1ጢዮ. 3፣ 6፤ 1ጲጥ. 5፣ 5፤ ያዕ. 4፣ 16። «ከራት»፣ «ትምክህት» ይሆናል።

ትዕቢት (የዮርዳኖስ)፤ በክረምት ጊዜ የውሃውን መላት ያመለክታል። ውሃው ሞልቶ በዳርና በዳር ሲፈስ ጫካው ትልቅ ይሆናል፤ አውራጆችም ከአካባቢው ይወጣሉ፤ ኦር. 12፣ 5፤ 49፣ 19።

ትዕግሥት፤ መቻል። ትዕግሥት ያለው ሰው ለረጅም ጊዜ በመክራ ይጸናል፤ ተስፋ ያደርጋል፤ ምሕረትንም ያሳያል። እግዚአብሔር ለሰዎች ብዙ ትዕግሥት አሳይቷል፤ ሮም 2፣ 4፤ 15፣ 5፤ 1ጲጥ. 3፣ 20። በእግዚአብሔርና በሰው ዘንድ ትዕግሥት የተመሰገነ ነው፤ ያዕ. 5፣ 11። ትዕግሥት የመንፈስ ፍሬ ነው፤ ገላ. 5፣ 22። ታጋሹም በፈተና ይጸናል፤ ሮም 5፣ 3-4፤ ያዕ. 1፣ 2-4።

ትያጥሮን፤ እስያ በተባለች በሮም ክፍለ አገር የምትገኝ ከተማ። በዚች ከተማ ይሠራ የነበረው ቀይ ሐርና ጥሩ ቀለም ያለው ልብስ በሌሎች አገሮች ዘንድ የታወቀ ሆነ፤ ሐ.ሥ. 16፣ 14። ጳውሎስ በኤፌሶን ላለ ቤ.ክ. በዚች ከተማ የተመሠረተች ይመስላል፤ ሐ.ሥ. 19፣ 10፤ ራእ. 1፣ 11፤ 2፣ 18-29። ዛሬ አኪላር የሚባል ትልቅ ከተማ በቦታው ላይ ይገኛል። ከ. 7ሰ።

ትጋት፤ ገታት፣ የሌሊት ዘብ፣ ያለ እንቅልፍ መጠበቅ። ሌሊት አይሁድ በሦስት፣ ሮማውያን ደግሞ በአራት ከፍለው ጠባቂዎችን ያቆሙ ነበር፤ እነዚህም ከፍሎች በመቅ. ትጋቶች ተብለው ይጠራሉ፤ መሳ. 7፡19፣ ማር. 6፡48። ምእመናን እንዳይወድቁ በትጋት እንዲጸልዩ ታዘዘዋል፤ ማር. 13፡33፣ ሉቃ. 21፡36፣ ኤፌ. 6፡18፣ ቀላ. 4፡2።

ትግል፤ በመቅ. በወደቀና በውድድር ባይጠቀሱም፣ በሰዎች መካከልና በመንፈሳዊ ዓለም ላሉ ግጥቶች ምሳሌ ሆኗል፤ ዘፍ. 30፡8፣ 32፡24፣ ኤፌ. 6፡12፣ 2ጢሞ. 2፡5።

ቶማስ፤ ከዮሴፍ ሁለተኛ ሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፡3። ቶማስ በአራማይክ፣ ዲዲሞስ በግርክ ሲሆን፣ ትርጉሙ መንታ ማለት ነው፤ የግል ስሙ አልተገለጠም፤ ዮሐ. 20፡24። ክርስቶስን ሲከተል ተስፋ መቁረጥን የሚያስከትል ድፍረት (ዮሐ. 11፡8-16)፣ አለማስተዋል (ዮሐ. 14፡5)፣ መጠራጠርም (ዮሐ. 20፡24-25) ይታይበት ነበር። ከትንሣኤ በኋላ ግን የክርስቶስን ጎን በመዳሰስ በእርሱ ላይ የተፈጸመበትን ከተረዳ በኋላ «ጌታዬ አምላኪ» ብሎ ወደ ሙሉ እምነት ደርሷል፤ ዮሐ. 20፡26-29። በቤ.ክ. ታሪክ በፋርስና በሕንድ ወንጌልን እንዳስተማረ ይነገራል። «ሐዋርያ» ይሙ.

ቶጳዝዮን፤ የሚያብላጫው ቢጫ ዓይነት የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 28፡17፣ ሕዝ. 28፡13።

ቶፌት፤ ልጆች ለሞሉክ የተቃጠሉበት፣ በሄናም ሸለቆ የሚገኝ የመስገኛ ቦታ። ኢየሱስ መስገኛውን ካፈረሰው በኋላ ቦታው የመቃብር ስፍራ ሆነ፤ 2ኛ. 23፡10፣ ኤር. 7፡31-34።

ቸል ማለት፤ ተገቢውን አለማድረግ፣ በተለይ በመንፈሳዊ ስጦታ አለመጠቀም፤ 1ጢሞ. 4፡14፣ ዕብ. 2፡3።

ቸርነት፤ በደግነት፣ በሌጋስነት የመስጠት ሁኔታ። እግዚአብሔር አስቀድሞ ለሰው ቸርነትን አሳይቷል፤ መዝ. 33፡5፣ ሮም 2፡4። ቸርነት መንፈስ ቅዱስ በአማኝ ሕይወት የሚያፈራው ፍሬ ነው፤ ገላ. 5፡22፣ ቀላ. 3፡12።

ቸንፈር፤ እንደ መቅሠፍት ያለ ክፉ ነገር። ብዙ ጊዜ ተላላፊ በሽታን ያመለክታል፤ ዘጸ. 5፡3፣ 2ኛ. 24፡13-15፣ ኤር. 14፡12፣ ሕዝ. 6፡11-12፣ ማቴ. 24፡7። «በሽታ» ይሙ.

ቸቦ፤ የጥራር መብራት፤ መሳ. 15፡4-5፣ ራእ. 8፡10።

ቸፌ፤ እንደ መቅ. አላብ ቃሉ የሚያሳክኖ ፈለግ የሚያወጣ የቆዳ በሽታን ይገልጻል፤ ዘጸ. 28፡27። «በሽታ» ይሙ.

ኃሣር፤ ከስድብና ከነቀፋ የተነሣ የሚመጣውን ውርደት ያመለክታል፤ መዝ. 69፡20።

ኃይል፤ ጥንካራ፣ ጉልበት፣ በግርኛ ማለት ስለ ላዩ ላዩ ዓይነት ኃይል ይናገራል። ይኸውም

የሰው ኃይል (ዘፍ. 31፡29፣ ሉቃ. 1፡17፣ ሐ.ሥ. 3፡12፣ 1ቆሮ. 4፡19-20)፣ የጦር ሠራዊት ኃይል (1ኪ.መ. 20፡1)፣ የመግሥታት ኃይል (አስ. 1፡3)፣ የሰይጣን ኃይል (ኢዮብ 1፡12)፣ የእግዚአብሔር ኃይል (1ኪ.መ. 29፡11፣ ኢላ. 40፡29፣ ሉቃ. 1፡35፣ 5፡17፣ ሮም 1፡16-20-21)፣ የክርስቶስ ኃይል (1ቆሮ. 5፡3-4)፣ የመንፈስ ቅዱስ ኃይል፤ ሉቃ. 4፡14፣ 24፡49፣ ሐ.ሥ. 1፡8፣ ሮም 15፡13-18-19። ምእመናን ለእግዚአብሔር ሊፍሩ የሚችሉት ክርስቶስ በሚሰጣቸው ኃይል ነው፤ 2ቆሮ. 12፡9፣ ፊል. 4፡13።

ኃጢአት፤ ስሕተት፣ ክፋት፣ ሕግን መተላለፍ፣ ዓመገ፣ በጎ ማድረግ፣ ዐውቆ አለመሥራት፣ በእምነት መሠረት አለመኖር፣ ወደ እግዚአብሔር ክብር አለመብቃት፤ ሮም 3፡11-12-23፣ 14፡23፣ 1ዮሐ. 3፡4፣ ያዕ. 2፡10፣ 4፡17። የተለያዩ ኃጢአት ቢኖሩም፣ ዋናው ኃጢአት በእግዚአብሔርና በክርስቶስ አለማመን ነው፤ መዝ. 51፡4፣ ሉቃ. 15፡18፣ ዮሐ. 16፡9፣ ሮም 8፡7።

1. የኃጢአት መኖር፤ ሰይጣን አስቀድሞ ወደቀ (2ኢጥ. 2፡4፣ ይሁዳ 6)፤ ሰውንም አታለለ። አዳም የተከለከለውን ፍሬ ዐውቆ በመብላቱ የእግዚአብሔርን ሥልጣን ተቃወመ፤ ቸርነቱን ረሳ፤ ጸጋውን ናቀ፤ ጥበቡን ነቀ፤ ጽድቁን ካደ፤ ቃሉንም አቃለለ፤ ዘፍ. 3፡1-6። እንደዚሁም የማንም ሰው ኃጢአት ውሸት፣ ስርቆት ... ወዘተ ብቻ ሳይሆን፣ ከእግዚአብሔር መንገድ መውጣትና እግዚአብሔርን መቃወም ነው።

2. የኃጢአት ውጤት፡-

ሀ) አዳም ሲወድቅ እግዚአብሔርን ፈራ፤ በእግዚአብሔር ፊት ለመታየት አፈረ፤ ዘፍ. 3፡7-10፣ ዮሐ. 3፡20።

ለ) የእግዚአብሔር ተግባር በሰዎች ላይ ሆነ፤ ዘፍ. 3፡16-19-23፣ ዮሐ. 3፡36።

ሐ) ፍጥረት ተረገመ፤ ዘፍ. 3፡17፣ ሮም 8፡20።

መ) ሰው በሰው ላይ መንግት ጀመረ፤ ዘፍ. 4፡8-19-23-24፣ 6፡2-5።

ሠ) የአዳም ኃጢአት በዘፍ ሁሉ ተቋጠረ፤ መዝ. 14፡2-3፣ መዝ. 7፡20፣ ሮም 5፡12-18፣ 1ቆሮ. 15፡22።

ረ) ሞት ገባ፤ ዘፍ. 2፡17፣ ሮም 6፡23።

ሰ) ሰው ኃጢአተኛ ሆነ፤ ረከሰ፤ ለሱም ክፉ ሆነ፤ ዘፍ. 8፡21፣ መዝ. 51፡5፣ ኤር. 17፡9፣ ማር. 7፡20-23፣ ሮም 3፡10-18። ሰው ኃጢአትን ከመሥራት በእግዚአብሔርና በባለ ሥልጣን ፍርሃት፣ በሥራ ድካም በሌላም ይገታል። በከፊልም የእግዚአብሔርን ሕግ ፈፈጽሞ ይችላል (ሮም 2፡14-15)፤ ነገር ግን ከእምነትና ከፍቅር የገደመገደ ሙሉካም ሥራ ለእግዚአብሔር ክብር

ሰለማደረገ እግዚአብሔርን አያስደስትም። እንደዚህ የሚያደርጉም ግብዞች ይባላሉ፤ ማቴ. 6፡2፡5፡16፤ ማር. 7፡6፡7፤ 1ቆሮ. 10፡31፤ 13፡3፤ ቲቶ 1፡15፤ 3፡5፤ ዕብ. 11፡6።

ሸ) ሰው ኃጢአተኛ በመሆኑ ፍጹም ደግነትን ማሳየት አይችልም፤ በራሱም ወደ እውነት ሊመለስ አይችልም፤ አያስተውልም (1ቆሮ. 2፡14)፤ እይታዘዝም (ሮም 8፡7)፤ አያምንም፤ ዮሐ. 6፡44፡45፡65። ስለዚህ የእግዚአብሔር መንፈስ ካልሠራ የሰው ልብ አይለወጥም፤ ዮሐ. 3፡3-8።

ኅብረት፤ አንድ መሆን፤ መተባበር፤ መስማማት። የክርስቲያን ኅብረት ከክርስቶስ ጋር አንድ መሆን ነው፤ 1ቆሮ. 12፡27፤ ገላ. 3፡27፡28፤ 1ዮሐ. 1፡3። አማኝ ከእግዚአብሔርና ከሌሎች ምእመናን ጋር ኅብረት ይኖረዋል (ሐ.ሥ. 2፡42፤ ፊል. 2፡1፤ 1ዮሐ. 1፡3፡4)፤ ከዉለማ ነገር ጋር ኅብረትን ከማድረግ ይሸሻል፤ 2ቆሮ. 6፡14-18፤ 1ዮሐ. 1፡6፡7። ኅብረት ከመንፈስ ቅዱስ የሚገኝ በረከት ነው፤ 2ቆሮ. 13፡14። «አንድነት» ይመ.

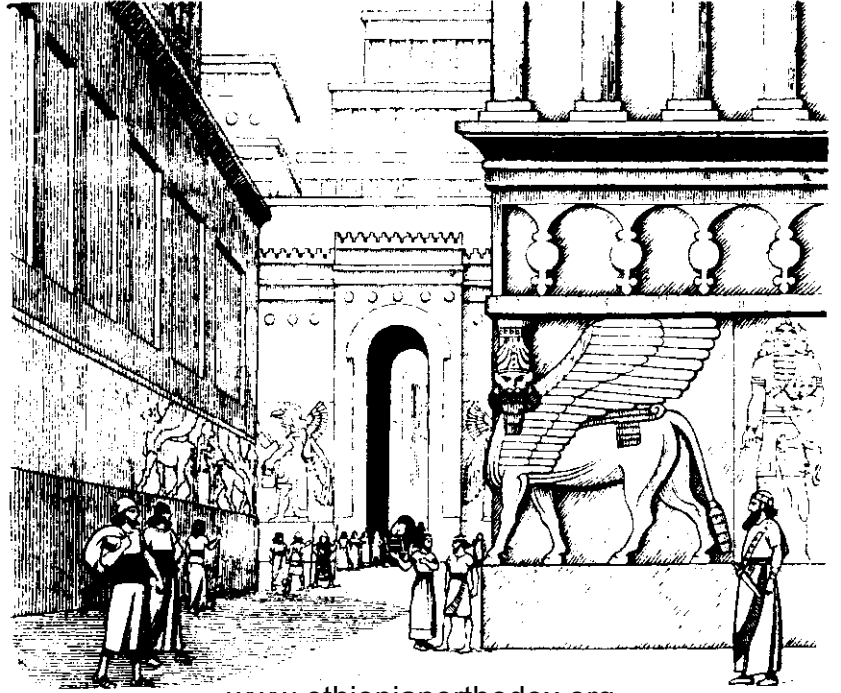
ኅብር፤ መልክ፤ ዐይነት፤ ዠፍ. 37፡3።

ኅብስት፤ በብ.ክ. ጊዜ ለቶርባን ይቀርብ የነበረ ማለፊያ ዳቦ። ከህናት በየሰንበቱ ዐሥራ ሁለት ኅብስት አዘጋጅተው በገበታ ላይ ያኖሩ ነበር፤ ይህም

ገጽ ኅብስት ይባላል። ያደረገውንም ኅብስት ይበሉታል፤ ዘሌ. 24፡5-9፤ ዘጉ. 4፡7።

ነህምያ፤ የፋርስ ንጉሥ የአርጤክስስ ጠጅ አላላሬ የነበረ አይሁዳዊ፤ ነህ. 1፡1፡2፡11። በአንዳንድ የግእዝ መጽሐፍ ሴንያ ተብሎ ይጠራል። በአርጤክስስ ዘመን መንግሥት በ20ኛው ዓመት፤ በ445 ከክ.በ. ኢየሩሳሌምን ለማሠራት ፈቃድ ተቀበለ፤ ነህ. 2፡1፡5፡6፡11። የኢየሩሳሌምን ፍርስራሽ ካየ በኋላ የከተማይቱን ሹማምንት ለሥራ አነሣግኛው፤ የጠላትን ተቃውሞ ሳይፈራ በ52 ቀን ቅጥርዋን አሠራ፤ ነህ. 2፡12-6፡15። አገሩን ሲገዛ ሕዝቡን በምክር ሲመራ እስከ 433 ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ቆየ፤ ነህ. 8፡9፤ 10፡1፤ 13፡6። «ሐቴርሳታ» ማለት አገረ ገዥው ማለት ነው። በዚያን ጊዜ ወደ አርጤክስስ ተመለሰ፤ እንደገናም ወደ ኢየሩሳሌም መጥቶ ተገቢ ያልሆኑ ሁኔታዎችን አይቶ በግሣጺና በኃይል እስከገዳቸው፤ ነህ. 13። ነህምያና ዕዝራ አብረው ይሠሩ ነበር። ነህምያ የእምነት ሰው ነበረ፤ በእግዚአብሔርም ቃል መሠረት በድፍረት ለመጸለይና ለመሥራት ቻለ፤ 1፡4-11፤ 2፡4፡20፤ 4፡14፡15፤ 6፡9-11።

የነህምያ መጽሐፍ፤ መጽሐፉ በጥንታዊ ዕብራይስጥ ጽሑፍና በግእዝ የመጽሐፈ ዕዝራ ክፍል ነው። ነህምያ ራሱ የጻፈው መሆኑ ግልጽ ነው፤ ም. 1፡1፡2፡4 ሌላም።

አከፋፈላ :-

1. ነሀምያ ወደ ኢየሩሳሌም ሄዶ ቅጥርዋን ማሠራተ፤ 1:1-7:4።
2. ከምርኮ የተመለሱት፣ በኢየሩሳሌም የኖሩት፣ የካህናትና የሌዋውያትም ዝርዝር፤ 7:5-73፤ 11:1-12:26።
3. የሕት መጽሐፍ መነበቡ፣ የንስሐ ጸሎት፣ ቃል ኪዳን መጽናቱ፤ 8:1-10:39።
4. የቅጥሩ መቀደስ፣ የእግዚአብሔርን ቤት ማስተዳደሩ፤ 12:27-47።
5. ነሀምያ ሕግ ተላላፊዎችን መገሠጹ፤ 13:1-31።

ነሐሰ፤ «ናስ» ይመ.

ነቃ፤ ተነሣ፣ ከእንቅልፍ፣ ከሞትና ከሌላም ሁኔታ፤ ዘፍ. 9:24፤ ጳጉ. 12:2፤ ሉቃ. 9:32፤ ሮም 13:11።

ነቅጣጣ፤ በባጥና በፍየል ወይም በሌላ እንስሳ መደበኛ አካል ላይ አልፎ አልፎ የሚታይ ልዩ መልክ፤ ዘፍ. 30:33-35።

ነቢይት፤ ትንቢትን የምትናገር ሴት። የታወቁት ነቢያት የሙሴ አጎት ማርያም (ዘጸ. 15:20)፣ የሌሎች ሚስት ዲቦራ (መላ. 4:4-7)፣ በኢየሱስ ዘመን መንግሥት የነበረችው ሕልዳና (2ነገ. 22:14-20)፣ ሐና (ሉቃ. 2:36)፣ የፊልጶስ አራት ደናግል ሴቶች ልጆች ናቸው (ሐ.ሥ. 21:9)። ሴቶች በቤ.ክ. ትንቢት መናገር ይፈቀድላቸዋል፤ ሐ.ሥ. 2:17፤ 1ቆር. 11:5።

ነቢይ፣ ነቢያት፤ ቃልን ከእግዚአብሔር ተቀብሎ ለሕዝብ የሚናገር። ነቢይ፣ የእግዚአብሔር ሰው (1ሳመ. 9:6)፣ ባለራእይ (1ሳመ. 9:9)፣ የእግዚአብሔር ባሪያ (2ነገ. 24:2) ይባላል። ነቢያት ቃሉ ከእግዚአብሔር እንደመጣ በረዳም፣ እንደት እንደመጣላቸው ብዙ ጊዜ አይገልጹም ነበር። ብቻ «እግዚአብሔር እንዲህ ይላል» እያሉ ትንቢት ይናገሩ ነበር፤ አሞጽ 1:3:6:9፤ ሚካ. 3:8። ቃሉ አንዳንድ ጊዜ በራእይ፣ በሕልም፣ በመልአካም ይገለጻላቸው ነበር፤ ዘጉ. 12:6፤ ጳጉ. 10:11። ቃሉ በብዙ ዓይነት መንገድ በሰጣቸውም (ዕብ. 1:1)፣ እስከናገሩ ድረስ በእነርሱ ላይ እንደ ሸክም ነበረ። በእግዚአብሔር መንፈስ ተመርተው ተናገሩ፤ ኢሳ. 15:1፤ 2ጴጥ. 1:21። ነቢያት ለዚህ ሥራ ተጠሩ፤ ኢሳ. 6፤ ኤር. 1:4-10፤ ሉቃ. 3:2።

ቃሉ ስለ ሁለት የተያያዙ ነገሮች የሚያስገነዝብ ነበር።

1ኛ. በእግዚአብሔር ውሳኔ ስለሚፈጸሙ ድርጊቶች፣ ስለ መንግሥታት፣ ስለ ሰዎች፣ ስለ ኃጢአት።

2ኛ. ወደፊት ስለሚሆኑት ድርጊቶች። ነቢያት ብዙ ጊዜ የእግዚአብሔርን ቃል በምላሌ (ኢሳ. 5:1-7)፣ ወይም በድርጊት ይገልጹ ነበር፤ እውነተኛው የኢትዮጵያ ጥቅም ላይ የዋለው ነው።

ለነቢያት ትምህርት ቤትና ደቀ መሳሙርት ነበሩአቸው (1ሳመ. 19:20፤ 2ነገ. 2:3፤ ኢሳ. 8:16)፣ እነርሱም የነቢያትን ትንቢት የጻፉ ይመስላል። ራሳቸውም ነቢያት የታሪክ መጻሕፍትን ጽፈዋል፤ 2ዜ.መ. 9:29፤ 32:32። ነቢያት የእግዚአብሔርን ቃል ያስተላልፉ ነበር፤ 1ነገ. 13:11-25።

ሐሰተኞች ነቢያት ነበሩ። አንዳንዶች ዐውቀው ለገንዘብ ሲሉ ይናገሩ ነበር (አሞጽ 7:12:13)፣ ሌሎች ተላሰተው ከራሳቸው የልብ አሳብ ተናገሩ (ሕዝ. 13:2)፣ የተወሰኑት ደግሞ በክፉ መንፈስ ተመርተው ተናገሩ፤ 1ነገ. 22:19-25። ነቢይ ሐሰተኛ መሆኑ የሚታወቀው - ቃሉ ሳይፈጸም ሲቀር (ዘጸ. 18:20-22)፣ ባዕድ አምልኮትን ሲከተል (ዘጸ. 13:1-4)፣ አካሄዱ ክፉ ሲሆን (ኤር. 23:9-14)፣ ኃጢአት በዘላ ጊዜ ስለ ፍርድ ሳይሆን፣ ስለ ሰላም ሲተነብይ (ኤር. 23:16-32) ነው።

ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ራሱ በትሰብእቴ ከፈጸመላቸው ለገልግሎቶች አንዱ የትንቢት ሥራ በመሆኑ ነቢይ ነው። ለደገነነታችን የተሰጠውን የእግዚአብሔርን ፈቃድ በመግለጥ የኪዳንትን ሥራ ፈጸመ፤ ማቴ. 5:17-18፤ ማር. 6:4፤ ሉቃ. 7:16፤ ዮሐ. 1:18፤ 9:17፤ 14:24:26።

በአ.ክ. ዘመንም እግዚአብሔር ነቢያትን አስነሣ፤ ከሐዋርያት ጋር የቤ.ክ. መሥራቾች ነበሩ፤ ከመምህራንም ጋር አገለገሉ፤ ሐ.ሥ. 13:1፤ ኤፌ. 2:20። ሥራቸው የሚመጣውን መግለጥ (ሐ.ሥ. 11:28፤ 21:10:11፤ ራእ. 1:19)፣ ቤተ ክርስቲያንንም መምከር፣ ማጽናትና ማገጽ ነው፤ ሐ.ሥ. 15:32፤ 1ቆር. 14:3። በቤ.ክ. የትንቢት ቃል ለነቢይ ሲገለጥ በሥርዓት ሊነገር ይገባል፣ ሌሎችም የእግዚአብሔር ቃል መሆን መለየት ያስፈልጋቸዋል፤ 1ቆር. 14:6-33። ሐሰተኞች ነቢያት እንደሚሰሙ ክርስቶስም ሐዋርያትም ተናገረዋል፤ ማቴ. 7:15-20፤ 2ጴጥ. 2:1፤ 1ዮሐ. 4:1። «ራእይ»፣ «ትንቢት» ይመ.

ነብር፤ «እንስሳት» ይመ.

ነነዌ፤ ይህ ጥንታዊ ከተማ በጤገርስ ወንዝ ጳር በናምሩድ ተመሠረተ፤ ዘፍ. 10:11:12። ለአሦር መናገሻ ከተማ ሆነ፤ እጅግ ሰፊና ያሚረ ነበር። የከተማው ቅጥር ርዝመት ዐሥራ ሁለት ኪ.ሜ. ነበረ፤ እነሰናከሪም ብዙ ሕንጻዎችን ሠራባት፤ የናስ 4:11። የነነዌ ሰዎች ንስሐ እንዲገቡ የራስ ወደ ነነዌ ተላኩ፤ ንስሐም ገቡ፤ ሉቃ. 11:30። የባቢሎን መንግሥት ተገዛውን ይዞ አረፈሰው። ክ. 1 ለ።

ነካ፤ ዳሰሰ፤ ያዘ፤ ዘፍ. 3:3፤ ኢሳ. 52:11፤ ዘክ. 2:8፤ ዮሐ. 20:17፤ ቆላ. 2:22።

ነውር፤ እላፋሪ ድርጊት ወይም ሁኔታ። በተለይ ከተፈጥሮ ሁኔታ በመውጣት የሚያጋጥም (ዘጸ. 12:5፤ ሮም 1:27፤ 1ቆሮ. 11:14-15፤ 14:35፤ ኤፌ. 5:12) ወይም ጋጠኤት ወይም በመሥራት ይታያል፤ ፊል. 3:19፤ ይሁዳ 13፤ ክርስቲያን ያለ ነውር መሆን አለበት፤ ኤፌ. 1:4፤ 5:27። በዕብ. 12:1-2 «ነውር» የመሰቀል ላይ ውርደትን ያመለክታል።

ነዘር፤ ተናጻፊ እሳብ፤ ኢሳ. 30:6።

ነገድ፤ ከታወደ በኋላ በአንድነት ታስሮ የተቀመጠ እህል። የገብስ፣ የስንደና የጤፍ ነገ ሊባል ይችላል፤ መዝ. 126:6። የሴፍ የነጻ ሕልም አዩ፤ ዘፍ. 37:6-7። በፍርድ ቀን የጻድቃንና የጋጥአን መለየት በነገ ተመሰሏል፤ ማቴ. 13:30።

ነገ፤ ከዛሬ በኋላ የሚሆነው ቀን ወይም ዘመን፤ ምሳ. 27:1፤ ኢሳ. 22:13፤ ማቴ. 6:34፤ ሉቃ. 13:32፤ 1ቆሮ. 15:32፤ ያዕ. 4:13-14።

ነገሥት፤ ስል እስራኤልና ስለ ይሁዳ ንጉሥነት የሚተርኩ 1ኛና 2ኛ ነገሥት መጻሕፍት። ከዳዊት ልጅ ከሌሎችን እንሥቶ ሕዘቱ የሁዳ መንግሥት ማለቂያ ድረስ የሁለቱን፤ የእስራኤልንና የይሁዳን መንግሥታት፤ የነገሥታትን ታሪክ ይተርካል። የ400 ዓመት ታሪክ ነው። ዳዊትና ስሎሞን 12ኛን ነገዶች በሙሉ ሲገዙ፤ በሰሎሞን ልጅ በሮብላም ዘመን መንግሥቱ ተከፍሎ ዐሥሩ ነገዶች የሰሎሞን ጠላት የኢየርብላም ግዛት ሆኑ፤ እስራኤልም ተባለ። 2 ነገዶችም ለሮብላም ሆኑ፤ ይሁዳም ተባለ። ነገ. 17:28-33፤ 12:16-20። በኢየርብላም መጋኘት የሰሜን ህንጻዎች ሕዝብ በእግዚአብሔር ላይ በሚመስሉ ሌሎችን አማካኝነት ግምገማ ያደረጉ፤ በእስራኤልም ነገሥታት መካከል እግዚአብሔርን የገረገጡ በዙ አልነበረም። እግዚአብሔር አሦራውያንን በእስራኤል ላይ ያስነሣቸው በዚህ ምክንያት ነው። የእስራኤልም መናገሻ ከተማ የነበረችው ሰማርያ በ722 ክክ. በ አሦራውያን እጅ ፈረሰች፤ የእስራኤልም ሕዝብ ተማርከው ወደ አሦር ፈለሱ፤ ነገ. 17:3-6።

በደቡብ መንግሥት በይሁዳ የኢየሩሳሌም ከተማ፤ የእግዚአብሔር ቤተ መቅደድና ካህናት ነበሩ። ሕዝቡ እግዚአብሔርን ይፈሩ ነበር። መልካሞችም ነገሥታት ነገሡ። በኋላ ግን ምናልባት በግዴት ለሕወት እግዚአብሔር በሰማርያ ላይ አሦራውያንን እንዳስነሣ በኢየሩሳሌም ላይ ናቡከደነፆር የተባለውን የባቢሎንን ንጉሥ አስነሥቶ በ586 ክክ. በ ኢየሩሳሌም በባቢሎን ሰዎች (በከለዳውያን) እጅ ፈረሰች፤ የይሁዳም ሕዝብ ተማርከው ወደ ባቢሎን ፈለሱ፤ ነገ. 24:3:4:10-15።

አብዛኞቹ ነገዶች የተነሡት በነገሥታት ዘመን ነው። ነገሥታቱና ሕዝቡ ሲያምዑበት፡ «ተመለሱ፡ ካልተመለሳችሁ እግዚአብሔር ይፈርዳችኋል» ብለው እንዲያስጠነቅቁአቸው እግዚአብሔር ነገዶችን

ላከላቸው፤ 2ዜ. መ. 36:15:16፤ ኤር. 25:1-11። ከኤልያስና ከኤላሳሕ ሌላ ኢሳይያስና ሚካያስ፤ ሆሴዕና አሞጽ፤ ሶርንያስ፤ ኤርምያስ፤ ሌሎችም ነገዶች የተነሡት በነገሥታት ዘመን ነው።

የነገሥታት ታሪክ በሙሉ አስቀድሞ በ1 መጽሐፍ ብቻ ተጽፎ ነበር፤ 70 ሊቃናት ግን ወደ ግሪክ ቋንቋ በተረጎሙት ጊዜ መጽሐፍ በ2 ተከፈለ። መጽሐፉ የተጻፈው ንጉሡ የአኪን ከሞተ በኋላ ነውና ምናልባት በስደት ዘመን በባቢሎን አገር ሳይጻፍ አልቀረም፤ ነገ. 25:29:30። ጸሓፊው ማን እንደሆነ ግን አልታወቀም። ነገር ግን እንደ ጥንት አዲሁድ አሳቢ በታወቀ ነገይ (ነገ. 29) እንደተጻፈ ይታሰባል። ጸሓፊው ታሪኩን ሲያዘጋጅ ቀደም ብሎ ስለ ጉዳዩ የተጻፉ መጻሕፍትን እንዳንበብ ይታመናል፤ ነገ. 11:41፤ 14:19:29፤ 1ዜ. መ. 29:29።

አከፋፈል ፡-

1. የሰሎሞን ዘመን መንግሥት፤ ነገ. 1-11።
2. እስራኤል እስከተማሪክ ድረስ የነበሩ የእስራኤልና የይሁዳ ነገሥታት ታሪክ፤ ነገ. 12 እስከ 2ካ. 17።
3. ይሁዳ እስከተማሪክ ድረስ የቆዩት የይሁዳ ነገሥታት ታሪክ፤ ነገ. 18-25።

ነገር፤ አሳብን ገለጠ። እግዚአብሔር በብዙ ጥይት መንገድና በመጨረሻም በልጁ ተናግሯል፤ ዕብ. 1:1-2። ክርስቶስ ለሰዎች ተናገረ፤ ደቀ መዛሙርቱም ስለ ልዩ ልዩ ነገር ተነጋገሩ፤ ሉቃ. 24:13-14:32።

ነገድ፤ ከአንድ አባት የተወለደ ሕዝብ። ያዕቆብ ዐሥራ ሁለት ወንዶች ልጆቹን ባረካቸው (ዘፍ. 49)፤ እነርሱም የቤተ እስራኤል አባቶችና ነገዶች ሆኑ። የሴፍ ነገድ በሰሙ ሳይሆን ብዙ ጊዜ በልጆቹ በኤዌልምና በምናልቀ ተጠርቷል፤ በእስራኤል ሰልፍም ጊዜ ፎፍራምና ምናልቀ ሁለት ነገዶች ሆነው ተቀጠሩ፤ ዘጉ. 2:18-24።

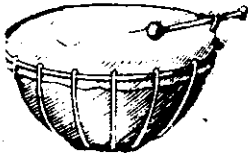
የእስራኤል ነገዶች ከነጻንን ሲወርሱ፤ እንደ ሁኔታቸውና እንደ ብዛታቸው፤ በምርጫም በዕጣም ርቦት ተሰካቸው። የልዊ ነገድ ካህናት በመሆናቸው እንደ ሌሎቹ መሬት አልተሰጣቸውም፤ ዘጉ. 32፤ ኢያሱ 13-19። ካ. 3 ይመ.። በመላኛነት ዘመን እያንዳንዱ ነገድ በራሱ ተጽደረ። በሳዖልና በዳዊት ጊዜ ግን አንድ እየሆነ ሄደ፤ ዳዊትም ለየነገዱ አለቃ ሾመ፤ 1ዜ. መ. 27:16-22።

የይሁዳ ነገድ አየባረታ ሲሄድ ሌሎች አልተደሰቱም ነበርና፤ ከሰሎሞን ሞት በኋላ በሮብላም ላይ ዐመፁ፤ ኢየርብላምንም አነገሡ፤ የእርሱም መንግሥት እስራኤል ተባለ፤ ነገ. 12:1-16። ከባቢሎን ምርኮ በኋላ ሰዎች ነገዳቸውን ቢያውቁም ለአስተዳደሩ ለውጥ አላመጣም፤ ሉቃ. 2:36፤ ያዕ. 1:1።

ዐሥራ ሁለት ነገዶችና ዐሥራ ሁለት ሐዋርያት ይመሳሰላሉ፤ ስሞቻቸውም በመንግሥተ ሰማያት በሮቶና መሥሪያች ላይ ተጽፈዋል፤ ማቴ. 19:28፤

ገላ. 6: 16፤ ራእ. 21: 12-14።

ነጋሪት፤ እንደ ከጦር ያለ ባለአንድ አፍ፤ በቆላፋ እንጨት የሚመታ የዚህ ስቃ፤ 2ሳሙ. 6: 5።

ነጋሪትና መምቻው

ነጉድንድ፤ መብረቅ ከወረደ በኋላ የሚሰማ ድምፅ፤ ኢዮብ 37: 2-5፤ መዝ. 29። ፍልስጥኤማውያን እንዲሸነፉ እግዚአብሔር የነጉድንድ ድምፅን አሰማ፤ 1ሳሙ. 7: 10። ነጉድንድ የእግዚአብሔር ድምፅ ይባላል፤ የእግዚአብሔርንም ኃይል ይገልጻል፤ ኢዮብ 40: 9፤ መዝ. 18: 13፤ ዮሐ. 12: 29።

ነፃነት፤ «አርነት» ይመ.

ነፃ ወጪዎች፤ እነዚህ ሰዎች እነማን እንደነበሩ ለመወሰን ያስቸግራል። በ63 ከክ. በ. በነበረው ጦርነት የተያዙ ምርኮኞች ልጆች እንደነበሩ የሚገምቱ አሉ፤ ሐ.ሥ. 6: 9። «የሚዊ»፤ «ባሪያ» ይመ.

ነፃ ፈቃድ፤ ሰው ሁሉ ዕውቀት ያለው ሆኖ ስለተፈጠረ፤ ከተንም ሆነ መልካምን እንደየጠባዩና እንደየምኞቱ ለመምረጥ ይችላል። ለምርጫውም ራሱ ጎሳሬ ነው፤ ዘፍ. 2: 17፤ ዘዳ. 30: 19-20፤ ኢዮብ 24: 15፤ ያዕ. 1: 14-15። ሰው በኃጢአት ከወደቀም በኋላ ሁልጊዜ በራሱ ምርጫ በመመራት የለቡን ፍላጎት ይፈጽማል፤ እግዚአብሔርንና የእግዚአብሔርን ነገር አይፈላግም፤ ለይመርጥም። ሰው ከአዳም የተወለደ ስለሆነ የኃጢአት ባሪያ ነው። ስለዚህ እግዚአብሔር በሰው ላብ ሲሠራ ሰው ወደ እግዚአብሔር ይደርዳል፤ ዮሐ. 6: 44፤ 8: 34፤ ሮዎ. 3: 11፤ 8: 5-8፤ 1ቆሮ. 2: 14፤ ኤፌ. 2: 1-10። «የእግዚአብሔር መኃቢነት» ይመ.

ነጉሰ፤ የሰው ሙሉና ማቆሚያ። ክርስቶስ ነጉሰ ሲል በእግርና ቆይታት ቅጽሎች እንዳሉ፤ በዕብራይስጥ ፈጽሞ መለያዎች አሉና በሕግ በኩል ከእነዚህ ጥቃቅን ምልክቶች አንዲት እንኳ እንደማትሻር አመለከተ፤ ማቴ. 5: 18። «የውጣ» ይመ.

ነፋስ፤ የአየር እንቅስቃሴ። ነፋስ ከየት እንደሚመጣ፤ ወይት እንደሚሄድ አይታወቅም፤ ዮሐ. 3: 8። እግዚአብሔር የዓለምን የአየር ሁኔታ በአራት ነፋሳት እንደወሰነ ተጽፏል፤ ኤ.ር. 49: 36፤ ዳን. 7: 2፤ ራእ. 7: 1። ነፋስ እንደ አቅጣጫው በርከት ወይም እንቅፋት ሊሆን ይችላል። በከነዓን የምሥራቅ ነፋስ መራቀን ያደርጋል፤ ኃይልኛም ነው (ዘፍ. 41: 6፤ መዝ. 48: 7)፤ የምዕራብ ነፋስ ያዝናም ነፋስ ነው (1ነገ. 18: 41)፤ ለእግዚአብሔር ለመገናኛት የሚገባው ነፋስ ነው፤ ኤ.ር. 4: 11፤ ሉቃ. 12: 55። ነፋስ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ይነፃ፤ መዝ. 107: 25፤ የእግዚአብሔርም እስትንፋስ ይባላል፤ ኢ.ሳ. 40: 7። ነፋስ በምሳሌነት ለብዙ ነገር ተጠቅሷል፤ ኢ.ሳ. 41: 29፤ ዮሐ. 3: 8፤ ኤፌ. 4: 14፤ ይሁዳ 12። «አውራቂስ»፤ «ዓውሎ ነፋስ» ይመ.

የመጣል (ኢዮብ 37: 9፤ ምላ. 25: 23)፤ የደቡብም ነፋስ መቀት ይሰጣል፤ ኤ.ር. 4: 11፤ ሉቃ. 12: 55። ነፋስ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ይነፃ፤ መዝ. 107: 25፤ የእግዚአብሔርም እስትንፋስ ይባላል፤ ኢ.ሳ. 40: 7። ነፋስ በምሳሌነት ለብዙ ነገር ተጠቅሷል፤ ኢ.ሳ. 41: 29፤ ዮሐ. 3: 8፤ ኤፌ. 4: 14፤ ይሁዳ 12። «አውራቂስ»፤ «ዓውሎ ነፋስ» ይመ.

ነፍስ ገዳይ፤ ሰው በእግዚአብሔር መልክ ስለተፈጠረ ሰውን መግደል ተከለክሏል። በነፍስ ገዳይም የሞት ፍርድ ተወስነ፤ ዘፍ. 9: 4-6፤ ዘዳ. 20: 13፤ 21: 14፤ ዘሌ. 24: 17። የሚቼ ቅርብ ዘመድ ነፍስ ገዳይን መግደል ነበረበት። ገዳይ ያለ ቂም በድንገት ገድሎ ወደ መግዳት ከተጣ በሸሽ ደድላል፤ አለበለዚያ ግን ለደም ተበቃቶ ተላልፎ ይሰጣል፤ ዘጉ. 35: 9-34፤ ዘዳ. 19: 1-10።

ክርስቶስ ስድብና ነቀፊታ ነፍስ እንደ መግደል የሚቁጠሩ መሆናቸውን አስተማረ፤ ማቴ. 5: 21-22። ትእዛዙ «አትግደል» ሲል በግል ጎሳሬነት እንጂ በእግዚአብሔር ሥልጣን ሰው እንዳይገደል አይከለክልም። በሕግ መሠረት የሞት ፍርድ የሚወስኑ በእግዚአብሔር ሥልጣን ይሠራሉ፤ ሮዎ. 13: 3-4። እንደዚሁም የእስራኤል ሕዝብ በጦርነት ጊዜ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ሰዎችን ሲገድሉ፤ የእግዚአብሔርን ውላኔ ኃጢአት በሞላባቸው ሕዝብ ላይ ይፈጽማሉ፤ ዘዳ. 20: 13፤ ዘፍ. 15: 16፤ 1ነገ. 20: 26፤ 1ሳሙ. 15: 2-3። «ጦርነት» ይመ.

ነፍስ፤ የሰው ሕይወት፤ ከእግዚአብሔር እስትንፋስ የተገኘ ነው፤ ዘፍ. 2: 7። ነፍስ ሰውን ብቻ ሳይሆን እንስሳትንም ሊያመለክት ይችላል፤ ሆኖም የእንስሳት ሕይወታቸው ደግሞ ብቻ ነው፤ ዘፍ. 1: 20፤ ዘሌ. 17: 11። ሰው ሥጋና ነፍስ ነው። ሰው ሲሞት ነፍሱ ከሥጋው ይለያያል፤ ወደ እግዚአብሔርም ይመለሳል፤ ምላ. 11: 30፤ መዝ. 12: 7፤ ሉቃ. 23: 46። ነፍሳት በእግዚአብሔር ፊት መቆምና መናገር ይችላሉ፤ ራእ. 6: 9-10። ነፍስ የሰውን ሕይወት (ሮዎ. 11: 3)፤ ስሜትን (ሉቃ. 1: 46)፤ ፈቃድንም (ሮዎ. 13: 1) ያጠቃልላል። እግዚአብሔር ለአዳም ነፍስን ሰጠው ሰዎች ሳይወለዱ በእባታቸው ወገብ እንዳሉ ይቁጠራሉ፤ ዕብ. 7: 9-10። ደግሞም ነፍስ ከእግዚአብሔር እንደሚሰጥ መቅ. ያስተምራል፤ መዝ. 12: 7፤ ሉቃ. 42: 5። የሰው ነፍስ ሊጠፋ ይችላል። ይህም የእግዚአብሔርን መንግሥትና ክብር አለግጥኘትን እንጂ ፈጽሞ መደምሰስን አያዳደም፤ ማቴ. 10: 28፤ 16: 26።

አንዳንዶች፤ ሰው ሥጋ፤ ነፍስና መንፈስ የሚገኙበት ፍጡር ነው ይላሉ። ነገር ግን መቅ. ሰው ሁለት፤ ግለትም ሥጋና ነፍስ ወይም ሥጋና መንፈስ ብቻ መሆኑን ያስተምራል፤ ማቴ. 6: 25፤ 10: 28። መንፈስ ረቂቅ ለሆነው ሰው ነፍስ በተለየጥንት የተሰጠ ስም ነው፤ መዝ. 12: 7፤ 1ቆሮ. 5: 3-5። በተጨማሪም ሮዎ. 8: 10፤ 1ቆሮ. 7: 3-4፤ 2ቆሮ. 7: 13፤ ዘፍ. 35: 18፤ ሐ.ሥ. 15: 25፤ መዝ.

35:3፤ ሱቃ. 23:46 ይመ.። 1ተሰ. 5:23 እና ዕብ. 4:12 ነፍስንና መንፈስን ለየብቻ የጠቀሱት የተለያዩ ክፍሎች መሆናቸውን ለማመልከት ሳይሆን፤ ሰውን በሁለት አቅጣጫ ለማየት ነው። ማቴ. 22:37ን ያስተያዩ። «መንፈስ»፣ «ቅጣት»፣ «ሰው» ይመ.

ነፍስ ወከፍ፤ እየራሱ፣ ለእየራሱ፣

እያንዳንዱ፣ ለእያንዳንዱ፣ አንድም ሳይቀር ማለት ነው፤ 1ዜ.መ. 23:3።

ኑኃሚን፤ ትርጉሙ «ደስታዬ» ማለት ነው፤

ሩት 1:20:21። የቤተ ልሔሙ የእቤግራክ ሚስት። በሞዓብ ላላች ባሏና ልጆቿ ሞቱባት፤ ግን ሞዓብዊት የሆነች ምራቷ ሩት በአምላካ ስላመነች፣ ከእርሷ ጋር ወደ ቤተ ልሔም ተመለሰች፤ ሩት ም. 1። ኑኃሚን ሕገን ከማክበሯ የተነሣ፣ የባሏ ዘመድ በዓገዝ ሩትን እንዲያገባ አደረገች፤ ኢየሱድ ለተባለ ልጇቸው ሞገዚት ሆነች። እርሱም የዳዊት አያት ነበረ፤ ሩት ም. 2-4፤ ዘዳ. 25:5-6፤ ዘሌ. 25:25።

ኑዛዜ፤ ሰው ሳይሞት ያለውን ንብረት

ለማከፋፈል በሽማግሌዎች ፊት የሚያደርገው ውሳኔ። ሰው እስኪሞት ድረስ ግን ኑዛዜው አይጸናም። ክርስቶስ በመሞቱ ኑዛዜውንና ቃል ኪዳንን አጸና፤ ዕብ. 9:15-17። «ቃል ኪዳን» ይመ.

ኑፋቄ፤ ጥርጥርና መለያየት (ሐ.ሥ. 24:14)

ወይም ከትክክለኛ እምነት ጋር የማይስማማ ትምህርት፤ 2ኢጥ. 2:1።

ኒሳን፤ «ወር» ይመ.

ኒቆዲሞስ፤ ፈሪሳዊና የአይሁድ አለቃ።

ኢየሱስን ሊጠይቅ በሌሊት ወደ እርሱ ሄደ (ዮሐ. 3)፤ የኢየሩሳሌም ሸንጎ ኢየሱስን ሊከሰው ሲፈልግ ኒቆዲሞስ ስለ ክርስቶስ መስከረ፤ ዮሐ. 7:45-52። ኢየሱስ ከተሰቀለ በኋላ ለመግዝየ የሚሆን ልዩ ቅመም ይዞ መጣ፤ ዮሐ. 19:39።

ኒቆጵልዮን፤ የአላቀራን ወደብ።

ጳውሎስ በዚህ አገር ከቲቶ ጋር ለመገናኘት አቀደ፤ ቲቶ 3:12። ዘ. 7ረ።

ኒካው፤ ከ610 እስከ 595 ያህል ከክ.በ.

በግብጽ ላይ የነገሠ ፈርዖን። በ609 ከክ.በ. ከአሦር ጋር ለመዋጋት ወደ ሰሜን ሲዘምት ኢየሱስን ተነሣበት። ኒካውም እንዲመለስ አስጠነቀቀው፤ ኢየሱስ ግን በመገደቱ ተሞግቶ ሞተ፤ 2ነገ. 23:29-30፤ 2ዜ.መ. 35:20-24። ኒካው ከሄደበት ሲመለስ የኢየሱስን ልጅ ንጉሥ ኢየሐክስን ወደ ግብጽ እንዲሰደድ አደረገው፤ ወንድሙም በእርሱ ምትክ እነገሠው፤ ግብርም እንዲከፍሉ አደረገ፤ 2ነገ. 23:33-35፤ 2ዜ.መ. 36:1-4። ፈርዖን ኒካው በ605 ከክ.በ. በከርካሊ ጦርነት በባቢሎን ጋዶል ተሸነፈ፤ ኤር. 46:2።

ናሆም፤ ትርጉሙ «መጽናኘት» ማለት ነው።

ስለ ነጭ ውድቀት ራእይ ያየ፤ ለይሁዳ የምሥራችን የተናገረ ነበይ፤ ናሆም 1:1:15። ይኖርበት የነበረው ከተማ ስም ሌላቶሽ ይባላ ነበር።

አንዱ ይመስላል እንጂ በታው አልተረጋገጠም።

የናሆም ትንቢት፤ ናሆም ራእዩን ባየበት

ጊዜ የግብጽ ከተማ ናኦ አሞን ወድቃ ነበር፤ ናሆም 3:8-10። ትንቢቱን የተናገረው ከክ. በ. 663ና ነጭ በወደቀችበት በ612 መካከል ነበር። የይሁዳ ንጉሥ ኢየሱስን ሕዝቡን ቃል ኪዳን ባስገባበት ዘመን የነበረ ይመስላል፤ ናሆም 1:15፤ 2ዜ.መ. 34:31:32፤ 35:1:18። ይህም ኤርምያስ ትንቢቱን ከጀመረ በኋላ ማለት ነው። በዮናስ ዘመን ነጭ ከከፋቷ ተመልሳ ዳነች። ውሉ አድር ግን፣ ከሞካኒዎና ከስሪቷ ብዛት የተነሣ ናርድ የማይቀርላት ሆነ፤ ናሆም 3:1-7።

አከፋፈል ፡-

1. እግዚአብሔር የናርድና የበቀል አምላክ ነው፤ ም. 1።
2. የነጭ ጥፋት፤ ም. 2።
3. የነጭ ጥፋት ምክንያት፤ ም. 3።

ናርዶስ፤ የናርዶስ ቅጠል።

ደስ የሚያሰኝ ሹቱ፤ መ.መ. 1:12፤ 4:13። አይሁድ ናርዶስ ከሕንድ አገር ያስመጡ ነበርና ውድ ነበረ፤ ዮሐ. 12:3-5።

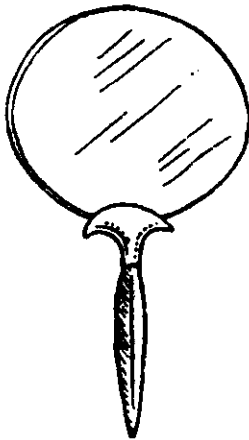

ናርዶስ ቅጠልና ብልቃጦች

ናሲብ፤ «ጊዛ» ይመ.

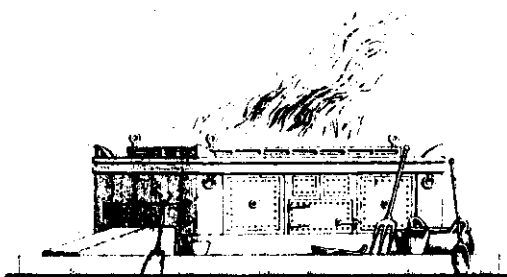
ናስ፤ (ነሐስ)፤ ከሰማያዊና ከአረንጓዴ ዕፈር ተነጥሮ የሚወጣ። ንጹሕ የሆነ ናስ መልኩ ቀይ ነው። ሠራተኞች በመደሻ እየመኑት ዕቃ ይሠሩበት ነበር፤ ዘጉ. 21:9፤ 1ነገ. 7:14፤ 2ጠ.ሞ. 4:14። ከቆርቆር ጋር በእሳት ተቀላቅሎ ሲነጠር ግን ይጠነከርና መልኩ እንደ ወርቅ ይሆናል፤ 2ዜ.መ. 12:10። ማዶስ እንደዚሁም ከሐስ ናስ ነው፤ ሕዝ.

22:18። የመቅደስ ዕቃዎች ይሠሩበት ነበር፤ 1ነገ. 7:45። ለመስተዋትና ለቤት ዕቃ ደግሞ ሰዎች ይጠቀሙበት ነበር፤ ሕዝ. 27:13።

በሙሴ ዘመን ግብጻውያን በዚህ ዓይነት የናስ መስተዋት ይጠቀሙ ነበር

የናስ መሠረያ፤ ከግራር እንጩት የተሠራ፤ በናስ የተለበጠ፤ በእግዚአብሔር ግደሪያ መግቢያ የቆመ መሠረያ። ባለ አራት ግዕዝን ሆኖ እንደ ባዶ ሣጥን ይመስል ነበር፤ ከላይም በናስ መረብ ተሸፍኗል። በየግዕዝ ተንጾች ነበሩበት፤ ዘጸ. 27:1-8። በዚህ መሠረያ ካህናት ልዩ ልዩ የሚቃጠሉ መሥዋዕቶችን ያቀርቡ ነበር፤ ዘጸ. 30:28፤ 1ነገ. 8:64።

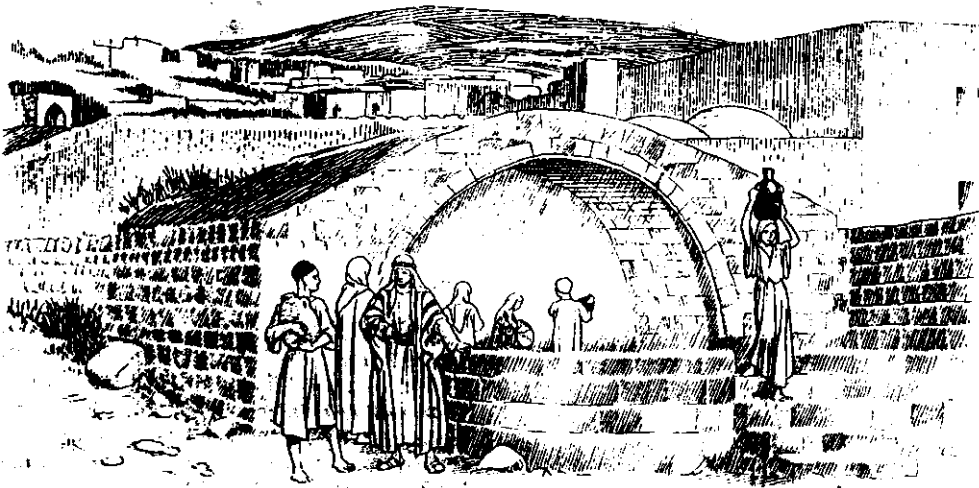
የናስ መሠረያ

ናቡኑ፤ እኩዓብ የተመኘው በኢይዝራኤል የነበረው የወይን ቦታ ባለቤት። እንደ እግዚአብሔር ሕግ፤ ርስቲን አልዘገም በግለቱ (ዘሌ. 25:23)፤ በኤልሳቤል ትእዛዝ በሐሰት ተመስክሮበት ተወገረ፤ 1ነገ. 20:1-16። እግዚአብሔርም በኤልያስ አፍ በእኩዓብና በሌተ ሰዎቹ ላይ ፍርድ እንደሚያመጣ ተናገረ፤ 1ነገ. 20:17-26፤ 22:34-38፤ 2ነገ. 9:24-26:30-37፤ 10:10።

የናቡከደነጾር ሥዕል

ናቡከደነጾር፤ ከ605 እስከ 562 ክክ.በ. በባቢሎን በክለዳውያን ላይ የነገሠ ንጉሥ። ትርጉሙ «ናባው አልጋ ወራሽነቱን ጠበቀ» ግለት ይሆናል። ናባው ከባቢሎን ጣዖታት አንዱ ነበረ፤ ኢ.ላ. 46:1። ናቡከደነጾር ከባቢሎን ነገሥታት ታላቁ ነበረ። ብዙ መቅደስ ሠራ፤ ብዙም መሥዋዕትን ሠዋ። በባቢሎን ትልቅ የከተማን በርና መንገድ፤ ቅጥርና መስኖም ሠራ። በ605 ክክ.በ. በከርከሚሽ የግብጽን ንጉሥ ፈርዖን ጊኑን አሸነፈ፤ ግብጽም የያዘቻቸውን መንግሥታት ሁሉ ያዘ። ከእነርሱ አንዱ ይሁዳ ነበረና በኢዮአቄም ዘመን መንግሥት ይሁዳን ያዘ (ኤር. 46:2፤ 2ነገ. 24:1-7)፤ በዚያን ጊዜ ወደ ባቢሎን ከተማረኩት ወጣቶች አንዱ ዳንኤል ነበረ፤ ዳን. 1:1-7። ኢዮአቄም ከመፀበት በኋላ ናቡከደነጾር ወደ ባቢሎን ሲግርከው አሰበ፤ 2ዜ.መ. 36:6-7። ኢዮአቄም ግን ላይግረክ ሞተና ልጁ ዮአኪን ከብዙ ሰዎች ጋር ወደ ባቢሎን ተማረከ፤ 2ነገ. 24:10-16፤ 2ዜ.መ. 36:10። ከእርሱም በኋላ ሴደትያስ ነገሠ፤ ባንገሠውም በባቢሎን ንጉሥ ላይ ስላመፀ የባቢሎን ሠራዊት ኢዮላሊምን ከብሰው ያዙለት፤ ኢቃጠሉአትም፤ ከጥቂቶችም በቀር ሕዝቡን ግረከ፤ 2ነገ. 25:1-22፤ 2ዜ.መ. 36:17-21፤ ኤር. 39:1-12፤ 52:4-30። በኋላም ግብጽን ጭምር አሸነፉ። ናቡከደነጾር እነዚህን አገሮች የያዘው፤ ያሸነፈውም በእግዚአብሔር ፈቃድ ነበር፤ ኤር. 27:6፤ 46:13፤ ሕዝ. 29:19:20። ጣዖታትን ያመልክ (ዳን. 1:2)፤ ያምጥርትም ነበር (ሕዝ. 21:21)፤ እግዚአብሔር ግን የፍርድ መረጃሚያ መሣሪያ አድርጎት «ባሪያዬ» አለው፤ ኤር. 25:7-11፤ 32:28። በትንቢተ ዳንኤል ስለ ናቡከደነጾር ሕልም (ዳን. 2)፤ ስላሠራውም ምስል (ዳን. 3)፤ ከእግዚአብሔር ጋይልም የተነሣ ስለ መገረሙ (ዳን. 2:47፤ 3:28-29)፤ ስለ ታላቅነቱና ስለደረሰበትም ውርደት እግዚአብሔርን ወደ ግክበር እንደደረሰ (ዳን. 4:1-37)፤ ተጽፎ ይገኛል። ዳንኤልን አከበረ፤ ለኤርምያስም አስተያየት አደረገለት፤ ዳን. 2:48፤ ኤር. 39:11-12። ናቡከደነጾር በኩራቱ ምክንያቱ ተጥርዶ ሰባት ዓመት እንደ በራ ሆነ፤ ይህም የእግዚአብሔር መቅሠፍት ነበረ። በኋላም አለምሮው ተመልሶለት እግዚአብሔርን አከበረ። ይህ ዓይነት በሽታ አልፎ አልፎ በሰዎች ላይ ይገኛል። ሰው በዚህ በሽታ ሲያዝ አውራን ለመምሰል ይገኛል፤ ዳን. 4:28-34።

ናዝሬት የውሃ ጉድጓድ

ናቡ-ዘረዳን፤ የናቡ-ከደነጾ የዘበኞቹ አለቃ። እየሩሳሌምም በተሸነፈች ጊዜ በሕዝቡ ላይ ባለሥልጣን ነበረ። ድሆችንም በይሁዳ አስቀርቶ ሌሎችን ወደ ባቢሎን አረገጠ። 2ኛ. 25፣ 11፣ 12፣ 20፤ እር. 39፣ 9፤ 52፣ 12፣ 15፣ 16፣ 29፣ 30። እንደ ገገውም ትእዛዝ ለኤርምያስ ቸርነትን አሳየ፤ ኤር. 39፣ 11-14፤ 40፣ 1-6።

ናባው፣ ነቦ፤ 1. የባቢሎን የሰውቀት አምላክ፤ አ.ሳ. 46፣ 1። 2. ከኖርዳኖስ ወንዝ በስተምሥራቅ ያለው ተራራ። ሙሴ ከዚህ ተራራ ላይ ሆኖ ከነፃነት አየ፤ ዘዳ. 34፣ 1።

ናታኒም፤ ለቤተ መቅደስ አነስተኛ ሥራ እንዲሠሩ የተመደቡ አገልጋዮች፤ 1ኪ.መ. 9፣ 2፤ ዕዝ. 2፣ 43፤ ነህ. 7፣ 46-56። ከከነዓን፣ ከገዳማና ከምድያም የመጡ ይመስላል፤ ዘጉ. 31፣ 11-12፣ 25-29፤ ኢያሱ 9፣ 23።

ናታን፤ ትርጉሙ «እገዚአብሔር ሰጥቷል» ማለት ነው። 1. በዳዊት ዘመን የነበረ ነዚይ። ዳዊት ቤተ መቅደስ ለመሥራት ባሸነገ ጊዜ፣ ናታን፣ እገዚአብሔር ለአንተ ቤት ይሠራልሃል፤ ለእርሱ ቤት የግራራው ግን ሰሎሞን ይሆናል አለው፤ 2ኛ.መ. 7፤ 1ኪ.መ. 17። ስለ ቤተ መቅደሱ የምስጋና ዝግጅት ዳዊትን አዘዘ፤ 2ኪ.መ. 29፣ 25። ዳዊት የእርሱን ግደት ከወሰደ በኋላ ናታን ገዳሙ፤ 2ኛ.መ. 12፣ 1-14። እድንገስ ላይሆን ሰሎሞን ከአቶ በኋላ እንዲነገሥ ካደረጉት አንዱ ነበረ፤ 1ኛ. 1፣ 8-46። ስለ ዳዊትና ስለ ሰሎሞን ዘመን መንግሥት ታሪክ ዳፊ፤ 1ኪ.መ. 29፣ 29፤ 2ኪ.መ. 9፣ 29። 2. ከዳዊት ልጆች አንዱ፤ 2ኛ.መ. 5፣ 14፤ ዘጉ. 12፣ 12፤ ሱቱ. 3፣ 31። በ1ኛ. 4፣ 5 የተጠቀሰው የዳዊት ልጅ ወይም

ነቢዩ እንደሆነ አናውቅም።

ናትናኤል፤ «የእገዚአብሔር ስወታ» ማለት ነው። የክርስቶስ ደቀ መዝሙር። ናትናኤል ተብሎ የተጠራው በርተሎሜዎስ እንደሆነ ብዙዎች ያምናሉ። ፊልጶስ ወደ ኢየሱስ ጠራው፤ ዮሐ. 1፣ 44-52፤ 21፣ 2።

ናዖስ፤ 1. የአሞን ንጉሥ። በኢያሱስ ገለፃድ ላይ በዘመተ ጊዜ ሳዖል አሸነፈው (1ኛ.መ. 11፣ 1-11)። በኋላም የዳዊት ወዳጅ ሆነ፤ 2ኛ.መ. 10፣ 2። 2. የጽሩያና የአቢግያ አባት፤ 2ኛ.መ. 17፣ 25።

ናዝራዊ፤ ትርጉሙ የተቀደሰ፣ የተለየ ማለት ነው። አንድ አስራ-አላዊ ልዩ አገልግሎት ለመስጠት ሲረዱ ለናዝራዊ ስላሳትን ይላል ነበር። ናዝራዊ ሲሆን ከግሪክክ መጠጥ፣ ጠጉሩን ከመቋረጥ፣ ራሳ ከመንካት ራሱን ይከለክል ነበር። የስላሳት ዘመን ሲረዳም ጠጉሩን ቋርጦ ልዩ ልዩ መሥዋዕትና ሥርዓት ይፈጽማል። የስላሳት ዘመን ቢያንስ ለሠላሳ ቀናት፣ ቢረዝምም ሙሉው የሕይወት ዘመን ሊሆን ይችላል ነበር፤ ለምሳሌ ሶምሶን ናዝራዊ ነበረ፤ ዘጉ. 6፣ 1-21፤ መላ. 13፣ 5-7፤ አሞጽ 2፣ 11፣ 12። ጌታችን ኢየሱስ ናዝራዊ ተብሎ ቢጠራም፣ ይህ በናዝሬት ማደጉንና መነቀቱን እንጂ በእራሱ ሕግ መሠረት ናዝራዊ መሆኑን አያመለክትም፤ ማቴ. 2፣ 23፤ ዮሐ. 1፣ 47፤ አ.ሳ. 53፣ 3።

ናዝሬት፤ ከገሌላ ላሕር በስተምዕራብ 25 ኪ.ሜ. ርቀ በሳባሎን ነገድ ድርሻ ውስጥ በተራራ ላይ አገር ላይ የተመሠረተ ከተማ። ናዝሬት በብ.ክ. አልተጠቀሰም፤ በአ.ክ. ዘመንም ቦታው ወደ አንሩ ጠረፍ በሲሆን ዘተተኛ ግምት ይሰጠው ነበር፤ ዮሐ.

1:47። ናዝሬት የየሴፍና የማርያም መኖሪያ ከተማ ነበረ። ኢየሱስ በዚህ ተጠቅሷል፤ በኋላም አደገበት፤ ሉቃ. 1:26:27፤ 2:39:40:51። ኢየሱስ የማስተማር ሥራውን ከጀመረ በኋላ አንድ ጊዜ ወደ ናዝሬት መጣ፤ ሕዝቡ ግን አልተቀበሉትም፤ ሉቃ. 4:16-30። ላይ 30 ሺህ ያህል ሰዎች በናዝሬት ይኖራሉ። ካ. 5ለ።

ናይን፤ ከደብረ ታቦር በስተደቡብ ሦስት ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ኢየሱስ በናይን የአንዲትን መበለት ልጅ ከሞት አስነሣ፤ ሉቃ. 7:11-16። ካ. 5ለ።

ናዳብ፤ 1. የአርገን ታላቅ ልጅ፤ ዘጸ. 6:23። ወደ እግዚአብሔር ወደ ሲና ተራራ ከወጡት አንዱ ነበረ፤ ዘጸ. 24:1:9-11። ከአባቱና ከወንድሞቹም ጋር ለከህነት ተለየ፤ ዘጸ. 28:1፤ ዘሌ. 8 እና 9። እርሱና ወንድሙ አብዩድ ዕጣን ባጠኑ ጊዜ ከሥርዓት ውጭ ያልታዘዙ እሳት አቅርበው ስላጠኑ፤ ወዲያውኑ ተቀሥፈው ሞቱ፤ ዘጉ. 3:2-4፤ ዘሌ. 10። «አብዩድ» ይሙ.

2. ከ910-909 ከክ.በ. የነገሠ ሁለተኛው የእስራኤል ንጉሥ፤ 1ነገ. 14:20። ባለስም ገደለው፤ 1ነገ. 15:25-32።

ናፍቆት፤ ጾኑ ምቹት፣ የሚወዱትን በፍቅር ማሰብ። ብዙ ጊዜ ለመልካም ነገር ነው፤ 2ቆሮ. 7:7:11፤ 1ተሰ. 2:17፤ 3:6።

ኔሮን (ኔሮ)፤ ከ54-68 ዓ.ም. የነገሠ የሮም ቄሣር። ጨካኝ ገዥ ነበረ። በሮም በ64 ዓ.ም. የተነሣውን ትልቅ የእሳት አደጋ ምክንያት አድርጎ ብዙ ክርስቲያኖችን ገደለ። በሐ.ሥ. 25:11 እና በፊል. 4:22 «ቄሣር» የሚለው ቃል ኔሮንን ያመለክታል።

ኔሮ (ኔሮን) ቄሣር በድንጋይ ላይ የተቀረጸ

ኔሬሊም፤ ረጅኛም፣ ገዳግ ሰዎች፤ ዘፍ. 6:4፤ ዘጉ. 13:32:38። እነዚህ ገዳግ ፍጥረቶች የወደቁ መላእክት ናቸው ብለው የሚተረጉሙ ሊቃውንት አሉ።

ንስሐ፤ የቃሉ ዋና ትርጉም በሙሉ ልብ መለወጥና መመለስ ማለት ነው። አሳብ ከተለወጠ አድራጎትም ይለወጣል። በዚህ ቃል ነቢያት ሕዝቡን ያስጠነቅቁ ነበር፤ ኢላ. 46:8፤ ሕዝ. 18:30።

የዮሐንስና የጌታችን ኢየሱስ የትምህርት መጀመሪያ «ንስሐ ግቡ» የሚል ነው፤ ማቴ. 3:1:2፤ 4:17። ንስሐ የሚገባ ስለፈጸመው ኃጢአት አሳብ ያለው ሁሉ ይለወጣል። መጀመሪያ መንፈስ ቅዱስ ስለ ኃጢአቱ ይወቅሰዋል፤ ዮሐ. 16:8። ከኃጢአቱ ይመለሳል፤ ይቅርታም ይጠይቃል፤ ምላ. 28:13፤ ሉቃ. 15:11-24።

እውነተኛ ንስሐ ከዓለማዊ ጸጸት የተለየ ነው (2ቆሮ. 7:10)፤ በሥራም ለውጥ ይታያል፤ ማቴ. 3:8፤ ሐ.ሥ. 26:20። ዓለማዊ ጸጸት ተስፋ መቀረጥን ሲያስከትል፣ እውነተኛ ንስሐ ግን በእምነትና በተስፋ ከእግዚአብሔር ምሕረት መለመንን ያሳያል፤ ማቴ. 27:4-5፤ 2ቆሮ. 7:10። ሰው ንስሐ ሲገባ ኃጢአቱ ይሰረዳል፤ ይደመሰሳልም፤ ሐ.ሥ. 2:38፤ 3:19። ንስሐ መግባት የመጸን መጀመሪያ እርምጃ ነው፤ ከእምነትም ጋር የተያያዘ ነው፤ ማር. 1:14፤ ሐ.ሥ. 2:38፤ 20:20። ሰዎች ሁሉ ንስሐ እንዲገቡ ታዘዟል፤ ለንስሐም ጊዜ ተሰጥቶአቸዋል፤ ሐ.ሥ. 11:18፤ 17:30፤ 2ጲጥ. 3:9። አማኝ ኃጢአትን ሲሠራ ቶሎ ንስሐ እንዲገባ ታዘዟል፤ ራእ. 2:5:16:21፤ 3:19። ሰው የእግዚአብሔርን ቃል ቸል ካለ በኋላ እንዲሁ ሲመቸው ንስሐ ሊገባ አይችልም። ንስሐ የእግዚአብሔር ስጦታ ነውና፤ 2ጢሞ. 2:25፤ ዕብ. 6:4-6፤ 12:17። «መናዘዝ»፣ «መመለስ» ይሙ.

ንስር፤ ትልቅ ነጣቂ አሞራ። የኃይልና የፍጥነት፣ እንዲሁም ያንጸንድ መንግሥታት ምሳሌ፤ ዘጸ. 19:4፤ 2ሳሙ. 1:23፤ ኢላ. 40:31፤ ሕዝ. 17:3-7። «ወርቅ» ይሙ.

ንቀት፤ በምክንያት ወይም አለ ምክንያት ሰውን ዝቅ አድርጎ መመለከት፤ ግዋረድ። የእግዚአብሔርን ቃል መናቅ ቅጣትን ያስከትላል፤ 14መ. 15፣ 23፤ መዝ. 123፣ 3፣ 4፤ ሚሊ. 2፣ 9፤ ሉቃ. 23፣ 11፤ ሮም 14፣ 10፤ 2ቆ. 10፣ 10።

ንቅሳት፤ ነቀላ፤ በላይ ላይ ምልክት የቆዳን መልክ መለወጥ። ንቅሳት በሙሴ ሕግ የተከለከለ ነበር፤ ዘሌ. 19፣ 28።

ንግዮ ቅድሳት፤ ለቤተ መቅደስ አገልግሎት የተቀደሰ (የተለየ) ዕቃ። ለማንኛውም የቤተ መቅደስ ዕቃ ሁሉ አጠቃላይ ስም ነው፤ 1ዜ.መ. 26፣ 26፤ 28፣ 12።

ንዕማን፤ ለምጻም የሆነ የሶርያ ሠራዊት አለቃ። በአንዲት የተግረከች እስራኤላዊት ብላቴና ቃል ተመክሮ ከለምጹ ለመፈወስ ወደ ሰማርያ ሄደ። ኤልሳዕም እንዳዘዘው በየርዳናስ ወንዝ ታጠበና ነጻ፤ እግዚአብሔር የምድር ሁሉ አምላክ መሆኑን አመነ፤ 2ነገ. 5፤ ሉቃ. 4፣ 27።

ንዳድ፤ በላይ ላይ ትንሹ አማካይነት የሚተላለፍ እንደ ወባ ያለ የሚያልብና የሚያንቀጠቅጥ በሽታ፤ ዘዳ. 28፣ 22፤ ማቴ. 8፣ 15፤ ዮሐ. 4፣ 52፤ ሐ.ሥ. 28፣ 8። «በሽታ» ይመ.

ንጉሠ ነገሥት፤ ምድራዊ ንጉሥ በበታቹ ነገሥታት ሞረው እርሱ የበላይ ሲሆን፣ ንጉሠ ነገሥት ይባላል። እግዚአብሔር የነገሥታት ጌታ፣ የነገሥታት ንጉሥ ተብሎ ይከበራል፤ ዳን. 2፣ 47፤ 1ጢጥ. 6፣ 15። ክርስቶስ የዓለም ጌታ ስለሆነ የነገሥታት ንጉሥ ተብሎ ይጠራል፤ ራሊ. 17፣ 14፤ 19፣ 16።

ንጉሥ፤ በአንድ ሕዝብ ላይ ሙሉ ሥልጣን ያለው። በአብርሃም ዘመን አብላኛውን ጊዜ ንጉሥ አንድን ከተማና አቅራቢያውን ይገዛ ነበር፤ ዘፍ. 14፣ 1፣ 2። በብ.ክ. የብዙ ነገሥታት ታሪክ ይተረካል። በአ.ኪ. ሄድድስ ንጉሥ ይባላል፤ ነገር ግን መንግሥቱን የተቀበለው ቅጥር ነበር፤ ማቴ. 2፣ 3። ቄሣርም ንጉሥ ተብሎ ተከበረ፤ ዮሐ. 19፣ 12፤ ሐ.ሥ. 17፣ 7።

በእስራኤል ላይ እግዚአብሔር ነገሠ። ነገር ግን ሕዝቡ እንደ አሕዛብ ሁሉ ንጉሥ ፈለጉ፤ ሳኦልም ተቀባና ነገሠላቸው፤ 14መ. 8፣ 5-7። ሳኦል ስለወደቀ ዳዊት ተተካ። እርሱም እግዚአብሔርን ንጉሥ ብሎ አከበረው፤ መዝ. 5፣ 2፤ 10፣ 16። የዳዊት መንግሥት ትልቅ ሆነ፤ ከኤርሱ በኋላ እስከ ሴደቅያስ ድረስ ብዙ ነገሥታት ነበሩ። ከእነርሱ ግን አንዳንዶች ብቻ እግዚአብሔርን ተከተሉ። ስለዚህም እግዚአብሔር በጽድቅ የሚያገኘውን እንደሚያስነግ ነቢያት ተነበዩ፤ አ.ሳ. 32፣ 1፤ 33፣ 17፤ ኤር. 23፣ 5። ሕዝቡም «የዳዊት ልጅ» የተባለውን ሲጠባበቁ ቆዩ፤ ማቴ. 21፣ 8፣ 9፤ ዮሐ. 6፣ 15። ኢየሱስ የትንቢቱን ቃል ፈጽሞ፤ ነገር ግን መንግሥቱ ጊዜያዊና ምድራዊ ሳይሆን፣ ወደፊት የሚገለጥና ለዘላለም ዳንቶ የሚኖር ነው፤ ዮሐ. 18፣ 36፤ 1ቆ. 15፣ 24-28፤ 2ጲጥ. 1፣ 11።

የንጉሥ ጉዳይ፤ ከዲጽፎንጋብር በኤዶም፣ በሞሃብና በአምን በኩል ወደ ሶርያ የሚወሰደው የታወቀው መንገድ፤ ዘኑ. 20፣ 17፤ 21፣ 22። ዛሬ አውራ ጉዳይው ከጥንታዊው መንገድ ጋር አልፎ አልፎ ይገናኛል።

የንጋት ኃይል፤ ቃሉ ምናልባት የዳዊት መዝሙር የተዘመረበትን የዜማ ስልት ያመለክት ይሆናል፤ የመዝ. 22 ርእስ።

የንጋት ኮከብ፤ ሌሊት ከንጋት በፊት ከሌሎች ከጥክብት ሁሉ ይልቅ የሚያበራ ኮከብ፤ የንጋት መልእክተኛ። ኢየሱስ ክርስቶስ የዘላለም ብርሃን አብላሪ በመሆኑ፣ የዚህን ኮከብ ስያሜ ለራሱ መጠሪያ አድርጎ ተጠቅሞበታል፤ ራሊ. 2፣ 28፤ 22፣ 16፤ 2ጲጥ. 1፣ 19።

ንግሥት፤ 1. ከነገሥታት ወገን ንጉሥ የሚሆን ሲታጣ አገርን የምታስተዳድር ሴት ንግሥት ትባላለች። ከነገሥታት ሁሉ የታወቁት ንግሥተ ላባ (1ነገ. 10፣ 1)፣ ኅቶልያ (2ነገ. 11፣ 3)፣ ሕንደኪ (ሐ.ሥ. 8፣ 27) ናቸው። 2. የንጉሥ ሚስት። በእስራኤል ንግሥት ወደ መንግሥት ጉዳይ ብዙ ጊዜ አትገባም ነበር። ሆኖም ቤርሳቤህና ኤልሳቤል ነገሥትን ሲቀሰቅሱ እናያለን፤ 1ነገ. 1፣ 15-31፤ ም. 20። በእስራኤል ቤተ መንግሥት ብዙውን ጊዜ የንጉሥ እናት ከሴቶች ሁሉ በላይ እንደ ታላቅ ሆና ትቆጠር ነበር፤ 1ነገ. 2፣ 19፤ 15፣ 2፣ 10፣ 13፤ ኤር. 13፣ 18። ምናልባት የሰማይ ንግሥት የተባለችው የከንዓን ጣዖት እስታሮት ትሆን ይሆናል፤ ኤር. 7፣ 18፤ 44፣ 17-25። «እቴጌ» ይመ.

ንግድ፤ በብ.ክ. አብርሃም ይኖርባት የነበረችው የከለዳውያን ዑር የተባለችው ከተማ በንግድ ገናና ነበረች። ግብጽም ከጥንት ጀምሮ ታላቅ የንግድ አገር ነበረች፤ ዘፍ. 37፣ 25። ጢርስ ትልቅ የንግድ ከተማ ነበረችና በንጉሥ ሰሎሞን ዘመን መንግሥት እስራኤል ከጢርስና ከሲዶና ጋር ትነግድ ነበር፤ 1ነገ. 5፣ 6፤ 9፣ 27-28፤ 10፣ 11፣ 22፤ ሕዝ. 27፣ 12-25። እስራኤል ግን በተለይ የእርሻ አገር ነበረች።

በአ.ኪ. ዘመን በእስራኤል አገር ይካሄድ ከነበረው የገግድ ሥራ አብዛኛው በሮምና በኢጣልያ እጅ ውስጥ ነበረ። ስለዚህ የሮም ሰዎች ብዙ መገንደቻን ሠሩ። ከእነዚህም አንዳንዶቹ እስከ ዛሬ ድረስ አገልግሎት በመስጠት ላይ ይገኛሉ።

በዱሮ ዘመን ከአገር ወደ አገር መጓጓዣ በጣም አስቸጋሪና አስጊ ነበረ፤ 2ቆሮ. 11፡25-27፤ ሐ.ሥ. 27 ና 28። «ገንዘብ» ይሙ.

ገጥር፤ የሮም መንግሥት የክብደት መለኪያ፤ የሐ. 12፡3፤ 19፡39። «ክብደት» ይሙ.

ገጹ-ሕ፤ መንጻጻት፤ ቤተ እስራኤል ቅዱስ እንዲሆን ተጠራ፤ ዘሌ. 11፡44-45። ሰው ርኩሰትን በሚያስከትሉበት ምክንያቶች መጠን ብዙ ዓይነት የመንጻጻት ሥርዓት ነበረ። መንጻጻት ሰውነትንና ልብስን በማጠብ (ዘሌ. 15፡8-11)፣ የረከሰውን ነገር በማቃጠል (ዘሌ. 13፡52-57)፣ መሥዋዕትን በማቅረብ (ዘሌ. 12፡6-8) ይፈጸማል። በዚህም ሥርዓት መሠረት ሰው ከኃጢአቱ በእግዚአብሔር እንደሚነጻ ተነግሯል፤ መዝ. 51፡7፤ ሕዝ. 36፡25። አ.ኪ. ግን ኢየሱስ በመስቀል ላይ በመዋቁ የደገንነት መሥዋዕታችን ስለሆነ፣ ከኃጢአት መንጻጻት የሚገኘው በክርስቶስ ደም እንደሆነ ያስተምራል፤ 1ዮሐ. 1፡7-9። «ርኩስ» ይሙ.

ገፍታሌም፤ የሰው ትርጉም «የሚታገል» ማለት ነው። የራሱል ገረድ ባላ የወለደችው የያዕቆብ ስድስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 30፡7-8። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤ በሰውም ነገደ ገፍታሌም ተብሎ ተጠራ። ያዕቆብ በሚዳቅ መሰለው (ዘፍ. 49፡21)፤ ሙሴም በሞገስ ጠግቧል አለው፤ ዘዳ. 33፡23። በከነዓን የደረሰውም የርስት ድርሻ በገሊላ ባሕር በስተምዕራብ ነበረ፤ ኢ.ያሱ 19፡32-39፤ ኢላ. 9፡1-2፤ ማቴ. 4፡13-17። በዚህ አገር ኢየሱስ ብዙ ዘመን ኖረ፤ አስተማሪም፤ ኢላ. 9፡1፤ ማቴ. 4፡13-17። ባርቅ ከገፍታሌም ነገድ ተወለደ፤ መላ. 4፡6፤ 5፡18። ካ. 3ሀ። «ነገድ» ይሙ.

ጥራ፤ የነጭ ድንጋይ ዱቄት። በግብጽ፣ በእስራኤል፣ በባቢሎን፣ በሌሎችም አገሮች ቤቶችና ሐውልቶች በጥራ ይለሱ ነበር፤ ዘዳ. 27፡2-4፤ ዳገ. 5፡5፤ ማቴ. 23፡27፤ ሐ.ሥ. 23፡3።

ጥብ፤ በኢየሩሳሌም አጠገብ የነበረ ከተማ። ዛሬ በታው በኢየሩሳሌም በአዲሱ ከተማ ውስጥ ይገኛል። ታቦቱ ከሌሎች ከተማዎች በኋላ ከህናት በኖብ ተቀመጠ። የኖብ ከህናት ዳዊትን ስለረዱ ሳይላ አስፈጃቸው፤ 1ላሙ. 4፡11፤ 21፡1-9፤ 22፡11-23።

ጥጎ፤ ከአዳም ልጅ ከሌት ትውልድ ተወለደ፤ ዘፍ. 5፡28-29። በእምነት ከነቤተሰቦቹ ከጥፋት ውሃ ዳነ፤ ዘፍ. 7፡1-23፤ ዕብ. 11፡7። ክፉ በነበረው ዘመን ጥጎ ብቻ ዳድቅ ነበረ፤ እንደ አያቱም እንደ ሄኖክ ከእግዚአብሔር ጋር እካሄዱን አደረገ፤ ዘፍ. 6፡9፤ 5፡24። 500 ዓመት ከሆነው ሀይላ ሴምን፣ ካምን፣ ያፌትንም ወለደ፤ ዘፍ. 5፡32። እግዚአብሔር የጥፋትን ውሃ በምድር ላይ እንደሚያመጣ አስጠነቀቀው፤ ጥጎ ቤተ ክርስቲያን

ሕያው ነፍስ ካላቸው ተባትና እንስት ፍጥረታት በየዓይነቱ የሚድኑበትን መርከብ እንዲያዘጋጅ ታዘዘ፤ ዘፍ. 6፡13-22። መርከቡም እስኪዘጋጅ እግዚአብሔር ታገዘ፤ ጥጎም ጽድቅን ያስተምር ነበር፤ ዘፍ. 6፡3፤ 1ኢጥ. 3፡20፤ 2ኢጥ. 2፡5።

ጥጎ 600 ዓመት በሆነው ጊዜ የጥፋት ውሃ መጣ፤ ከእርሱና ከእርሱም ጋር ወደ መርከብ ከገቡት በቀር የዳነ አልነበረም፤ ዘፍ. 7። እግዚአብሔር ጥጎን አስቦ የጥፋትን ውሃ ከምድር ላይ አደረቀ፤ ጥጎ ወጥቶ መሥዋዕትን ሠዋ፤ ዘፍ. 8። እግዚአብሔር ምድርን ዳግመኛ በውሃ እንዲያጠፋ ተስፋ ሰጥቶ ከጥጎና ከሕያው ፍጥረታት ሁሉ ጋር ቃል ኪዳን ገባ፤ ዘፍ. 8፡21-22፤ 9፡8-17። ጥጎና ልጆቹን፣ ብዙ ተባዙ ብሎ ባረካቸው፤ በእነርሱ ምድር ሁሉ ተሞላች፤ ዘፍ. 9፡1-7-19፤ 10። ጥጎ ወይን ተከለ፤ ሰከሮም ሳለ ካም የአባቱን ነውር አወራ፤ ሴምና ያፌት ግን አልበሱት። ጥጎ ሴምንና ያፌትን ባረካቸው፤ ከካም ልጆች አንዱን ከነገንን ግን ረገመው፤ ዘፍ. 9፡20-27። ጥጎ 950 ዓመት ሲሆነው ሞተ፤ ዘፍ. 9፡29። «የጥፋት ውሃ» ይሙ.

ጥጎ መርከብ፤ ይህች መርከብ በውሃ ላይ እንድትንላፈሩ እንጂ ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ እንድትሄድ ሆና አልተሠራችም። ርዝመትዋ 150፣ ወርድዋ 25፣ ከፍታዋ 15 ሜትር ነበረ። ጥጎ ከመርከቧ ከወጣ በኋላ ምን እንደሆነች አይታወቅም፤ ዘፍ. 6-8።

ጥእ፤ የደቡብ ግብጽ ዋና ከተማ። አሞን የተባለው ጣዖት መቅደስ በጥእ ነበረ፤ ኤር. 46፡25፤ ሕዝ. 30፡14-16፤ ናሆም 3፡8-10።

አህያ፤ በእስራኤል የሚገኘው አህያ ረጅም ስለሆነ ለጭነት ብቻ ሳይሆን ለኮርቻ ከብትነትም ያገለግል ነበር፤ ዘፍ. 42፡26፤ 1ነገ. 13፡13፤ ማቴ. 21፡4-7። የበለጸገ አህያ በሰው ቋንቋ ተናግራ ወቀሰችው፤ ዘጉ. 22፡28።

አሆማ፤ የዛፍ ስም፤ የዋንዛ ዓይነት እንጨት፤ ሆሴዕ 4፡13።

አለላ፤ በጣም ቀይ የሆነና የማይለቅ ቀለም፤ ኢላ. 1፡18።

አለንጋ፤ ብዙ ጊዜ ከቆዳ ሊሠራ የሚችል ለእንስሳ መቀስቀሻ ወይም መንጃ (ምላ. 26፡3፤ ናሆም 3፡2)፣ ለሰው ምርመራና መቅጫ የሚያገለግል፣ የጽኑ አገዛዝ ምሳሌ፤ 1ነገ. 12፡11። «ግርፋት» ይሙ.

አለኸለኸ፤ ከሙቀት፣ ከውሃ ጥምና ከረሀብ የተነሣ ምላሽን አውጥቶ መተንፈስ። ለውሻና ለሌላም አውራ ይነገራል፤ ኢዩ. 1፡20።

አላባሻ አግራ ጋሻ፤ ስፋት ያለው ከእግር እስከ ራስ የሚለበስ (የሚመካት) የጦር መሣሪያ፣ መከላከያ፤ 1ነገ. 10፡16፤ 2ዚ.መ. 14፡8፤ ሕዝ. 39፡9። «የጦር መሣሪያ» ፣ ገጽ 144 ይሙ.

አሌፋት፤ የዕብራይስጥ ፊደላት ከአሌፍ እስከ ደረሰ ከወቅታላ አሌፋት ይባላሉ። አሌፍ አሌፍ

አላባሽ አግራ ጋሻ

በዕብራይስጡ ብ.ኪ. ውስጥ ደራሲዎች እንደኛውን መሥመር በአሌፍ ፊደል፣ ሁለተኛው በቤት ፊደል፣ ሦስተኛውም በጋሚል ፊደል ... ወዘተ እንዲነሣ አድርገዋል፤ መዝ. 119፤ ሰ.ኢ. 1፤ 2፤ 3፤ 4፤ 5። «ዕብራይስጥ» ይመ.

አሌፍ፤ የዕብራይስጥና የሌሎችም የሌም ቋንቋዎች የመጀመሪያ ፊደል ስም፤ መዝ. 119፤ 1፤ ሰ.ኢ. 1፤ 1፤ 2፤ 1። «ዕብራይስጥ»፣ «ግጥም» ይመ.

አልማዝ፤ ከሁሉ ይልቅ ሞጋ ያለው የከበር ድንጋይ። ፈርጡ ብዙ ገጽ ወይም ቅርጽ ያለው፣ እንደ መስተዋት ብርሃንን የሚያስተላልፍ ዕንቁ ከማዕድናት ሁሉ ጠንካራ፣ ጽኑና የማይሰበር ነው፤ ዘጸ. 28፤ 18፤ ሕዝ. 3፤ 9፤ ዘካ. 7፤ 12።

አልቅት፤ (አለቅት)፤ በውሃ ውስጥ የሚኖር ትል። ከብቶች ውሃ ሲጠጡ በአፋቸው ገብቶ ደማቸውን የሚመጥ፤ ምሳ. 30፤ 15።

አልባስጥርስ፤ የክብር ዕቃ የሚሠራበት ነጭ ድንጋይ፤ ማቴ. 26፤ 7።

አልቦ፤ ከወርቅ፣ ከሌላም ማዕድን የሚሠራ በእግር ላይ የሚታሰር ጌጥ፤ ዘጉ. 31፤ 50፤ ኢሳ. 3፤ 18።

አልቦ፣ አልባ፤ ባዶ፣ ያለ ... ማለት ነው። ለምሳሌ «ልጅ አልባ ቀረሁ» (ዘፍ. 42፤ 36)፣ ያለ ልጅ ቀረሁ ማለት ነው። «ቤቶች ለው አልቦ ሆኑ» (ኢሳ. 6፤ 11)፣ ያለ ሰው ሆኑ ማለት ነው።

አልግዛር፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ረድቶአል» ማለት ነው። በዚህ ስም ሦስት የታወቁ ሰዎች ተጠርተዋል።

1. የአርን ሦስተኛ ልጅ፤ ዘጸ. 6፤ 23። በቤና ተራራ አሪት ለእስራኤል ልጆች በተሰጠ ጊዜ አርንና አራቱ ልጆቹ ከህፃን እንዲሆኑ እግዚአብሔር መደቧቸው ነበር፤ ዘጸ. 28፤ 1-2። ልጆቹም ናዳብ፣ አብዩድ፣ አልግዛርና ኢታምር. የተባሉት ናቸው። ናዳብና አብዩድ በእገልግሎታቸው ያልታዘዙ እሳት በማቅረብ እግዚአብሔርን አሳዘኑና በሞት ተቀጡ፤ ዘሌ. 10፤ 1-2። ከዚህም የተነሣ በእስራኤል የከህናት

እገልግሎታቸውን በመቀጠል ለተከታዮች የከህናት ትውልዶች አባቶች የሆኑት አልግዛርና ኢታምር ናቸው። አርን ከሞተ በኋላ ሊቀ ከህናት የሆነው አልግዛር ነው። የሙሴ ረዳትም ሆነ፤ ዘጉ. 3፤ 32፤ 20፤ 28፤ 26፤ 1-2፤ 31፤ 13-54፤ 32፤ 28። ዐሥራ ሁለቱ የእስራኤል ነገዶች የከነዓንን አገር በተከተሉት ጊዜ ኢያሱን በሥራው የረዳው አልግዛር ነው፤ ኢያሱ 14፤ 1፤ 19፤ 51። በከነዓንም አገር በሞት ከዚህ ዓለም ተለይቶ ጊባና በተባለው ቀበሌ ተቀበረ፤ ኢያሱ 24፤ 33።

2. ኢየሱስ ከሙታን ያስነሣው የማርያምና የማርታ ወንድም፤ ዮሐ. 11፤ 12፤ 1-19።

3. ጌታችን በተናገረው ምሳሌ ውስጥ ከሀብታሙ ደጅ የሞተው፣ ከሞተም በኋላ በአብርሃም ዕቅድ የተቀመጠው ድህ፤ ሉቃ. 16፤ 19-31።

አልጋ፤ በጥንት ጊዜ ድሆች ለብላቸውን እንደለበሱ ከመሬት ላይ ሲተኙ፣ መጠነኛ ሀብት ያላቸው ደግሞ ከቆዳ፣ ከሣርፍ ከሰሌን በተሠራ ምንጣፍ ይተኙ ነበር። ሀብታሞች ግን ከእንጨትና ከብረት ከሌላም ታላላቅ አልጋዎችን ሠሩ፤ ዘጸ. 3፤ 11፤ አሰ. 1፤ 6፤ አሞጽ 6፤ 4።

አልጫ፤ ጣዕም የሌለው፣ የማይጠቅም ነገር፤ ማቴ. 5፤ 13፤ ሉቃ. 14፤ 34።

አልፋ፤ የግሪክ ቋንቋ የመጀመሪያ ፊደል ስም፤ ራእ. 1፤ 8፤ 22፤ 13።

አሕሻዊርስ፤ የዳርዮስ አባት፤ ዳገ. 9፤ 1። «አርጫክስስ» ይመ.

አሕዛብ፤ አሕዛብ ማለት ሕዝቦች ማለት ነው፤ ዘፍ. 10፤ 5። በመቅ. ቃሉ በተለይ ከእስራኤል ወገን ላላሆኑ ተነጋጅል፤ ኢሳ. 11፤ 10፤ ማቴ. 10፤ 5፤ ሮም 9፤ 24። አሕዛብ ሕግን ስላልጠበቁ ለጣጥትም ስለሠው አይሁድ እንዳይረከሱ ከእነርሱ ጋር አይተባበሩም ነበር። በክርስቶስ ወንጌል ሲያምኑ ግን አይሁድና አሕዛብ አንድ ይሆናሉ፤ ሐ.ሥ. 10፤ 9-16፤ 28፤ 34፤ 35፤ 11፤ 2፤ 3፤ 17፤ 18፤ ሮም 3፤ 29፤ 30፤ ኤፌ. 2፤ 11-22።

አመል (ዐመል)፤ ጠባይ፣ አካሄድ፣ ግብር ገብነት፤ 1ቆር. 15፤ 33።

አመልማሎ፤ የጥጥ ወይም የበግ ጠጉር (የሱፍ) ጥቅልል። መጀመሪያ ባዘቶ፣ ቀጥሎ ጎድፍ፣ በመጨረሻ አመልማሎ ይሆንና ይፈተሳል፤ ምሳ. 31፤ 19።

አመዳይ፤ ለሰላላና በግም ነጭ የሆነ ባብርዳም አገርና በተራራ ላይ ለብዙ ቀን የሚተኛ ውርጭ፤ ዘጉ. 12፤ 10፤ 2ሳሙ. 23፤ 20፤ ኢሳ. 1፤ 18። የሚወርድበት ወራት አለው (1ዜ.መ. 11፤ 22፤ ኢዮብ 38፤ 29)፤ ደግሞ ውሃ ቀዝቅዞ ሲረጋ አመዳይ ሲባል ይቸላል፤ ኢዮብ 6፤ 16።

አመድ፤ በእሳት የተቃጠለ እንጨት ትራሬ። የወጋጋ፤ የገሰላ (ማቴ. 11፤ 21፤

የናስ 3+6)፤ ራስን የማግረድና የትሕትና ምሳሌ ነው፤ ዘፍ. 18፤ 27፤ ኢዮብ 30፤ 19። ሰው በአመድ ላይ ቤተኛ ወይም በራሱ ላይ አመድ ቢነሰን ራሱን እንደማይረባ ነገር አድርጎ ቄጠረ ማለት ነው፤ ዳን. 9፤ 3፤ 24። 13፤ 19።

አሚናዳብ (አቢናዳብ)፤ የእግዚአብሔር ቃል ኪዳን ታቦት ከፍልስጥኤማውያን እጅ ወደ እስራኤል ሲመለስ ህያዎች የተቀመጠበት ቤት ባለቤት፤ 14። 7፤ 1፤ 24። 6፤ 3።

አማለደ፤ «ምልጃ» ይህ.

አማሌቃውያን፤ ከአማሌቅ የተገኙ ነገዶች ከእስራኤል አገር በስተደቡብ በኩል ይኖሩ ነበር። ከሙሴ እስከ ሕዝቅያስ ዘመን ድረስ እስራኤልን ይቃወሙ ነበር፤ ዘጸ. 17፤ 8-13፤ መላ. 3፤ 13፤ 6፤ 3፤ 14። 15፤ 3፤ 1ዜ. መ. 4፤ 43።

አማሌቅ፤ የዲሳው የልጅ ልጅ፤ ዘፍ. 36፤ 12፤ 16።

አማኑኤል፤ አማኑኤል ማለት እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ማለት ነው። ስለ አማኑኤል ትንቢት የተናገረው ኢሳይያስ ነው። እንዲናገርም ምክንያት የሆነው ነገር በአጭሩ እንዲህ ነው፤ የይሁዳ ንጉሥ አካዝ በጦርነት ምክንያት ስለተቸገረ እንዲያበረታታውና እንዲያጽናኘው እግዚአብሔር ነቢዩን ላከ። ነቢዩም በእግዚአብሔር እንዲያምን ሊያደፋፍረው ሲል ምልክት እንዲለምን ንጉሡን መከረው። የማያምንው ንጉሥ ግን ይህንን አላደርግም አለ። ኢሳይያስ እንዲህ አለው፡- ስለዚህ ጌታ ራሱ ምልክት ይሰጣችኋል! እነሆ፤ ድንግል ትፀንሳለች፤ ወንድ ልጅም ትወልዳለች፤ ስሙም አማኑኤል ብላ ትጠራዋለች፤ ኢሳ. 7፤ 13-14፤ 8፤ 8። በኢሳ. 7፤ 13-17 ለአካዝ የተነገረው ትንቢት በእርሱ ዘመን ስለመረጸው ልዩ ልዩ ሳላብ አለ፤ ሆኖም የትንቢቱ ዋና ፍጻሜ ከቅድስት ድንግል ግርያም የኢየሱስ ክርስቶስ መወለድ ነው፤ ማቴ. 1፤ 21-23።

ማርያም ሕፃኑን ከወለደች በኋላ እንደ መልአኩ ቃል ኢየሱስ ተብሎ ተሰየመ፤ ትርጉሙም አዳኝ፤ መድኃኒት ማለት ነው። ሕዝቡን ከኃጢአታቸው ያድናቸዋልና። ሰውንም ከኃጢአቱ የሚያድን በመሆኑ በእርግጥ አማኑኤል የሚለው ስም ይገባዋል። በኢየሱስ መድኃኒትነት እግዚአብሔር ከሰው ጋር አንድነትን ሊያደርግ ችሏል። ነቢዩ ኢሳይያስ በም. 9፤ 6 በተጨማሪ እንደገለጠልን ይህ ሕፃን ከሴት የተወለደ ቢሆንም እስከ ዘላለም የሚኖር አምላክ ነው።

አማካሪ፤ በቤተ መንግሥት የሚያገለገል ጠቢብ፤ 24። 17፤ 15። «ምክር» ይህ.

አሚስያስ፤ 1. ከ796-787 ከክ.በ. የነበረ የይሁዳ ዘጠነኛ ንጉሥ፤ 2ነገ. 14፤ 1-22፤ 2ዜ. መ. 25። 2. ነቢዩ አሞጽን የተቃወመው የቤቴል ከህን፤ አሞጽ 7፤ 10-17።

አሚቴስጢኖስ፤ ወይን ጠጅነት ቀለም ያለው የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 39፤ 12፤ ራእ. 21፤ 20።

አሜን፤ «የተረጋገጠና የታመነ» ከሚል የዕብራይስጥ ቃል የወጣ ነው። እንደ አንቀጹ ትርጉሙ «ይሁን»፤ «በእውነት»፤ «መልካም» ማለት ነው፤ ዘጸ. 27፤ 15። ክርስቶስ እውነት ስለሆነ አሜን ተብሏል፤ ራእ. 3፤ 14።

አሚከላ፤ የሚጠመጠም እሾህ፤ ዘፍ. 3፤ 18፤ ኢሳ. 34፤ 13።

አምላክ፤ ቃሉ ገዥ፤ ፈጣሪ፤ ክብርና ኃይል ሥልጣንም ያለው ማለት ነው። ብዙ ጊዜ በሙ. ቅ. እግዚአብሔርን ያመለክታል፤ «እግዚአብሔር» ይህ። ደግሞ የአረማውያንን አማልክት (ዘጸ. 18፤ 11)፤ ጣዖትን (ዘጸ. 4፤ 28)፤ ሰዎችን (ዘጸ. 7፤ 1፤ መዝ. 82፤ 6)፤ የሰውንም ምኞት ሊያመለክት ይችላል፤ ፊል. 3፤ 19።

አምልኮ፤ ለአምላክ ብቻ የሚሰጥ አገልግሎት። አምልኮ፡- ስግደትን፤ ውዳሴን፤ አክብሮትን፤ መግዛትን፤ ጸሎትን፤ መሥዋዕትን፤ መልካም ሥራን፤ ፍርሃትንና ፍቅርን ያጠቃልላል። በሙ. ቅ. አምልኮ በአራት መንገድ ይታያል።

1. ከሙሴ በፊት። የቤተሰብ ራስ የሆነው ሰው በየበታው መሠደድን ሠርቶ መሥዋዕት ያቀርብ ነበር፤ ዘፍ. 12፤ 7-8።
2. ከሙሴ እስከ ክርስቶስ። በሕግ ሥርዓት በመገናኛ ድንኳን ቀጥሎም በቤተ መቅደስ በካህናት በኩል የአምልኮ ሥርዓት ሲፈጸም ኖሯል።
3. የእስራኤል ሕዝብ ከባቢሎን ምርኮ በኋላ እስከ ክርስቶስ። በምክራብ ውስጥ ጸሎት፤ መዝሙር፤ ንባብና ትምህርት ያደርጉ ነበር።
4. የክርስቲያን አምልኮ። በክርስቲያን አምልኮ ውስጥ ስብከት (ሐ.ሥ. 20፤ 7)፤ ቃሉን ማንበብ (1ጢዋ. 4፤ 13)፤ ጸሎት (1ጢዋ. 2፤ 8)፤ መዝሙር (ኤፌ. 5፤ 19)፤ ትንቢትና በልሳን መናገር (1ቆ. 14፤ 26-33)፤ ጥምቀትና ቅዱስ ቅርጫን ይገኛሉ (1ቆ. 11፤ 18-34)። እውነተኛ አምልኮ እግዚአብሔርን በሁለንተናችን ወድዶ ፈቃዱን ማድረግ (ማር. 12፤ 30፤ ማቴ. 7፤ 21)፤ ባልንጀራችንንም እንደ ራሳችን መውደድ ነው፤ ማር. 12፤ 31፤ ያዕ. 1፤ 27። እውነተኛ አምልኮ በልብ እንጂ በቦታ አይወሰንም፤ ዮሐ. 4፤ 20-24።

አምሳል፤ የሌላ ነገር መግለጫ ምሳሌ። «አርአያ እግዚአብሔር» ይህ.

አምቡላ፤ የወይን ጠጅ አተላ። የትዕቢት ምሳሌ ነው፤ ኤር. 48፤ 11።

አሞራውያን፤ (አሞራዎች)፤ ከክንዓን የተወለዱ ሕዝቦች፤ ዘፍ. 10፤ 16። በአብርሃም ዘመን በመስጴጦምያና በሶርያ ይኖሩ ነበር። ካራን መናገሻ ከተማቸው ነበረ። ደግሞ ከዮርዳኖስ ወንዝ በሰሜን-ምሥራቅ በተራራማው አገር ይኖሩ

ነበር፤ ኢያሱ 7:7። ኢያሱ ድል ካደረጋቸው በኋላ ግን ለእስራኤል ገባሮች ሆኑ፤ ኢያሱ 11:1-14፤ 17፤ 9+20:21። አሞራውያን የሚለው ስም የከነዓንን ሕዝብ ሁሉ ሊያጠቃልል ይችላል፤ ኢያሱ 24:15።

አሞናውያን፤ ከእስራኤልና ከሞዓብ አገር በስተምሥራቅ ይኖሩ የነበሩ ሕዝብ። ካ. 1። እስራኤልን ብዙ ጊዜ ይቃወሙ ነበር፤ መላ. 3:13፤ 10:6፤ 11፤ 14። 11፤ 24። 10፤ 2ዜ.መ. 20፤ ነህ. 2:10፤ 13+23-31። አሞናውያን ለጣዖታቸው ለሞሉክ ልጆችን ያቃጥሉ ነበር፤ ዘሌ. 18:21። አሞናውያን እስከ ዐሥር ትውልድ ድረስ ወደ እግዚአብሔር ጉባኤ እንዳይገቡ ተከልክለው ነበር፤ ዘዳ. 23:3-6። «ሞዓብ» ይዩ።

አሞን፤ ሉጥ ከትንሿ ሴት ልጁ የወለደው የአሞናውያን አባት፤ ዘፍ. 19:38።

አሞጽ፤ 1. የነቢዩ የኢሳይያስ አባት። ነቢዩ አሞጽ አይደለም፤ 2ነገ. 19:2:20።

2. በዳግማዊ ኢዮርብግም ዘመነ መንግሥት (783-746 ክክ.በ.) በእስራኤል ዘንድ ያገለገለ ነቢይ። እርሱ እንደ ነቢያት ልጆች አላደገም። በእግዚአብሔር ከመጠራት በፊት ላም ጠባቂና የወርክ ፍሬ ለቃሚ ነበረ። አገሩ ቴቆሌ የምትባል ከቤተ ልሔም ዐሥር ኪ.ሜ. ያህል ርቃ የምትገኝ አገር ናት። የተነበየው ግን በይሁዳ ሳይሆን በእስራኤል መንግሥት ውስጥ ነው፤ አሞጽ 1:1፤ 7:14። በምቸትና በግድየለሽነት የሚኖሩትን የሰማርያን ሰዎች በጽኑ ገሠጸቸው፤ ገናኙና የጣዖት አምላኮን ትተው ወደ እግዚአብሔር እንዲመለሱ፣ ጽድቅንም እንዲሹ አስጠነቅቃቸው። ስለ እስራኤል መግረክ ተነበዩ። የቤቴል ካህን አሜሲያስ አሞጽን ተቃውሞ በንጉሥ ፊት ክስ ካቀረበበት በኋላ ወደ አገሩ እንዲመለስ አዘዘው፤ አሞጽ 7:10-17። የአሞጽ ትንቢት በአብዛኛው የፍርድ ቃል ነው። ፍጻሜ ዘመን ላይ ግን ለእስራኤልም ሆነ ለአሕዛብ የደገነትና የሰላም ጊዜ እንደሚመጣ በመጽሐፉ መዉረሻ ተነግሯል።

ያዕቆብም ፍጻሜውን አይቶ ጠቅሶታል፤ አሞጽ 9:11-15፤ ሐ.ሥ. 15:14-18።

3. ከ642-640 ክክ. በ. የነገሠ ዐሥራ አምስተኛ የይሁዳ ንጉሥ፤ 2ነገ. 21:18-26፤ 2ዜ.መ. 33+20-25።

የአሞጽ ትንቢት፤ አከፋፈል ፡-

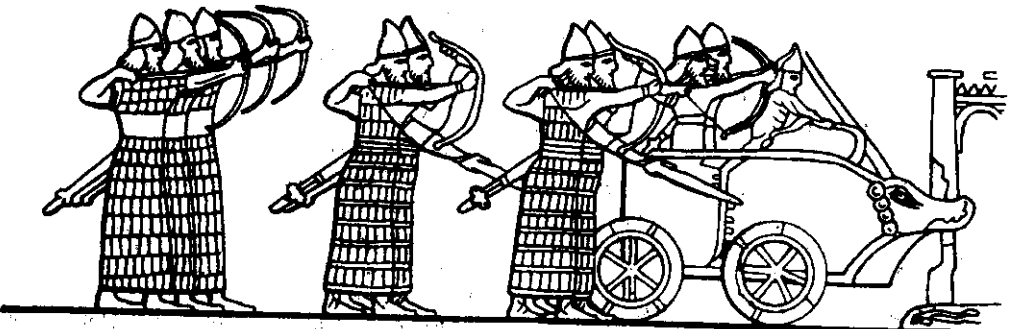
- 1. ፍርድ በእስራኤል ጎረቤት አገሮች፤ 1:1-2:5።
- 2. ፍርድ በእስራኤል፤ 2:6-16።
- 3. ፍርድ በእስራኤል ኃጢአት ምክንያት፤ 3:1-6:14።
- 4. ፍርድ በአምስት ዓይነት መንገድ፤ 7:1-9:10። በዚህም መካከል የአሜሲያስና የአሞጽ ታሪክ፤ 7:10-17።
- 5. በፍጻሜ ዘመን ሰላላው ተስፋ፤ 9:11-15።

አሣሄል፤ የዳዊት እገት የጽሑፍ ልጅ፣ የኢዮአብና የአቢሳ ወንድም። እንደ ሚጻጻፍ ፈጣን ሯጭና ጎዳ ነበር። አስኔር ገደለው። ኢዮአብም ደሙን ለመበቀል አስኔርን ገደለው፤ 2ሳሙ. 2:18-32፤ 3:27፤ 1ዜ.መ. 11:26።

አሥራት፤ «ዐሥራት» ይዩ።

አሥር ከተማ፤ «ዐሥር ከተማ» ይዩ።

አሦር፤ የሴም ሁለተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 10:22። አሦር አሦራውያን ለተባሉት ሕዝቦች የመጀመሪያ አባት ሆነ። አገራቸው በሳይኛው መስጴጦምያ ነው፤ ነዌም ዋና ከተማቸው ነበረች። መንግሥትዋ ስትስፋፋ ብዙ ጊዜ ከእስራኤልና ከይሁዳ ጋር ተዋጋች። ሰማርያን ይዛ የእስራኤልን ሕዝብ አፈለሰች። ይሁዳን ብዙ ጊዜ በዘበዘቸ፤ ነገር ግን ምናሴንም ወደ ባቢሎን ወሰደች፤ ነገር ግን ኢየሩሳሌምንና ሕዝብዋን አላጠፋችም። በሕዝቅያስ ዘመነ መንግሥት አሦራውያን እግዚአብሔርን ተፈታተኑ፤ ስለዚህም የእግዚአብሔር መልእክ ሠራዊታቸውን አጠፋ፤ 2ነገ. 19:10:35። ዮናስ ወደ ነዌ ተላከ። አሦራውያን ከኃጢአታቸው ተመለሱ

(የዮናስ ትንቢት ይህ)። አሳይያስ እግዚአብሔር ይሁዳን በአሦር እጅ እንደሚቀጣ አስቀድሞ እንደተነበየው፤ አሳ. 10፥5-11፤ 20፥1-6)፤ በመጨረሻም ናሆም እንደተናገረው የባቢሎን መንግሥት በ612 ከክ. በ. ነነዌን ያዘች፤ የአሦርም መንግሥት ወደቀች።

አረመመ፤ ጸጥ አለ፤ ዝም አለ፤ አዮብ 29፥10።

አረማሞ፤ ከርጥበት የተነሣ የምርቅና የአገዳ እህልን የሚያበላሽ ጥቁርና አረንጓዴ ዓይነት በሽታ፤ ዘዳ. 28፥22፤ 1ነገ. 8፥37።

አረማዊ፤ ያልተማረና ያልሠለጠነ ሰው፤ ቆላ. 3፥11።

አረር፤ «አርሳስ» ይላል።

አረፍት፤ ከገድግዳ ጋር ወይም ከግንብ ጋር ተያይዞ የሚሠራ ማረፊያ፤ መደገፊያ፤ ሕዝ. 41፥6።

አራማይክ፤ የአራማውያን (የአራም ሰዎች) ቋንቋ ማለት ነው። በሙሉ የሶርያ ቋንቋ ተብሎ ይጠራል፤ 2ነገ. 18፥26። አይሁድ ከምርኮ ከተመለሱ በኋላ ከዕብራይስጥ ይልቅ በአራማይክ ይጠቀሙ ስለነበር፤ ዕዝራ የእግዚአብሔርን ሕግ በዕብራይስጥ ሲያነቡብ ሳለ ወደ አራማይክ እንዲተረጎም ያደረገ ይመስላል፤ ነሀ. 8፥8። በክርስቶስም ዘመን አራማይክ በእስራኤል አገር ነዋሪዎች ዘንድ የተለመደ ቋንቋ ነበር።

ቡቢ. 4ነገ. 2፥4-7፥28፤ ዕዝ. 4፥8-6፥18፤ 7፥12-26፤ ኤር. 10፥11 በአራማይክ ተጽፏል። መጽሐፈ ሄናክ በአራማይክ ተጽፎ ነበር የሚሉም አሉ።

በአ.ክ. አንዳንዶች የአራማይክ ቃላት ከግሪክ ትርጓሜያቸው ጋር ተጽፈው ይገኛሉ፤ ማር. 5፥41፤ 7፥34፤ 15፥34 ይህም ማረፊያት የአራማይክ ቃል ነው፤ ትርጉሙም ጌታ ሆይ ና ማለት ነው፤ 1ቆሮ. 16፥22 በግእዝና በጥንቱ የአማርኛ ትርጓሜ። የአራማይክ ፊደላት አጻጻፉ እንደ ዕብራይስጥ ነው።

አራም፤ የሴም አምስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 10፥22-23። አራም ለተባሉት ሕዝቦች የመጀመሪያ አባት ሆነ፤ ዘኁ. 23፥7። በሙቅ. እነዚህ ሕዝቦች አራም በሚለው ስም ሳይሆን ሶርያውያን ተብለው ይጠራሉ። አገራቸው ሶርያ ይባላል፤ ዋና ከተማቸውም የማስቆ ነው። ከራንቄ አገር እየተነሡ ወደ ምሥራቅ በመጓዝ በጠግርስና በኤፍራጥስ ወንዞች መካከል ወደሚገኘው አገር የፈለሱና በሌላም በብዙ አገር የተስፋፉ ሕዝቦች ነበሩ። ቋንቋቸውም በዚህ መጠን ተስፋፍተው ብዙ ሰዎች የሚጠቀሙበት ሆነ።

ከእስራኤል ጋር ዝምድና ነበራቸው፤ ታሪካቸውም የተሳሰረ ነበር። በነገሥታት ዘመን በእስራኤልና በሶርያ መካከል በዝነ ጊዜ ጦርነቶች ተደርገዋል፤ 2ሳሙ. 8፥5፤ 1ነገ. 21፥20፤ 1ዜ.መ. 19፥10-12። በኋላም የአሦር ንጉሥ በ732 ከክ.በ. ደማስቆን ያዘ። «አራማይክ» ይላል።

አራራት፤ ከእስራኤልና ከሶርያ በስተሰሜን ያለ ተራራማ አገር፤ 2ነገ. 19፥37፤ ኤር. 51፥27። የኖሳ መርከብ በአራራት ተራራዎች ዐረፈች፤ ዘፍ. 8፥4። ዛሬ አገሩ አርመን የሚባለው ሲሆን የሚገኘውም በቱርክ አገር ውስጥ ነው። ካ. 1ሐ።

አራት እንሰሳት፤ «ኪሩብ» ይላል።

አራዊት፤ አራዊት ማለት አውሬዎች ማለት ነው። ቃሉ የሚከተሉትን ሊያመለክት ይችላል።

1. ከሰው፣ ከወፍ፣ ከዓሣ በስተቀር በምድር ላይ የሚኖሩ ሕያዋን ፍጡሮች፤ ዘፍ. 1፥24-25።
2. ለሰው የማይገዙ እንሰሳት፤ ዘሌ. 26፥22፤ አሳ. 13፥21-22። በምሳሌነት ደግሞ ጫካኝ የሆኑ የዓለም መንግሥታትን ያመለክታል፤ ዳገ. 7፤ ራእ. 13።

አራጣ፤ ሰው ገንዘብን ሲያበድር በወር በወር የሚቀበለው ትርፍ፣ ወለድ፤ ዘጸ. 22፥25፤ መዝ. 15፥5። «ብድር» ይላል።

አርሆ፤ የወንድ ወይም የሴት ዘፋኝ። እንደ አዝማሪ በግብዣ፣ በሰርግና በታላላቅ ሰዎች ቤት እየሄደ የሚዘፍን፤ መዝ. 2፥8።

አርማቴም፤ ከፍታ ማለት ነው። ሳሙኤል የተወለደበትና የኖረበት ከተማ፤ 1ሳሙ. 1፥1፤ 7፥17፤ 25፥1። ዛሬ አቀማመጡ አይታወቅም። ከአዮሩሳሌም በስተሰሜን ሰምንት ኪ.ሜ. ርቆ እንደነበረ ይገመታል። አርማቴም፣ አርማትያስ፣ ራማ የአንድ ቦታ ስሞች ይሆኑ ይሆናል። «ራማ» ይላል።

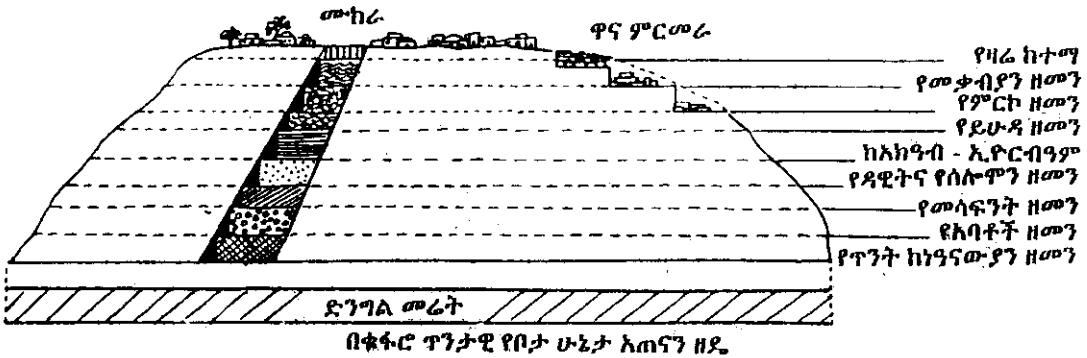
አርማትያስ፤ ጌታችንን የቀበረው የየሴፍ አገር፤ ማቴ. 27፥57። ዛሬ ቦታው ተለይቶ አይታወቅም።

አርማጌዶን፤ «መጊዶ» ይላል።

አርሞንዲም፤ በሶርያ፣ በሊባናስና በእስራኤል ድንበር ላይ ያለው ተራራ ከባሕር ጠለል እስከ 2777 ሜትር ከፍ ስለሚላ በአቅራቢያው ካሉት ተራራዎች ከፍታ አለው። የአርሞንዲም በረዶ እየሚግ ወደ የሶርያና ወደ ገሊላ ባሕር ይፈሳል፤ ዘዳ. 4፥48፤ መዝ. 133፥3። ክርስቶስ ከብሩን የገለጠው በዚህ ተራራ ሳይሆን አልቀረም፤ መዝ. 89፥12፤ ማቴ. 17፥1-8። አርሞንዲም ሂርዮን፣ ሳኒር፣ ኤርሞን ተብሎ ይጠራል፤ ዘዳ. 3፥8-9፤ መ.መ. 4፥8። ካ. 5ሐ።

አርስጥሮስ፤ ከጳውሎስ ጋር የወንጌልን ሥራ የሠራ አይሁዳዊ፤ የተሰሉንቆ ሰው ነበረ፤ ሐ.ሥ. 19፥29፤ 20፥4፤ 27፥2፤ ቆላ. 4፥10፤ ፊልሞና 24።

አርነት፣ ነፃነት፣ ከባርነት መውጣት፣ የባርነት ተቃራኒ፤ ዘጸ. 21፥2፤ ዘዳ. 15፥12-15፤ ኤር. 34፥8-16። ሊየሱስ ሰውን ከጋጠላትና ከፍርሃት ባርነት አርነት ሊያወጣ ወደ ዓለም ገባ፤ አሳ. 61፥1፤ ሉቃ. 4፥17-19፤ ዮሐ. 8፥32-36፤ ሮም 6፥16-18-22፤ 8፥2፤ 15-21፤ ዕብ. 2፥14-15። ሰው ከክርስቶስ ሊያምን ከሕግ ባርነት አርነት

ይወጣል፤ ገላ. 5+1፤ 2ቆር. 3+17፤ ሮም 8+2። አማኝ በመንፈስ ቅዱስ ተዋልቶ በዚህ ገነት መራወድ ይገባል እንጂ፤ የሥጋን ምኞት እንዲፈጽም አይፈቀድለትም፤ ሮም 6+19-22፤ ገላ. 5+13፤ 1ጴጥ. 2+16፤ 2ጴጥ. 2+19።

አርኖን፤ ከምሥራቅ ወደ ዉው ባሕር የሚፈስ ወንዝ። በሙሴ ዘመን የምዓብና የአምራውያን አዋሳኝ ነበረ። በኋላም የሮቤልና የምዓብ ዳርቻ ሆነ፤ ዘጉ. 21+13፤ ዘዳ. 2+24፤ 3+12.16። ካ. 2ለ።

አርአያ እግዚአብሔር፤ ሰው በእግዚአብሔር አምላኛ ሙሉክ ተፈጠረ፤ ዘፍ. 1+26-28። እግዚአብሔር መንፈስ ነውና አምላሉ በሰው ላይ የሚታየው በነፍሱ በኩል እንጂ በሥጋው አይደለም። እውነት ነው፤ መ.ቅ. ለእግዚአብሔር ዐይን ጆር እጅ ... ወዘተ አለው ይላል። ሆኖም እነዚህ ቃላት በሰው አገላለጥ የእግዚአብሔርን ሥራዎች እንጂ ባሕርይን አይገልጹም።

የእግዚአብሔር አርአያ በሰው ላይ የሚታየው በተለይ በሚከተሉት ሦስት ነገሮች ነው፤

1. ሰው፣ እግዚአብሔር ለፍጥረት ሁሉ ገዥ ስላደረገው፣ የእግዚአብሔርን ንጉሥነት በአስተዳደሩ በመጠኑ ይገልጣል፤ ዘፍ. 1+28፤ መዝ. 8+4-9።
  2. ሰው አስቦ የሚሠራና የሚኖር መንፈሳዊ ፍጡር ነው፤ ዘፍ. 2+16.17።
  3. ሰው በቅድስናና በጽድቅ የተፈጠረ ነው፤ ዘፍ. 1+31። ሰው በጋጠኑ ስለወደቀ ቅድስናውና ጽድቁ ጠፋ። ምንም ቢሆን የእግዚአብሔር መልክ በመንፈሳዊነት ረገድ በጋጠኑ ተኝቶ ሳይቀር ይታያልና ግናቸውም ሰው ክብር ይኖረዋል፤ ዘፍ. 9+6፤ 1ቆር. 11+7፤ ያዕ. 3+9። ምእመናን ቅድስናና ጽድቅ በሚሆን በእግዚአብሔር ምሳሌ ይታደላሉ፤ ኤፌ. 4+23.24፤ ቆላ. 3+10። «ሰው» ይሆን.
- «ክርስቶስ የእግዚአብሔር ምሳሌ ነው» ሲል፣ አምላክነቱን ያመለክታል፤ 2ቆር. 4+4፤ ቆላ. 1+15-16፤ ሰብ. 1+3።

አርኤል፤ የእግዚአብሔር ግድግዳ ግለት ነው። ለኢየሩሳሌም የተሰጠ ስም፤ ኢላ. 29+1-7።

አርኪኦሎጂ፤ አርኪኦሎጂ ሥነ ጥንት በድሮ ዘመን ስለነበሩ ከተሞች፣ ቤቶች፣ ጽሑፎች፣ ሐውልቶች በጠቅላላው ስለ ድሮ ሰዎች አኗኗር መመራመሪያ ጥበብ ነው። ከሁለት መቶ ዓመታት በፊት ጀምሮ ብዙ ሰዎች በመ.ቅ. በተጠቀሱት አገሮች ይህን ጥናት ተከታትለዋል። የተገኙት የቤትና የሕንጻ መሠረቶች በድንጋይና በሽክላ የተጻፉ ታሪኮችና ሕጎች፣ በድንጋይ የተቀረጹ ሥዕሎች፣ መሣሪያዎችና ዕቃዎች በብዙ ሺህ የሚቋጠሩ ናቸው። እነዚህም ከሁለት ሺህ ዓመታት ከክርስቶስ በፊት ጀምሮ ስለ መ.ቅ. ሰዎች አኗኗር፣ ባህላት፣ ቤት፣ ሕጎች ታሪክ ብዙ ነገሮችን ይገልጣሉ። የመ.ቅ. ጸሓፊዎችም በጥንታዊና በግስተዋል እንደጻፉ ያረጋግጣሉ። «ሕንጻ» ይሆን.

አርያም፤ ሰማይ፣ ከሁሉ በላይ ከፍ ያለ ማቴ. 21+9። የኢየሩሳሌም ሕዝብ «ሆሣዕና በአርያም» እያሉ ኢየሱስን በመቀበላቸው ሰማያዊ አዳኝ ጌታ መሆኑን ገለጡ፤ መዝ. 144+7.8።

አርዮስፋ-ጎስ፤ «የኦሪስ ኮረብታ» ግለት ነው። (አሬስ በግሪኮች ዘንድ የጦር አምላክ ነበረ)። 1. በአቴና ውስጥ የአንድ ኮረብታ ስም። 2. ከጥንት የመጣና የተከበረ፣ በኮረብታ ላይ የሚሰበሰብ ዋና የአቴና ጉባኤ ነበር። በተለይ በጳውሎስ ጊዜ የፍልስፍናና የግብረ ገብ ነገሮችን ይህ ጉባኤ ያጠና ነበር፤ ሐ.ሥ. 17+16-34።

አርጃኖ፤ እንደ አዙ፣ ከአዙ ግን ያነሰ፣ ሰውንም የማይባል በባሕር ዳርና በባሕር ውስጥ የሚኖር አውሬ፤ ዘሌ. 11+30።

አርጤምስ፤ «ኤፌሶን» ይሆን.

አርጤክስስ፤ በላግርኖ መ.ቅ. አተለዩም እንጂ በዚህ ስም የተጠቀሱ ሁለት ነገሥታት አሉ።

1. በመጽሐፈ አስቲርና በዕዝራ 4+6 ላይ የተጠቀሰው ንጉሥ። ይኸውም ከ486-465 ክክ.በ. በፋርስ አገር ነገሣ የነበረው ነው። በታሪክ መጻሕፍት ላይ ዘርክሲስ የተባለው ገና ንጉሥ ነው ተብሎ ይታወቃል። አስጢን የተባለችውን የቀድሞ ሚስቱን ፈንቶ በእርስዋ ረገታ አስቲር የተባለችውን ቆንጆ በሰጠች። አስ. 1+1-22፤ 2+17። የዚህ ንጉሥ ስም በዕብራይስጥ ቋንቋ አሕጃዊርስ ይባላል።

በመጽሐፈ አስቴር ከተጠቀሰው የተለየ በትንቢተ
ዳንኤል 9፡1 ላይ የንጉሥ ዳርዮስ አባት በዚህ ስም
ተጠቅሶ ይገኛል። አግርኛው ግን ትንሽ የፊደል
ልዩነት ያሳያል።

2. በ1ኛው ተራ ቀጥር ላይ የተጠቀሰው የንጉሥ
ዘርከሰስ ልጅና አልጋ ወይም። ዘመነ መንግሥትም
ከ465-423 ነበረ። የእርሱ ስም በዕብራይስጥ ቋንቋ
አርታሕቸስታ ይባላል። በታሪክ መጻሕፍትም ላይ
ቀዳማዊ አርታክርክላስ ሎንጊግነትን ተብሎ ይጠራል።
በእርሱ ዘመን ቅዱሳን ነህምያ አግዚአብሔርን
በኢየሩሳሌም ያገለገሉ ነበር፤ ዕዝ. 4፡7፤ 7፡1-11፤
8፡1፤ ነሀ. 2፡1፤ 5፡14።

አርግ፤ የመጠና የግርግር ወንድም፤ ዘጉ
26፡59፤ ዘጸ. 6፡20። ስሙ ለመጀመሪያ ጊዜ
የተጠቀሰው አግዚአብሔር ራሱን ለሙሴ በገለጠበት
ጊዜ ነው፤ በድንገት ጊዜ ሙሴ የእስራኤል መሪ
እንዲሆን ተመርጦ ነበር፤ ነገር ግን ሙሴ «አኔ
ኩልታ፣ ምላሴም ጸያፍ የሆነ ሰው ነኝ» በማለት
ለመታዘዝ አለመውደዱን በገለጠ ጊዜ አግዚአብሔር
«ወንድምህ አርግ አፍ ይሆንልሃል» ብሎ መለሰለት፤
ዘጸ. 4፡14-16። የይሁዳ ነገድ አለቃ እንት
የሆነችውን ኤልሳቤጥ የተባለችውን ለት አግብቶ
ከእርሷ ጥገና፤ አብዩኗ፤ አልግዛርና ኢታዎር
የተባሉ ልጆችን ወለደ፤ ዘጸ. 6፡23። ሙሴ
ወደ ፈርዖን በቀረበ ተጥር፤ ከዚያም በኋላ የዘርዓው
ዓመት የምድረ በዳ ጉዞ አጠላይፍ ድረስ ሙሴ
በሚሠራው ሥራ ዕለት እርግ የትርብ ረዳት ነበረ፤
የእስራኤል ልጆች ከእግሌት ጋር በተጥጥ ጊዜ አርግና
ዶር የሙሴን ለጆች ይደግጉ ነበር፤ ዘጸ. 17፡9-12።
ሆኖም የእስራኤል ልጆች ይሰጥዱለት ዘንድ የወርቅ
ጥጅን በመሥራቱ (አግዚአብሔርን ሳያስቁጣው
አልቀረም፤ ዘጸ. 32። አርግ ለተለየ አገልግሎት
በአግዚአብሔር የተመረጠ ለመሆኑ በበትሩ ማቋጥቋጥ
ታወቀለት፤ ዘጉ. 17። ቢሆንም መሪ በተባለው
ስፍራ ከሙሴ ጋር ሆኖ የአግዚአብሔርን ትእዛዝ
ባለማክበሩ ታጠላት ወራ፤ ዘጉ. 20፡12። ሊቀ
ካህናት እንዲሆን በመመረጡ ከሌዊ ወገን ካህናት
የመጀመሪያው ሆነ፤ ዘጸ. 28፡1። ልጆቹም ካህናት
እንዲሆኑ ተቀደሱ፤ ዘጸ. 8፡12-13፡30። በ123ኛ
ዓመት ሲሞት ሊቀ ካህናትነቱ ለልጁ ለአልግዛር
ተሰጠ፤ ዘጉ. 20፡22-29፤ 33፡38፤ ዘጸ. 10፡6።
በዕብ. 5፡4-5 አርግ የክርስቶስ ምሳሌ ሆኖ
ተቋጥሯል።

አስረ፤ በገመድ፣ በግዙ፣ በሕገ፣ በነፍስ፣
በመንገድ ወይም፤ ዘፍ. 22፡9፤ 44፡30፤ ኢሳ. 61፡11
ሐ.ሥ. 20፡22፤ ሮም 7፡2፤ ራእ. 20፡2።
«ግሰርና መፍታት» ይሙ.

አስር፤ ለአንስሳት የሚሰጥ መኖኛ አህል። ነገር
ግን በሉቃ. 15፡16 አስር የተባለው ለክብት
አንዳንድም ለድሆች የሚሰጥ የአንድ እንጫት ፍሬ
ነው።

አሳ፤ በይሁዳ ከ911-870 ወክስካዊያን

ሦስተኛ ንጉሥ፤ 1ነገ. 15፡9-24፤ 2ዘ.መ. 14-16።
ዘመነ መንግሥትን የጀመረው አምላክ ባዕድን
ለማስወገድና ሕዝቡን ወደ ፈሪህ አግዚአብሔር
ለመመለስ ብርቱ ጥረት በማድረግ ነው፤ 2ዘ.መ.
14፡3-5፤ 15፡1-17። ምንም እንኳ የቀድሞ
ወገኖቹ ጣዖት አምላኪዎች ቢሆኑም እርሱ
አግዚአብሔርን የሚፈራ ንጉሥ ነበረ። በነገሠ
በመጀመሪያው ዐሥር ዓመት ውስጥ በመንግሥቱ
ሰላም ነበረ። ከዚያ በኋላ ግን ዝራ ከተባለው
ኢትዮጵያዊ ጋር፣ እንዲሁም ከአስራኤል መንግሥት
ጋር ጦርነት ገጠመ፤ 2ዘ.መ. 14፡9-15፤ 1ነገ. 15።
በሕይወቱ መጨረሻ ላይ አግዚአብሔርን በማመን
ረገድ እየደከመ ሄደ። ጽኑ በሆነ የእግር በሽታ ታምሞ
ሞተ፤ 2ዘ.መ. 16፡12-14።

አሳፍ፤ በዳዊትና በሰሎሞን ጊዜ የነበረ
የመዘምራን አለቃ፤ 1ዘ.መ. 16። በቤተ መቅደስ
የመዘምራን መሪ ከመሆኑም በላይ የመዝሙር ደራሲ
ነበረ። ከመዝሙራት ውስጥ የአሳፍ መዝሙር የሚለ
ርእስ የላቸው መዝሙራት ዐሥራ ዕለት ናቸው።
እነርሱም መዝሙር 50፣ እንዲሁም ከመዝሙር 73
እስከ 83 ያሉት ናቸው፤ 2ዘ.መ. 29፡30። ከአሳፍ
ቤተሰብ የተገኙት ሰዎች ለረጅም ጊዜ በዘግረነት
የሚያገለግሉ ሆነዋል። ከባቢሎን ምርኮ በተመለሱት
እስራኤላውያን መካከል የአሳፍ ልጆች እየተባሉ
የሚጠሩ እንደ መቶ ሃያ ስምንት መዘምራን ነበሩ፤
ዕዝ. 2፡41።

አሴር፤ ትርጉሙ «ደስተኛ» ማለት ነው።
የልያ ገረድ ዘላፍ የወለደችው ደዖቆብ ስምንተኛ
ልጅ፤ ዘፍ. 30፡12፡13። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ
አፀት ሆነ፤ በስሙም ነገዶ አሴር ተብሎ ተጠራ፤
ያዕቆብ ሲባርከው ዙር በረከትን እንደሚያገኝ ተናገረ፤
ዘፍ. 46፡17፤ 49፡20፤ ዘጉ. 26፡44-47።
ሙሴም ሲባርከው ተወዳጅና ጋደለኛ አንደሆነ
ተናገረለት፤ ዘጸ. 33፡24፡25። በከነዓን የተቀበለው
የርስት ድርሻ በተላቁ ባሕር፣ በገፍታሌምና በሃብሎን
መካከል ነበር። ካ. 3. ሀ። የአሴር ሰዎች ባርቅን
አላረዱም፤ ጊደዎንግ ግን ተከተሉ፤ መሳ. 5፡17፤
6፡35፤ 7፡23። የሕዝቅያስን ጥሪ ተቀብለው
በኢየሩሳሌም ፋሲካን አክበሩ፤ 2ዘ.መ. 30፡11።
ነቤዶት ሐና ከአሴር ወገን ነበረች፤ ሉቃ. 2፡36።
«ነገድ» ይሙ.

አስማተኛ፤ ምሥጢራዊ ስምን እየጠራ
መድኃኒት የሚያደርግ ሰው፤ ዘጸ. 7፡11፤ ዘጸ. 18፡10፤
1ነገ. 17፡17፤ ሐ.ሥ. 19፡19፤ ራእ. 22፡15። «ጥንቅቅ» ይሙ.

አስራዶን፤ የአሦር መንግሥት ንጉሥ።
የሰናከራም ልጅ ነው። ወንድሞቹ አባቱን ከገደሉት
በኋላ የአባቱን አልጋ ወረሰ። በመነ መንግሥቱ
ከ681-669 ክፍ. ወረሰ። 2ነገ. 19፡37፤ ኢሳ. 37፡38።
በውጭ አገሮች ላይ ልዩ ልዩ ዘመቻዎችን
ያደረገ ንጉሥ ነው። በአንዱ ዘመቻ የግብጽን አገር
አሸንፈ። ይሁዳንም ወርሮ ንጉሡ ምናሊን በሰገሰለት
አስሮ ወደ ባቡሉን ወላደው፤ 2ዘ.መ. 33፡11።
በአለባ ወገኑ ስምንተኛ ሰዎች አለመተቶ በሰግርያ

እንዲቀመጡ አደረገ፤ ዕዝ. 4+2=

አስቀሎና፤ ከጋዛ ወደ ሰጧን 20 ኪ.ጊ. የግርቅ የባሕር ጸር ከተግ= ከአምስት የፍልስጥውያን ከተሞች አንዱ ነበረ፤ ኢያሱ 13+3= ሶምሶን ከአስቀሎና 30 ሰው ገደለ፤ መላ. 14+19= ንጉሥ ሄርድስ በዚህ በታተመለደ= ነቢዩ ሶርንያስ ከተግው ይረረሳል፤ በኋላ ገን በአይሁድ እንደገና ይሠራል አለ፤ ሶር. 2+4:7= ላሬ እንዲሁ ተወርቷል። በ14መ. 5+6-12 በአግርኛ አስቀሎና ይላል፤ ሆኖም በዕብራይስጥ አቃርን ይላል። ካ. 3ቱ።

አስቀድሞ መወሰን፤ ገላሌ ሳይረጠር እግዚአብሔር በክርስቶስ የመረጣቸውን ወጽዞጋጆላቸው ደገነነትና በረከት ሁሉ ያደረሰበት ዕቅድ፤ ሮም 8+29-30፤ ኤፌ. 1+5:11። «እግዚአብሔር» ይመ.

አስተማሪ፤ ልጆችን ግስተግር የወላጆች ገላጊነት መሆን የሙሉ ሕግ ይገልጻል፤ ዘጸ. 12+25-27= በብ.ኪ. ዘመን ካህናት ሕዝብን ያስተምሩ ነበር፤ ዘጸ. 20+2-9= ነቢያትም የእግዚአብሔርን ቃል ሲገልጡ የነቢያት ልጆች የተባሉትን አስከተሉ፤ 2ኛ. 2+3= በአ.ኪ. ዘመን ጸሓፊዎች የሕግ መምህራን ሆነው ያስተምሩ ነበር፤ ሉቃ. 2+46= በየምክራራም የምክራራ አገልጋይ ልጆችን ያስተምር ነበር።

በቤ.ክ. በመጀመሪያ ሐዋርያት አስተማሩ (ሐ.ሥ. 6+2-4)፤ ቀተሎም ግንም ሰው የግስተግር ችሎታ ካለው ወንጌልን ግስተግር እንደግዛው ተጽፏል፤ ሮም 12+7= የግስተግር ስወታ ያላቸው ሰዎች በቤ.ክ. ይሾግሉ፤ «ከግላዎች»ና «ኤዲስ ቆጶላት» ተብለውም ይጠራሉ፤ 1ቱር. 12+28፤ ኤፌ. 4+11፤ 1ጢዋ. 3+2፤ 5+17፤ ቲቶ 1+5-9= ለአስተማሪዎች ሁሉ ኢየሱስ ታላቅ ምሳሌ ስለ፤ የሐ. 3+2፤ ግቴ. 7+29፤ 13+34:35። «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

አስታይ፤ በደጋ የሚበታ፤ ቅጠሉ የጥድን የሚመስል፤ ችፍግ ያለ ተጥቋጠ፤ ኢሳ. 41+19:20፤ 60+13። «ኤርሞን» ይመ.

አስታሮት፤ በከነዓናውያን መካከል የተከበረች የባሕር አምላክ ጣዖት። አምላክትዋ ከባላ አምላክት ጋር የተያያዘ ነበር። በበላል መሠረዎች አጠገብ «የግምላኪያ ወዳጆች» የሚባሉ ምስሎች ለአስታሮት ይተክሉ ነበር። በአምላክትዋ የከመት ሥራ ደረጃም ነበር፤ መላ. 3+7፤ 1ኛ. 16+29-34። በስምዋም የተሰየመ ከተግ ነበረ፤ ኢያሱ 12+4። «ዐጾድ» ይመ.

አስቴር፤ በፋርስ ቋንቋ «አስቴር» ግለት «ከከብ» ግለት እንደሆነ ይነገራል። አንዳንዶች ግን «አስቴር»፣ «አሽታር» ከሚባል ከአንዲት የባቢሎን ጣዖት ስም የተገኘ ነው ይላሉ። የዕብራይስጥ ስምዋ ሀይላ ነው። የፋርስ ንጉሥ አርጫክስስ ጣጣት ጊዜ ንግሥት የሆነች አንዲት አይሁዳዊ ምርኮኛ ነበረች። ንጉሡ ጌሱኑን፣ ንግሥት አስጢንግህላዊስ፣ ከዘባዎን አስቴርን ያላደጋት የአንተዋ ልጅ መርዶክዮስ ንግሥት

«የሰግይ ንግሥት» የተባለች የፍቅርና የጦርነት እንስት አምላክ አስታሮት በአንበሳ ላይ ቆግ አግኝቶን ስትቀበል በ650 ዓመት ገደግ ከክ.በ ከተቀረጸ የአሦር ግንተም የተጣለ

እንድትሆን አሰባ፤ አሲ. 2+5-11= ንጉሡም መርጦ አገባትና አነገጥተ፤ አሲ. 2+17= የአይሁድ ጠላት የነበረው ሐግ አይሁድን ሁሉ ለግጥፋት ባለበ ጊዜ አስቴር ንጉሡን በመለመን አገኛቸው፤ አሲ. 3-8። በተለይ 4+10-5+2= መርዶክዮስና አስቴርም የሐግን ከፋ አላብ በግስለላው አይሁድ በጠላቶቻቸው ላይ እንዲነሡ አደረጉ። ተራም የተባለው የመታሰቢያ በዓል በየዓመቱ እንዲከበር አዘዘ፤ አሲ. 8-10።

መጽሐፈ አስቴር፤ መጽሐፍ በፋርስ መንግሥት ጊዜ በምርኮኛነት ይኖሩ በነበሩ አስራአላውያን ላይ የደረሰውን ስደትና ከሞት አደጋ መጻፍቸውንም ይተርካል። መጽሐፍ አርጫክስስ ከሞተበት ከ465 ከክ.በ. እንደተጻፈ ይገመታል። መጽሐፉን የጻፈው ግን እንደሆነ አይታወቅም። ሆኖም ጸሓፊው የፋርስን ቤተ መንግሥት ሥርዓትና ደምብ ያወቀ አይሁዳዊ ይመስላል። በየዓመቱ በተራም ዓመት በዓል አይሁድ ስለሚያከብሩት መጽሐፍ የታወቀ ሆነ።

መጽሐፍ የተጻፈው በዕብራይስጥ ነው። በመጽሐፍ ውስጥ የእግዚአብሔር ስም አልተጠቀሰም። ይህ የሆነው ምናልባት በምርኮ ዘመን በሰደት ጊዜ ስለተጻፈ ይሆናል። ሆኖም ስሙ ባይጠቀስም እንኳ እግዚአብሔር ከሁሉ በላይ ያለ ኃያል ንጉሥ በመሆኑ በአስቴር አግካይነት ለሕዝቡ ያለውን በጎ ፈቃድ እንደረጸመ በገልጽ ያሳያል፤ አሲ. 4+14።

አከፋራ ፡-

1. 1+1-2+20፤ አስቴር የፋርስ ንግሥት ሆነች።
2. 2+21-3+15፤ ሐግ አይሁድን ለግጥፋት አሰበ።
3. 4+1-7+10፤ የአስቴር ልመናና የሐግ ውድቀት።
4. 8+1-10+3፤ የተራም ቀኖች።